

HADAK UTJA SZERBIÁBA ÉS MONTENEGRÓBA

**HŐSI TÖRTÉNETEK SZERBIA ÉS MONTENEGRÓ
ELFOGLALÁSÁNAK IDEJÉBŐL.**

IRTA:

KATONA SÁNDOR

HONVÉD.

Ára 5 korona.

Kiadja a „Szabad Szó“, Budapest, VIII., Baross-tér 4.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

109.225

17 93

Fráter és Társa Budapest, Tel. 127—80.

Előszó.

Drága magyar vér festette pirosra Szerbia és Montenegró sikjait és szikláit. Esztendőig tartott a harcz a világháboru könnyelmű előidézői ellen, de a végén győzött a magyar hősiesség. Ádáz tusa után elfoglalták magyar katonáink és a velünk szövetséges dicső németek és bolgárok, Szerbiának egész területét, ugyszintén a bevehetetlennek tartott Montenegrót. Lázban volt Magyarország akkor, amikor fiai, mint országot foglaló hősök járták be a hegyes-völgyes szerb és montenegrói területet. Sok szülő ma is keseregve gondol a szerbek sziklás vidékére, amely örökre ott tartotta büszkeségüket, reménységüket. Kár lenne, ha nyomtalanul eltűnne eme hősi küzdelmek emlékezete és ezért tartottuk kötelességünknek, egykori tudósítások nyomán képet adni azoknak a hősi küzdelmeknek, amelyeknél a magyar katonák ezrei elfoglalták Szerbiát és Montenegrót. Nem összefüggő történetet írunk itt le, mert hiszen ezt megtette a »Szabad Szó«, amikor a »Hősök Könyvé«-ben megírta a világháboru egész történetét. E könyvben mi kiragadtuk a harczok történetéből a jelentősebb, érdekesebb, véres, harczos eseményeket, hogy örök emlékezetül megmaradjanak az olvasók lelkében. Amiket itt elmondunk, azok megtörtént események. Örök emlékoszlopai a magyar hősiességnek, a magyar bátorságnak és a magyar dicsőségnek.

B u d a p e s t, 1916 augusztus hó.

Csapataink első ütközete a szerbekkel.

A pozsonyi ezred egyik zászlósa a következő érdekes levélben ismerteti csapataink első ütközetét a szerbekkel:

Z á g r á b, 1914 augusztus 21.

Mindmáig nem voltam abban a helyzetben, hogy ígéremhez képest a háborúról írhattam volna egyet-mást, most azonban, hogy megsebesülve a zágrábi Reservespítalban fekszem, »fáradtságot« veszek magamnak, mert bizony nehezemre esik az ülés és röviden leirom, miképpen lépett gyalogdandárunk, megelőzve az összes osztrák-magyar támadó csapatokat, elsőnk ellenséges, szerb területre.

Augusztus 11-ről 12-re virradó hajnali háromnegyed 3 órakor megdördültek ágyuink a Losniczával szembeni magaslatokon s körülbelül negyed óráig bömbölve lángba borították a Losnica-erődöt körülvevő hasonló nevű falut. Ez az ágyutűz volt a jel a dandárnak, hogy a Drina-folyót forszírozza.

Ezredünk Batarnál feküdt a Drina egyik merész kanyarulatánál, míg a többiek kissé délre keresték az átkelésre legalkalmasabb folyórészletet.

Pontban 3 órakor vízre siklottak az utászok pontonjai s az első zászlóalj (melynek 4-ik századának első szakaszát én vezettem), 30—40-es csoportokban beszállott a csónakokba. Alig ért az első két csónak velünk a Drina közepére — a folyó itt 100—120 méter széles — rendkívül heves puskatűz és gépfegyver-golyózápor fogadott bennünket; a lövegek csak úgy szakadtak reánk, a víz a sok hibás lövéstől csak úgy csobo-

gott; utászaink azonban erőmegfeszítve eveztek, mi pedig a kiadott parancs értelmében a tűzviszonzástól tartózkodtunk.

Amint 25—30 méternyire értünk a szerb parthoz, tisztán láttam, hogy az ellenség, mely közvetlen a vízparton feküdt, gyors lépésben visszavonul a gépfegyverekkel együtt; mivel itt a Drina szerb partja sekély, 20 métert úgy kellett átgázolnunk, hogy a szerb földön felvegyük a tűzharcot az ellenséggel. Váratlanul azonban a szerbek további tüzelése elmaradt s így mi is tüzet szüntetve, nyugodtan feküdtünk a homokos parton, míg ezredünk 2-ik, majd 3-ik zászlóalja is átkelt; a 3-ik zászlóalj után az ezredzene szállt csónakba s mikor a csónak megindult, rázendítettek a Rákóczi-indulóra. Ez, ugy látszik, nagyon felbőszítette a szerbeket, hogy mi zeneszóval támadunk ellenük s újra megkezdték a tüzelést, mely ettől (fél 5) kezdve déli fél 12-ig egyfolytában tartott.

Amint a gépfegyvereink is átjöttek, megkezdtük az előre vonulást, mely — tekintettel arra, hogy az egész Drina-völgy 2 méter magas kukoricaföldekkel van beláthatatlanná téve — nagyon lassan és végtelen óvatosan történhetett csak; ezredesünk nagyon jól okoskodott, midőn diszpozíciójában oda következtetett, hogy a parti gyenge tüzelés csak félrevezetés akar lenni, míg a nagyobb része az ellenségnek utirányunkban fedett védelmi állást foglalt el s ezért erős »felderítő járőr« csapatokat előre tolva, sűrű rajvonalba, nekiindultunk; épp ekkor bukkantak ki a felkelő nap első sugarai. Gyönyörű szép napfelkelte volt ez; körülbelül másfél kilométernyire a parttól, futva jön vissza az egyik járőr, hogy az előttünk elterülő kukoriczás eleje le van kapálva és árkokkal, farkasvermekkel, meg szeges dróthálókkal áthatolhatatlanná van téve, míg a tulsó kukoriczás egész hosszában meg van szállva az ellenségtől.

Ezredpionirjaink — első áldozatként — előre siettek a »nagy drótollókkal« s a drótkadályokat szétvagdosták.

Az utászokat melegen köszöntötték a szerbek, amint pedig a terület szabaddá lett téve, mi kiléptünk fedezett állá-

sunkból és felváltott tüzelés és »Sprung vorwärts« mellett rövid háromnegyed óra alatt rohamra mentünk; az első rohamra, melyben a 2-ik századot ezredesünk maga vezette!

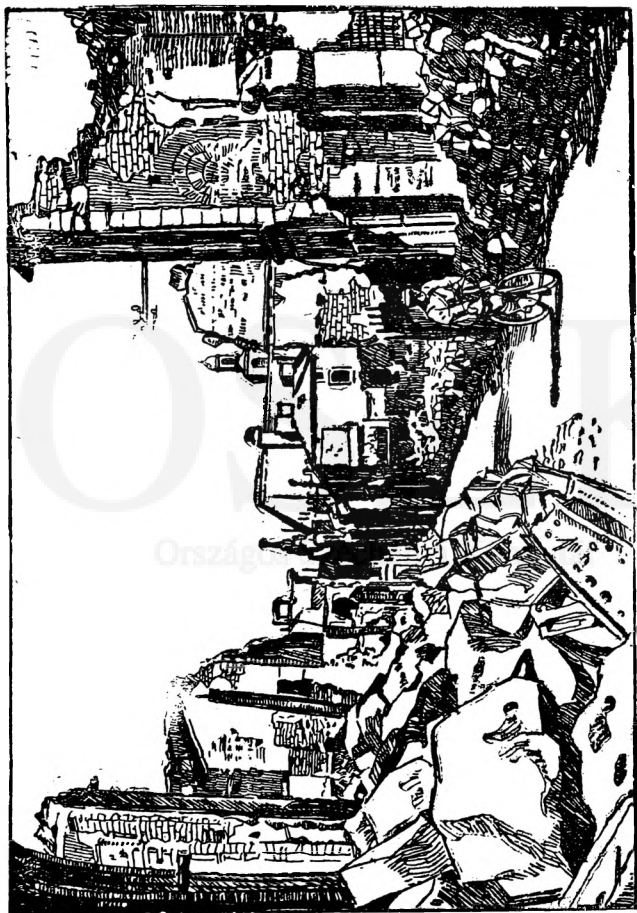
Eros tüzen futottuk meg azt a 130—160 métert, mely az ellenség állásaitól elválasztott. Ekkor láttuk csak, hogy vegyesen komitácsikkal és a szerb »2. Aufgebot«-hoz tartozó delikcsabeli csapatokkal állunk szemben, akik fejükig be voltak ásva a földbe és halálos hidegvérrel még három lépésről löttek reánk.

Szuronyyal és puskatüzzel kellett kivenni ezeket a komitácsikat a fedezékükből; másfél óráig tartott az első harcz. Fél kilenczkor kürtszó hallatszik, ezredjelünk, utána »Vergatterung« (gyülekezés). Az ellenség részben »agyonverve«, részben megszire visszaverve.

Rémes látvány van előttünk: 120—140 komitácsi kihült temét hordják egy halomra embereink. Mindannyi rettenetesen összetörve, a koponyája valamennyinek a felismerhetetlenségig agyonzuzva; nem volt ezeknek a szerbeknek egyetlen sebesültjük sem, mind fel lett nyársalva. Közöttük találtuk a vezérüket, egy tényleges szerb őrnagyot; érdekes, lakkcsizmába, ragyogóan új diszruhába volt öltözve, selyemharisnya rajta, monokli a zsebében, sőt — manikürözött ujjakkal, akárcsak bálból jött volna, feküdt ott eléktelenített fejjel és három bajonett-mellszurással. Nekünk három halottunk és 17 sebesültünk volt. Halottainknak azonnal közös sirt ástunk és rövidre rá felhangzott a második kürtszó: »Zum Gebet«. Térden állva temettük el első halottunkat, füzfagalyból kis keresztet tűztünk fejéhez és sirhantjából egy maroknyit az elesettek századparancsnokai rendeletére magunkkal vittünk, hogy lehetőség szerint hozzátartozóikhoz juttassuk.

A szerb halottakat egy közös sirba helyeztük és — válásukat még ekkor is tisztelve — kettős keresztet tűztünk nekik fejfául.

Igy folyt le augusztus 12-én ezredünknek első ütközete.

A magyar ágyuktól bombázott Belgrád egyik részét mutatjuk be képünkön a harcok idejéből.

A sziklavár.

A második átkeléskor történt Szerbiában. Meleg nap-sütéses novemberi napon egy sziklavár elé érkeztünk, közel a Drina folyóhoz.

Reggelre felszállt a köd és megkezdődött a muzsika. Azaz, dehogy a muzsika, a pokol ordítása. Odalapultunk a meredek sziklafalakhoz, hogy valahogyan fedezve legyünk a lövedékek zápora ellen. Mintha az alvilág valamennyi ördöge elszabadult volna, kösziklák gurulása és ráadásul a mi ágyuink dörgése olyan pokoli zenét műveltek, amelynél mindenki várta az ő végső pillanatát. Iszonyu perczek voltak. Aki még tudott gondolkodni, az a halálra gondolt. Itt kell meghalni, itt, ezen a nyomorult helyen, eltalál egy bomba, vagy magával ragad egy kőlavina, éhes hollók fognak husodon lakmározni és csontjaidat a forró napsugarak fogják szárítani.

A sziklákon fák és kövek mögé bujtatott szerbek pontosan czélozhattak, amint közülünk feltűnik valaki. Itt láttam egyes bakák ragyogó bátorságát. A sziklahegy alatt volt egy forrás. Odajártak állandóan vizért. Fentről pedig lövöldöztek rájuk. A biztos halálba mentek vizért. Fájdalmas, kinos volt nézni, amint a halálraszánt bakák flaskóikkal csörömpölve egykedvűen ballagtak a patak felé. Mitsem törődve a körülöttek a földbe vágódó golyókkal.

— Szaladj, te buta, — kiáltottunk rá. Éppen a lábánál csapott le egy golyó. Erre elkezd szaladni. És mi reszketünk érte és kinos aggodalommal kísérjük lépteit, majd könnyebbülten lélekezünk fel, mikor látjuk, hogy biztonságba jutott. Így ment ez egész nap.

Később jöttek az igazi hősök: a gulyást hozó szakácsok. Ketten vittek egy ládát. Sokszor kellett megállaniok és a láda mögé bujniok. Némelyek tolták maguk előtt a ládát. Mindegyik szerencsésen elérkezett céljához a maga ládá-

jával, csak az utolsó kettő nem. Nagyon vakmerőek voltak. Egykedvűen vitték a kochkistnit (főzőládát), meg se pihentek. Az egyiket eltalálták, ez vérezve támolgott vissza, egy fa mögé. A másik a láda mögé feküdt, de mindjárt felkelt és körülnézett, abban a pillanatban elesett. A gulyás pedig várta, hogy ki viszi tovább.

Este parancsra lejöttünk. Sötét volt, a meredek szikláról csak legurulni lehetett. Jaj a fejem, jaj a lábam, jaj az oldalom, hangzott sűrűn a bakák panasza.

Lent kövekből sánczfélét csináltunk, aztán őrt állítottunk és elaludtunk. Lázas álomban rémképeket láttam, rémes éjszaka volt.

Reggel újra kezdődött a táncz; ágyuink is bömbölni kezdtek. Délelőtt 10 órakor feltűntek megkerülő csapataink. Erre aztán mindnyájan felkerekedtünk és föl a sziklára! Találtam egy megmászható részt. Fönt csak holttesteket és jajgató sebesült szerbeket találtunk. Egy sebesült bemondása szerint nyolczszázan voltak, akik visszavonultak, csak egy szakaszt hagytak ott áldozatul. Egy hegyoldalon étlen-szomjan lefeküdtünk. Nem kellett semmi, csak egy cigaretta. Most már nem háborgattak rémképek, mint az előző éjjel, nyugodtan aludtam.

Kézitusa.

Már eljutottunk a sabáczi vasutvonal töltéséhez. Előtűnt a szomorú emlékü Feketehegy, ahol nemrég embereink fele elesett. Vártuk segédcsapatainkat, hogy aztán rohamra menjünk. Közben ropogtak a puskák és dörögtek az ágyuk.

Aztán rohamra mentünk. Kétszer visszavetettek a szerbek bennünket és irtózatossá pusztítást vittek véghez a sorainkban. Tisztjeink nagy része elhullott. Mégis, harmadszor is rohamra mentünk. Valami vad kétségbeesés hajtott

bennünket. Éreztük, hogy a szerbek nagyszerűen elkészített lövészárkaikkal szemben csak a szuronyal boldogulhatunk. A legények ösztönszerűleg csoportokba verődtek egy-egy tiszt vagy altiszt mögött és vakon rohantak előre. Így kerültek mögém is vagy százan.

A harmadik rohamnál, egész közel a szerb állásokhoz, irtozatos gépfegyvertűz fogadott bennünket. Minden fáradság, véráldozat megint kárba veszett. A gyilkos tűzben lehetetlen volt előre mennünk. Akaratlanul is mindnyájan a földre vetettük magunkat. Fekvő helyzetemben észrevettem, hogy egy ugynevezett terephullámban vagyunk, amelyet nem érhetnek az ellenség golyói. Közel egy kis erdő, ahol elrejtőzhetünk. Hasoncsuszva megindultam az erdő felé. A legények parancsot nem várva, ugyanigy utánam. Sértetlenül eljutottunk az erdőbe, amely felső szélénél csaknem elérte a szerb lövészárkokat. Ott világos lett előttem, hogy az erdőből kell őket megrohannunk. Az egyik legény elordította magát: »Rajta!« — és a következő perczben megrohantuk a szerb lövőárkot.

Pár percz mulva már bent voltunk a legvéresebb kézi tusában. Velem szemben egy szerb tiszt állott, egyenesen nekirohantam. Ekkor lövés érte a balkaromat. Pusztá kézzel mentünk egymásnak, marczangoltuk, fojtogattuk egymást. Ő erősebb volt, visszataszított, de esésemben őt is magammal rántottam.

A földön folytattuk az élet-halálharcot. Az emberek keresztülgázoltak rajtunk. Zavaros hangokat, állati hörgéseket hallottam és úgy éreztem, hogy lassanként kimerülök. Fulladoztam, a szerb a torkomat szorította. A bal kezem már fölmondta a szolgálatot, a jobb kezem is lehanyatlott . . . Ez volt a szerencsém. Mert a kezem a revolveremhez ért, amelyet végső erőfeszítéssel fölemeltem és belelőttem a szerb tiszt halántékába. Ellenfelem tüstént lefordult rólam. A halántékából kicsorgó vér végigfolyt az arczomon. Még hallottam, amint embereim éljent kiáltottak, aztán elájultam.

Félóra múlva tértem eszméletre. Az ezredesünk állott mellettem és kérdezte, hol vagyok megsebesülve. A tekintetm a szerb tisztre esett, az első emberre, akit én öltem meg. Magas, fekete ember volt. Megtört szemcivel gyűlölettel nézett rám, mintha még most is fojtogatni akart volna.

83-as gépfegyveres bakák nótái.

Sárga a lovam, sárga a nyereg rajta,
Most akartam hozzád menni rajta,
Most akartam veled beszélgetni,
De itt van az idő, harctérre kell menni.

Ha elvisznek engem a harctérre,
Meghasad a babám gyöngye szíve,
Meghasad az édes anyám szíve,
Hej! Mikor engem elszakitnak tőle.

A harctérről hazafelé jönnek a katonák,
De sok szőke, barna kislány várja a babáját,
De csak minden tizediknek jön vissza a párja,
Lublin alatt közös sírban hullott a hant rája.

Udvaromban hármát fordult a kocsí,
Édes anyám a kufferomat adja ki.
Adja ki a nyári keresetömet,
Most egy évre felejtse a nevemet.

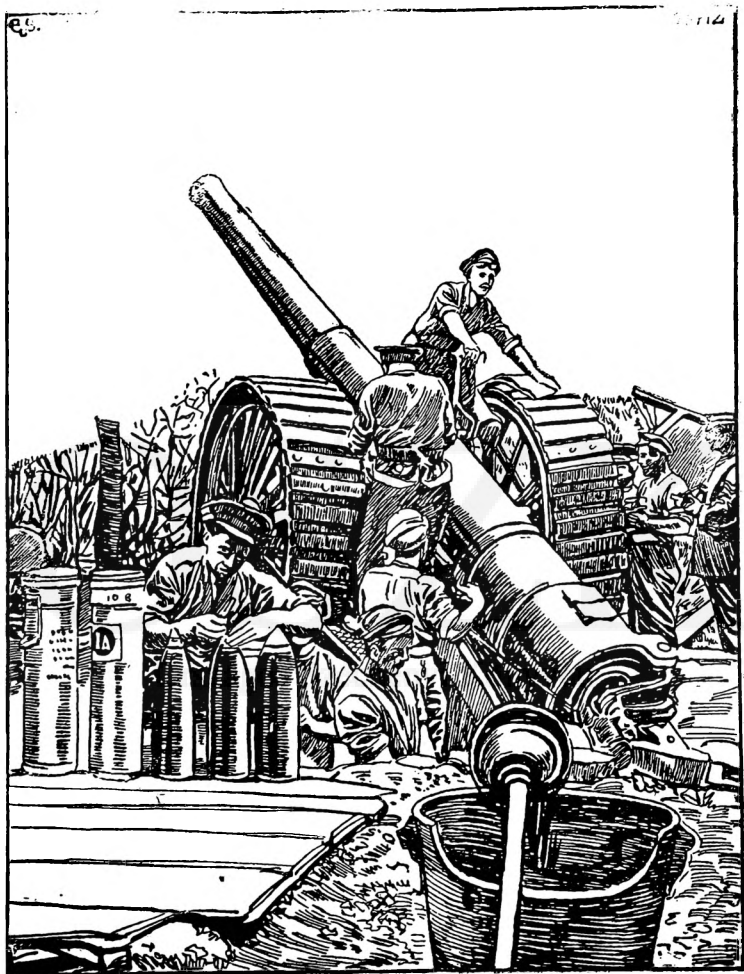
Magos a kaszárnya, a kaszárnya udvara,
Elmúlt 9 óra, mégis bemegyek rajta!
Meglátja a napos káplár, azt mondja:
Reggel hat órakor jöhetsz betyár rapportra.

Rapportra visz engem a napos káplár, aszondja:
 Mért nem jöttem haza este 9 órára.
 Tíz nap egyes, husz kaszárnya áristom,
 Gyöngé öt-hat évig, a háború végéig,
 Nem látsz engem galambom.

Pillanatsfelvételek Szerbiából.

A szerencsétlen ország sorsát érdekesen világítja meg egy katonatisztünk következő tudósítása:

A háziasszonyom egy lapos, gondosan lezárt ládát hozott le a padlásról. Nagy óvatossággal látott a kibontáshoz, az óvatosságából látszott, hogy féltett tárgyat rejteget a láda. Bontogatta a fedelét, kihuzigálta a csomagoló anyagot, majd papírt fejtett le valamiről s végül az örömtől sugárzó arczczal kiemelt a ládából egy nagy aranykeretes képet. A képet a fal mellett lévő asztalra állította s nagy lelki gyönyörűséggel nézegette. A jó kivitelben készült színes nyomat-mellkép Draga Masint ábrázolta. A viruló szépségben lévő királynén mélyen kivágott, dus csipkéekkel diszitett, kék selyembőluz, nyakán gyémánték, fülében briliánsbuton, hollófekete haján szerény diadém ragyog. A háziasszony szeget keresett, beverte a falba s ráakasztotta a képet, s szeretettel ide-oda igazgatta. Azután még soká állt előtte s alaposan kigyönyörködte magát a látványban. Kérdeztem tőle, hogy miért csak most hozatta meg a képet. Azt felelte, dehogy is most hozatta. Megvette azt már akkor, mikor szegény teremtetést Sándor király elvette, aminek ő nagyon örült. Szép dolog az, ha valakit királyi trónra polgári sorból emelnek. Ők ebben a nép megtiszteltetését látták. Mikor a gazemberek — folytatta az asszony — a szegény királyi párt megölték, elrendelték, hogy az őket ábrázoló képeket a lakásokból le kell szedni és ki kell dobni: ő akkor a képet titokban elcsomagolta és a padláson elrej-

Angol ágyu a szerb harctéren.

Az angolok municiót és ágyukat küldöttek a küzdő szerbeknek segítségül. Egy ilyen óriási méretű ágyut, amelyet később hős katonáink hódítottak el a szerbektől, ime képünkön bemutatunk.

tette. Nem semmisítette meg, mert sejtette, hogy fölvirrad még valaha a kép ideje. A háziasszony azt mondta, hogy most, mikor mi, magyar katonák vettük át a városban az uralmat, tudja, hogy nem esik bántódása. Ezért vette elő a képet, amelyen a szépséges királynőben olyan jóízűn tud gyönyörködni. Ő nem kívánta soha a háborút, ha ő élne, nem lenne most sirban a háziasszony férje, fia és három testvére.

A barátságos szerb menyecskék.

Azokba a városokba, ahol nagy katonai átvonulások vannak, ahol megszálló csapatok állandóbban laknak, oda a vidék egyszerű fehérnépe seregestől vonul be. Pálinkát hoz, literjét egy koronájával, tyukot, darabját szintén egy koronájával s a katonák között ürügyül árulja, miközben félreismerhetetlen célzatossággal kelletti magát. Csakhamar benső barátságban van a német és a magyar katonával, akinek beszédét nem érti ugyan, de azért csodálatos módon harcos és szerb fehérség csakhamar megérti egymást. A városokban valóságos nyílt, nagyarányú szerelmi piac fejlődik, amelyen éppen nem látszik, hogy ezek a szerb parasztnők félnének a németektől és magyaroktól, gyűlölnék ezeket, vagy csak idegenkednének is tőlük. Ők a nagy politikával nem engednek maguk közé választófalat építeni. Az a meglepő kép, amit nap-nap után látok, a szerb alantas nép erkölcséről bizony nem sok jót mond. Egy-egy csinosképű magyar baka erre énekelheti el csak igazán, hogy: »Találok én szeretőt, minden ujjamra kettőt.« Az idősebb családok népfölkelőknek jól kell imádkoznia azt, hogy ne vigy minket a kisértetbe. Egész szavahihetőségemmel mondom, hogy itt benn, a városokban nekünk, a hitvesi hűséghez ragaszkodó népfölkelőknek kell félnünk az asszonyi invázióktól s abban a bizonyos kérdésben majd csaknem fordítva van errefelé a dolog. Vagyis mi vagyunk azok, akiknek félni kell az erkölcsüket . . .

Körök a levegőben.

Ha az ember bemegy a lakásba és megáll Petár király képe előtt: az elkeseredett házigazda, kit tönkretett a háború, megfenyegeti képét és a saját feje fölött néhány kis kört ír le s azután a kezeit magasra emeli. Ugyanezt tapasztaljuk a másik gazdánál, ha az elértéktelenedett pénzét veszi elő és ránéz Petár király sovány relifjére. Egy asszony bugyelálásában keresve, postabélyegre akadt. Kiveszi előttem s megint csinálja a kis köröket és a kezét fölöttük fölemeli, ami ugyanis azt jelenti, hogy Petár királyt már régen föl kellett volna akasztani. Látszik, hogy az emberek nem nekem, a győztesek katonájának akarnak kedveskedni, hanem meggyőződésből fakad ez a (lehet, hogy csak legujabbi) jelképes politikai hitvallás.

A magyar a legnagyobb gavallér.

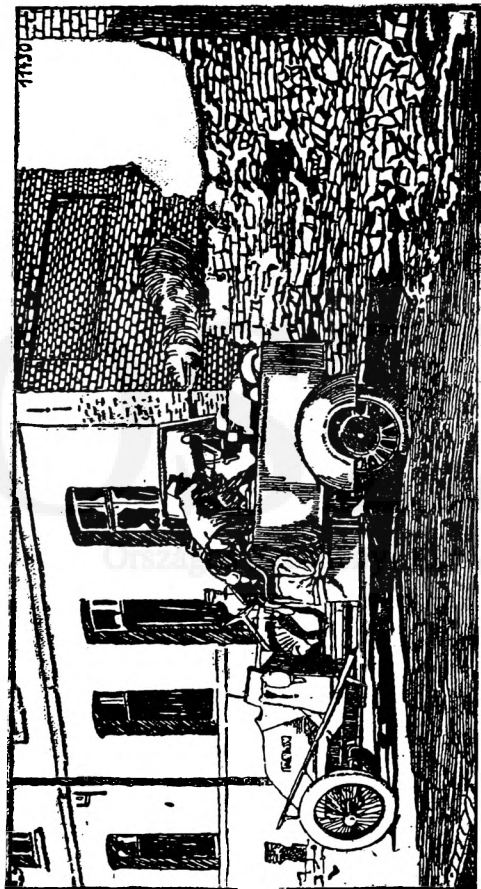
Ahol katonáink vannak beszállásolva, ott jó dolga van a családnak. A jól tartott katona nem tudja elfogyasztani a kenyérét, ezért a megmaradt fél, sőt egész kenyér a család birtokába jut. A katonák között az egyik nem szereti a reggeli kávé, a másik a rizses levest, a harmadik a babot, a negyedik a birkahúst, melynek mindig szagát érzi. Így hát sok tiszteséges adag étel segíti ki a familiát a nagy nyomorúság közben. Nemrég a téámat adtam oda a menekülés után törődött, lázasan hazatért nénikének. Mikor átjött a szomszédja, egyre azt beszélte neki, hogy mennyire ijesztgették őket a vad, hasfölmetsző, nyaklevágó, kinzó magyaroktól, pedig nincs náluk jobbszívű ember a világon. Mink mindenünket nekik adjuk, de mikor a szerb katonák innen futottak előlünk: elraboltak mindent, amit magukkal vihettek. Általában tapasztaljuk, hogy a szerb nép kellemesen csalódott bennünk. Látja, hogy a magyar, mikor mint katona ellenséges katonával szemben: irgalmat nem ismer, de azonkívül a jóindulatban levő

néphez jószivű, barátságos, emberséges. Érdekes, hogy egy Alagon internált angol egy semleges újságíróval, a cenzura megkerülésével, levelet küldött haza. Ebben ezt írja: »Mi itt Alagon mindnyájan úgy gondolkozunk, hogy a magyarok a legnagyobb gavallérok.«

Olyan szobában voltam beszállásolva, melyet menekülő család hagyott el. A szállást megosztottam egy átvonuló német katonával, kinek lépte alatt döngött a föld s ha öklét rátette az asztalra, hát megrepedt. Mondtam neki, hogy holnap hazajön a család, én majd keresek másik lakást, hadd érezzék magukat a háziak itthon. A német katona csodálkozva nézett rám. No, majd ő kimenne a már elfoglalt lakásból! Hát menjenek a visszatértek oda, ahova akarnak. Azt mondotta továbbá: tapasztalta az egész háboruban, hogy mi magyarok tulságosan jószivűek vagyunk. Talán azért is nem mentünk — véleménye szerint — a világtörténelmen keresztül valami sokra.

Szendrő várában.

Szendrő régi várában az idő s októberi támadásunk nehéz gránátjai a falban helyenként nagy lyukakat vájtak s itt bc lehet tekinteni a várudvarra. Hatalmas, kietlen terület, mint egy ódon kaszárnyaudvar. Földszintes, rozszant épületek emelkednek benne néhány ház romokban hever. Az épületeket a szerbek kaszárnyának használták. Most is szerb katonáknak, foglyoknak adnak menedéket. A foglyok letörték és elcsigázottak, sovány arczúkról előretör a nagy orr s a szemek mély gödrökből tekintenek elő. Nyakuk körül színes kendők és ágyterítő, némelyik zöldessárga uniformisban, piros pokrócczal, sokan a maguk parasztruhájában, de ezek a parasztok is többnyire katonák, akik fegyverrel kezükben kerültek fogságba. Megtörték és beszédek a szerbek s szívesen mondanak minden rosszat Péter királyra, az angó-

A szerbeknek küldött francia hadiszerek közül zsákmányul ejtettek hős katonáink több páncélozott automobilt is. Ezeket mutatja be képünk.

lokra és a francziákra. Van egy tolmács, mozgékony kis horgas orru ember, fehér karszalaggal. Bécsben volt munkás, aztán Belgrádban detektív, most németül magyarázza nekünk, amit a foglyok mondanak. A foglyok bőbeszédűek, a tolmács szűkszavú, unja már a munkát s amikor faggatjuk, mit mondanak bajtársai, kezével legyint:

— Eh, mind ugyanazt mondja. Fáradtak, a török háboru óta szolgálnak, nem akarnak tudni többé a Karagyorgyevicsekről s a szövetségesekről.

Az egyik fiatal fiu sebesült lábát mutatja:

— Ezt most szereztem, ez a sebhely a homlokomon a törököktől való, de a karomat is átlőtték két évvel ezelőtt a bolgárok.

Egy tizenennyolcz éves legény elpanaszolja, hogy »borbélyüzlete« tönkrement; egy negyvennyolcz éves népfőlkelő szeretne már kórházba jutni sebesült lábával. Egy másik öreg czivil internált — két kis reszkető fiát mutogatja. A fiuk öt és hét esztendősek, meztelen testükön van valami rongyos ruha. Az apa állítólag bosnyák s csak »véletlenül« került Szerbiába.

Vidáman és szolgálatkészen áll előttünk egy szerb altiszt. Magas, izmos legény, feltűnően jó uniformisban, vállán szakaszvezetői rangját jelzi három rézcsillag. Három esztendeje háboruskodik ő is, jól verekedett, kitüntetése van: de most már elég volt.

— A király ígérte, hogy a frontra jön: — nem jött; Oroszország kétszázezer embert ígért: — nem küldött; a francziák is segítséget ígértek: — nem küldtek. Nem lehet tovább harcolni.

Egy sánta öreg jön felénk és mutat egy papirlapot, valami bizonyítványfélét; czirill írását nem értjük, elolvasni sem tudjuk. Aztán jönnek a többiek és beszélnek; tudják — talán nem is tudják — hogy nem értjük, amit mondanak de láthatóan jól esik nekik, hogy panaszkodhatnak.

Német népfelkelők összeterelik a foglyokat. A könnyű sebesültek, akik még itt vannak, kórházba kerülnek és tovább mennek a többiek is. Helyet csinálnak az új foglyoknak, akiknek utolsó állomása szerb földön Szendrő vára.

*

Hideg, havas délután van, a toronyóra négyet üt a szemendriai toronyban. Az óra pontosan jár s ez valóságos csuda, mert a templom össze-vissza van löve, az egyik toronyablakot eredeti nagysága háromszorosára tágitotta ki egy pontosan érkezett gránát. Végig a dunasoron sok szétlőtt ház. Az ócska vár egyik saroktornya körül hatalmas romhalmaz. Alig két-három métert hibázott itt a mi lövedékünk: a vastag toronyfalak mögött most is ott áll két francia gyártmányú szerb ágyu. Felülről kitűnő fedezéket csináltak az ágyuknak, vassinekből, erős deszkákból, homokból. A régi váráblakon át látni és löni lehet az egész Dunát, a partot, a szemendriai szigetet. A tulsó parton — a sziget bokrai innen eltakarják — egy magyar község van: Kevevára. Kevevárától viszont Szemendriát lehet pontosan megfigyelni. Az offenzíva előtt, a hosszú hónapok alatt, míg a szerb fronton csend volt, mindkét ellenséges végvár nézett farkasszemet: Kevevára és Szendrő. Néha puskaropogás hallatszott, apróbb vállalkozások voltak, de egyébként csend. S a Dunán keresztül az ellenséges őrcsapatok között az érintkezésnek egy sajátságos módja fejlődött ki. A szerbek kezdtek. Mikor az oroszok Przemyslt elfoglalták, megszólaltak az összes harangok Szemendriában. Csendes este volt s tisztán lehetett hallani a magyar parton a harangzugást.

Hónapok teltek el, míg alkalom jött, visszaadni a kölcsönt. A gorliczei áttörés sikerének első hírére Kevevárán húzták meg a harangokat s aztán meghúzták mindig az orosz offenzíva egymást követő nagy győzelmeinek örömére. Mikor Lemberget visszafoglaltuk, már tovább mentek egy lépéssel a mieink s villamos transzparenszel vetítették át az örömhirt:

— Lemberget elfoglaltuk.

A szerbek, mintha csak előre készültek volna rá, ugyan-csak transzparenszel válaszoltak:

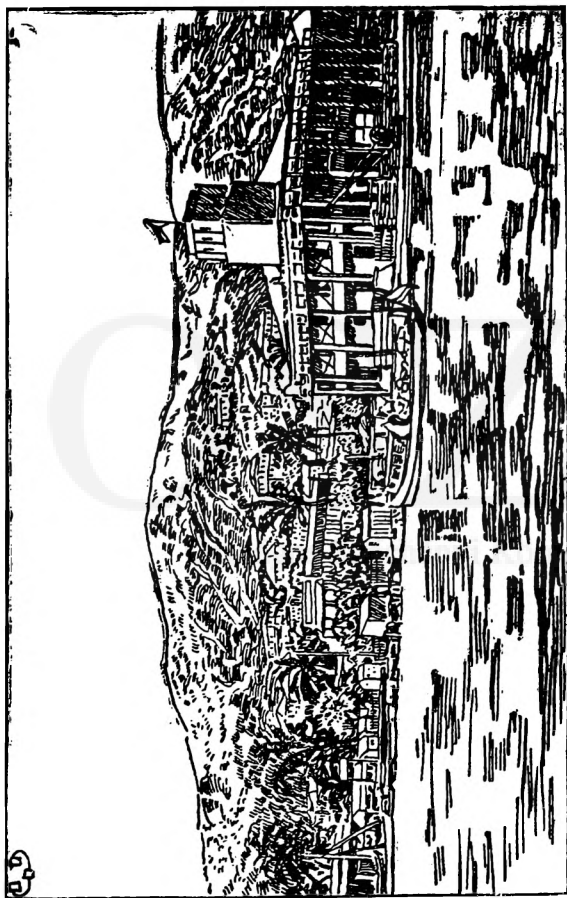
— De varsót még nem.

Nem sokáig kellett várni s Varsó bevételét hirdették a szerbeknek a kezevára harangok.

*

Szemendria mögött, a szőlőhegyek magaslatain még az átkelés után is erősen tartották magukat a szerb csapatok. Ágyutüz és utczai harcok nyomait viseli a város; lakói elmenekültek, kihalt, megviselt utczáin alig látni polgári ruhát. A Dunaparton azonban eleven, nyüsgő élet van. A vízen tömérdek üres és megrakott uszály. Hajók érkeznek, rakományt raknak át vasuti kocsikra, tolató mozdonyok sipolnak. Egy mozgalmas kikötőváros képe ez, de az utasok és a szállítók mind katonák, minden rakománynak katonai célja és rendeltetése van.

A vonatok mennek már Jagodina és Kragujevácz felé. A menetrend — pontosan betartják — ki van ragasztva a Bahnhofkommando ajtaján. Személyszállító vonatok, persze csupa katona-utassal. Mi egy, valamikor igen elegáns, most már igen kriegsmüde vasuti kocsin tettük meg az utat Kragujeváczig. A vonat este félhétkor indult. Késő éjszaka már ez az idő. Sötétben, fázva mentünk az állomás felé. Velünk szembe furcsa menet közeledett. Lobogó fáklyafény elől. Messziről valami középkorból itt maradt éjjeli proceszsiónak véltük. Aztán közelebb érték s a fáklyák vörös fénye csupa sovány, sötét arczra esett. Szerb foglyokat kísértek újra. Rongyos uniformisok, még rongyosabb parasztruhák. A menet végén néhány asszony. A fáklyák megvilágítják az utat, a vasutállomást s a háttérben Szendrő várának megfeketedett falait.

Fürdőhely Szerbiában.

Belgrád mellett van ez a kis fürdőhely, ahol dicsőségének verőfényes napjaiban pihente ki fáradalmait Péter király és Sándor trónörökös. Most természetesen a mi hős katonáink üdülnek benne.

Menekülés a tűzvonalon át.

Ingusz Jenő, Ingusz József nagybaracscai gőzmalomtulajdonos fia, aki sikeres offenzivánk alkalmával megszökött a szerb fogságból, szökéséről a következő érdekes részleteket mondta el:

— Amikor a nagy offenzivánk megindult és a szerbek kezdtek visszavonulni, őt is magukkal hurcolták. A városok és falvak neveit nem jegyezte magának fel, de vagy 25—30 helységen keresztül hajszolták. Végre egy városba jutottak, ahol összeterelték a foglyokat egy házban. Itt már hallották a bolgár ágyuk szavát. Ingusz Jenő és vele együtt nyolcz bécsi fiu elhatározta, hogy most felhasználják az alkalmat és megszöknek a szerbek poklából. A tervet közölte egy dávodi parasztfiuvál is és könyörgött néki, hogy szökjék velük. A fiu azonban nem mert szökni. Hiába volt a rimánkodás, a dávodi fiu nem tartott velük. Ők elbujtak egy padlásra és ott várták a történeendőket. Amikor aztán látták, hogy a szerbek szintén menekülésszerűen vonulnak vissza, lemásztak a padlásról és nekiindultak mezitláb a nagy bizonytalanságnak. Hat nap és éjjel, mezitláb, fogyatékos ruhában, dermesztő hidegben mentek előre. Keresztül mentek a szerb tűzvonalon. A vágy, hogy minél előbb magyarok közé jussanak, hajszolta a szökevényeket. Végre hosszú bolyongás után megérkeztek Belgrádba. Itt jelentkeztek a parancsnokságnál, ahonnan megtörve, felsebzett lábakkal Budapestre szállították.

A véreskezü Karagyorgyevicsek.

Hatszáz év óta nem volt még olyan szerb uralkodó, aki természetes halállal, avagy hatalmának csorbitatlan birtokában költözött volna el az élők sorából. Hogy ez a végzet milyen módon teljesedik be Péter királyon, ezt éppen a most lezajló szerb tragédia mutatja. Különösen sok véron-

tásnak volt okozója Karagyorgyevics Sándor, Péter király apja. 1839-ben lázadást szított és sikerült trónjától megfosztania Obrenovics Milos fejedelmet. Ezután Obrenovics Mihály került trónra, de ezt is elűzte Karagyorgyevics Sándor. Végül Milán lett Szerbia fejedelme s ez ellen is folytonosan merényleteket és összeesküvéseket szított Péter nyughatatlan apja. Egy ízben Karagyorgyevics Sándor száz aranyat adott Milán fejedelem házi borbélyának, hogy borotválás közben vágja keresztül a fejedelem nyakát. A borbély elfogadta a pénzt és megállapították a napot, amikor a merényletet el fogja követni. Az utolsó pillanatban azonban, amikor a borotva már Milán nyakán volt, a borbély izgalma oly óriásivá növekedett, hogy kiejtette kezéből a borotvát s rögtön bevallott mindent a fejedelemnek. Milán, aki európai nevelésű világfi volt, háromszáz aranyat ajándékozott a borbélynak és nyugodtan tovább borotváltatta magát vele. Ez az eset 1873-ban történt. 1879-ben újabb merénylet történt Milán ellen, amelynek szerzője megint csak Karagyorgyevics Sándor volt. A konakban akkoriban még nem volt modern értelemben vett mellékhelyiség. Egy napon Milán lába alatt beszakadt a mellékhelyiség padlója és a legborzalmasabb halállal mult volna ki, ha segélykiáltásait meg nem hallja egyik hű embere. A nyomozás azután kiderítette, hogy a merényletet megint csak a Karagyorgyevicsék készítették elő, az ő embereik fűrészelték át a padlót és tervük majdnem sikerült is, 1882-ben egy másik esetről tudtak a belgrádi udvar közelében. Milán, aki most már király volt, kilovaglásai alkalmával föl szokta keresni az egyik kis kávéházat, ahol török kávé lehetett kapni. Mivel a kávéházat rendszeresen látogatta, ellenségei török kávéval akarták megmérgezni. Amikor Milán király egy ízben betért a kafanába, a tulajdonos két csésze kávé tett eléje. Rögtön azután, hogy a király helyet foglalt, egy paraszt is belépett. A kávé s rákiabált a parasztra, hogy hordja el

magát, mert a király kávézik itt most. Amíg a paraszt, aki nem volt más, mint a rendőrség embere, ahol tudtak már a készülő merényletről — és a kávé s vitatkoztak egymással, Milán király gyorsan kicserélte a csészéket s ezután megkínálta a kávést, aki fölhajtotta az uralkodónak szánt mérgezet kávé s azonnal szörnyet halt. Így tehát ez a merénylet sem sikerült és az Obrenovics-házat Karagyorgyevics Sándor nem tudta kiirtani. Ez a dicső mű csak fiának, Péternek, sikerült. Kevesen tudják, hogy mit cselekedett a mai Péter király 1875-ben, amikor a bosnyákok föllázadtak a törökök ellen. Péter ebben az időben egy szerb banda élén berontott Kelet-Boszniába. A bandafőnök Petár Mrkonicznak nevezte magát, de nem volt más, mint Karagyorgyevics Péter herczeg. Petár Mrkovicz és bandája egy izben éppen lesben állottak, amikor egy török paraszt jött vissza a vásárról, ahol eladta juhait és az érték kapott 38 aranyat a keztyüjébe rejtve hozta magával. Péter herczeg ekkor hirtelen előrontott rejték helyéből, pisztolyát a török mellére szegezte és lerántotta a szerencsétlen kezéről a keztyűt a pénzzel együtt. A zsákmányt zsebre vágta és áldozatát szélnek eresztette. A rablás elkövetése után Péter Svájcba vonult vissza, hogy azután később trónra jusson Szerbiában.

Őrszem a dombtetőn.

Szervecs partján fakeseszt áll,
Alatta egy baka sétál,
Baka sétál.

Fakeseszt Krisztus teste
Szögekkel van kifeszítve,
Megfeszítve.

— Látod, uram, posztot állok
És három árvámhoz szálllok,
Haza szálllok.

A szerbeknek a franciák is segedelmükre siettek. Sok ezer francia tüzért küldöttek segítségükre hogy ellenünk támadjanak. Tudjuk, hogy a francia segítség is hiába való volt. Képünk a szerb harctéren levő francia aknavető katonákat mutatja be.

— Kezem véres, szívem véres,
Bizony, uram, szenvedés ez,
Szenvedés ez.

— Tövises ut amit járok . . .
Hát te, Uram, mit csinálsz most?
Mit csinálsz most?

Krisztus urunk semmit se szól,
Bánatosan felé hajol,
Felé hajol.
S mint a baka felé fordul,
Két szeméből könnye csordul,
Könnye csordul.

Perédy György.

Egy hétig a kukoricásban.

A Délvidéken történt a dolog, a legutóbbi szerb betörés alkalmával. A Szeréms megyében előrenyomult szerb csapatok feltartóztatására többek között az egyik nagyváradí ezred is parancsot kapott. Az ezred teljesítette a kapott parancsot, úgy-szólván vesztesség nélkül, de még az ütközet elején eltűnt az ezred egyik tisztje a szolgájával együtt. Azt hitték, hogy fog-ságba kerültek. Az ezred többi része aztán napokon keresztül járta a környéket és lövöldözött a fákon bujkáló komitácsikra. Egy ilyen portyázás közben történt, hogy a kukoriczásból egyszerre magyar kiáltás hallatszott feléjük:

— Tüzet szüntess! Magyarok vagyunk!

A tüzelés abba maradt és kíváncsian hatoltunk előre a sűrű kukoriczásban, ahonnan fáradtan, lesóványodva bukkant elő hadifogolynak hitt tisztársunk, dr. Kiss Pál, a polgári életben köz- és váltóügyvéd Gödöllőn és tisztiszolgája, Bejczy István. Megkináztuk frissítővel s aztán elmondta, hogy szakadt el tőlünk és hogyan élt azóta. Mindjárt az ütközet elején a tűzvonal élén állott és olyan közel jutott az ellenséghez,

hogy karddal mentek egymásnak. Látva a nagy tulerőt, szolgáljával együtt a földre vetette magát a halottak és sebesültek közé. Éjnek idején aztán szolgáljával együtt átlópózkodott a közeli kukoriczásba és ott huzódtak meg. Huszonnégy órát töltöttek így, amikor jelentkezett a szerbnél is veszedelmesebb ellenség, az éhség és a szomjuság. Egy skatulya gyufa volt mindenük. A kínzó éhség végre is arra kényszerítette őket, hogy ennivalót szerezzenek maguknak. Alkonyatkor hasoncsuszva a közeli patakig másztak, onnan apró halakat, békákat fogdostak ki és azok husát gyufán megsütötték. A kenyeret a vadkörte és a vadalma pótolta. Kiegészítette ezt a tábori »menázsit« a kukoriczalevelekből sodrott szivar. Így élt a két Robinson teljes álló hétig, amikor végre megérkezett a csapata.

A hadnagy ezalatt kiválóan értékes adatokat tudott meg az ellenség hadállásairól, azokat nyomban közölte a parancsnokkal és ezek a közlemények döntő befolyásuk voltak a további hadműveletekre.

A hadnagyot és a tisztiszolgát, akik egyenként husz-husz kilót fogtak le, a kórházba szállították, az ezredparancsnok pedig kitüntetésre terjesztette föl őket.

A szerb csatatéren.

Szerbiában rosszak az utak, a hidak; tűzértségünk, társzekereink részére nem egyszer kellett hidat javítanunk. Az országuton tátongó gödröket kitömögetni. Egész Szerbia természetes erődítmény. Ha elhagyjuk az utat, ezernyi akadályal állunk szemben. A sűrű élősvények, a keresztül-kasul vezetett ágak és földhányások nemcsak a kilátást, de az elővonulást is tetemesen meggátolják.

Ámde nemcsak a terep, hanem a szoros értelmében vett Szerbia egész lakossága ellenségünk. Ellenségünk a reguláris szerb hadsereg mellett. Nincs aggastyán, asszony

vagy gyerek, akitől tartani ne kellene. Megfigyeltük, hogy a lakosság minden csapatmozdulatot rögtön hírül ad hadseregének. A csapatelhelyezések összpontosítása rendszerint az éjszaka leple alatt történnek. Mindjárt az első napokban rájöttünk, hogy minden utvonalon, ahol csapataink áthaladnak, nyomukban messze látható tüzek gyulnak ki. Ha kisebb csapat vonul előre, szalmakazlak, fakunyhók lobbannak lángra; nagyobb csapatok előrenyomulásának már egész házak, sőt házcsoportok felgyújtása a következménye. Most már persze járőröket küldünk minden irányban, hogy a legkülönbözőbb pontokon gyujtsanak tüzet. Hadd okosodjék aztán el az ellenség, hogy melyik a neki szánt s melyik a csalóka tűz. Egész Szerbia összeállt ellenünk. Nem pusztán a maroknyi szerb hadsereggel, hanem Szerbia egész lakosságával kell sikra szállnunk. De hadd említsek fel néhány jellemző esetet, mely ezredünkkel történt meg.

Joggal őserdőnek nevezhető, bozóttal sűrűn benőtt erdőségen vonultunk keresztül. Jobbról és balról négy-öt emberből álló biztosító járőrök kísérték menetoszlopunkat. Mint prédára induló óriáskigyó, tekerődött tova ezredünk négyes rendekben, rossz erdei uton. Körüskörül néma csend. Mintha soha élő lény lábát ide nem tette volna. Egyszer csak néhány lövés dördült el mögöttünk. Kérdően néztünk egymásra: mi volt ez? Csakhamar kiderült, hogy egy komitácsi egy lombos fán gubbasztva, miután eldefilírozta maga előtt egész ezredünket, pár lövést tett az utóvédre. Egy szakaszvezető odaugrott és lecsiklandozta a fáról egy jól célzott lövéssel az ipsét. Visszalovagoltunk, hogy megnézzük, milyen is a valóságban egy komitácsi. Czingár, negyven-ötven évesnek látszó szerb paraszt feküdt előttünk. Valami régimodellű puská, egy pisztoly és két kés volt a fegyverzeté. Jól tudják, hogy utolsó órájuk ütött, de azért a legnagyobb lelki nyugalommal áldozzák fel életüket.

Egy másik eset: Falun haladunk keresztül. A házak

Drótkadályok a meghódított Szerbiát keresztül-késül szőtték. Harcos katonáink a szerbek támadásaival szemben ilyen akadályokkal védekeztek.

többnyire üresek. Csak itt-ott látni pár viaszsárga arcú asszonyt és serdülő leányt. A kapu fölé a nagy békeszeretet jeléül holmi fehér rongy van kifüggesztve. Ők magok is fehér kendőt lobogtatnak és mély hajlongásokkal jelzik békés hajlamukat. Már rájöttünk, hogy csalfaság az egész. Ezek a nők az ellenség hátrahagyott vakmerő kémei s a fehér kendő ellenére hol itt, hol ott dördül el egy-egy lövés. Szénakazalokból, padlások ablakaiból lőnek ránk.

*

Több óra óta menetelünk már. Egy öreg rezervista így dörög a bajusza alatt:

— De hiszen, gyűjön már az a rácz, hadd könnyitsem meg pár golyóval ezt a nehéz rüsztungot.

Nem kell soká várnia. Mintegy vezényszóra szólalnak meg köröskörül az ágyuk és jól kivehető az előttünk harczoló gyalogság gépfegyver-osztagának puskaropogása. Egyszeribe ránk kerül a sor. Most ismét falun haladunk keresztül. Mindig ugyanaz a képe az egyformán izgalmas jeleneteknek. Az örülettel határos vakmerőséggel süti el rozoga puskáját hol itt, hol ott valami vén szerb, egy fanatizált asszony vagy gyermek katonaságunk ezreinek kellős közepén. Érthető, hogy így majd ott, majd itt hangzik fel az óhajtás:

— Egyet sem kell kimélni, pusztítsátok el valamennyit!

És még sem esik bántódása egynek sem, ha csak rá nem bizonyul valami

Most vezérkari tiszt vágat hozzánk a parancscsal: »Az ezred ebben és ebben az irányban támad.« A tömött sorokban haladó századok legyezőszerűen nyilottak szét hirtelen. Még egy domboldalt kell megmászni és szembe kerülünk az igazi, velünk egyenrangú reguláris ellenséggel. Ámde ezt csak gondoljuk, mert a valóságban előrevonulásunk közben a komitácsik hol oldalról, hol hátulról lőnek csapataink közé. Tessék elképzelni, milyen érzés az, amikor előttünk tudjuk

az ellenséget, bátran, lelkesen mennek előre katonáink és eközben ugyszólván minden oldalról meglepetésszerű orvátámadás irritálja őket. ‘

Végre fönt vagyunk a magaslaton. Ámde micsoda kiábrándulás. Veszettül sivitanak és csapkodnak le a földre köröskörül a golyók, de egy fiók ellenséget nem látni. Rajvonalban már az ezred nagy része holtan vagy megsebesülve bukik el a legjobb bajtárs, a legvitézesebb harczos, vehemens tüzzel borítjuk az előterepet, de ellenségnek semmi nyoma. Ugy elrejtőznek, annyira földött helyről tüzelnek ellenünk, hogy ugyszólván vaktában a levegőbe kénytelenek lőni embereink. Nem csoda, ha ebben az óriási feszültségben a rajvonal egy-egy része hol itt, hol ott hatnyolczezer lépéssel az ellenségtől »Hurrá!« kiáltással szuronytámadásra ugrik fel.

Felbőszítette embereinket az ellenség láthatatlansága; az egész csapatrészt mint egy ember akarta kicsiklandozni földözékéből az ellenséget. Fékezhetetlen vadsággal rohantak előre s megérkezve a szerb hadállásba, újabb meglepetés várt rájuk. Még mindig nem láttak szerb katonát, de már megértettek mindent. Vakmerő támadásunkra megszöktek ökelmék. Szinte pinczeszerű, mély árkokba és gödrökbe bujtak és onnan lőttek ránk. Számos kilőtt és még épp töltény mutatja elhagyott állásuk harczvonalát. A tüzelés azért alig csökkent. Embereink nem sokat teketóriáznak: elszántan, halálmegvetéssel nyomulnak egyre előre. És így megy ez minden vonalon. Roppant megnehezíti az egységes vezetést ez a harczmodor; csupa apró részletütközteté tagozódik támadásunk.

Egyik hadnagyunknak sikerült élő szerbeket felfedeznie. Őt is be akarták csapni egy előttünk már általánosan ismert csellel. Rajvonalszerűen végig fektették a földön sapkájukat, ők maguk pedig a fák tetejéről tüzeltek ránk. De nem sikerült a dolog. A vakmerő fiuk előre törtettek és úgy lövöl-

dőzték le a fárót az ellenséget, mint a verebeket. Eközben látott hadnagyunk egy nagy szerb csapatot, amely eszeveszetten menekült. Kétségtelenül nagyok veszteségeink, de ezzel szemben egy-egy földadott árokban több száz halott és sebesült szerbet találtunk.

Az isteni gondviselés kegyének köszönhető, hogy vitéz ezredesünknek nem történt baja. Az egész idő alatt állva irányította a támadást és heves gesztusokkal, élénk szavakkal buzdította előnyomulásra vitéz, elszánt, bátor legénységét.

Baka nóta.

Fegyveremmel ha lefekszem a földre,
Rátüzelek én a szerb seregre.
Kicsiny golyó, fáradt golyó addig meg sem áll,
Míg a szerb táborba nem talál.

Kis kertünkben áll egy magas eperfa,
Barna kislány epret szedett alatta.
Barna kislány eszem azt a szép szádat,
Adj egy csókot gépfegyveres babádnak.

Én az éjjel jaj de szépet álmodtam,
Őfelségét tiszta fehérbe láttam.
Kisbajnétot kötött az oldalára,
Ugy ment el a 83-as fiaival csatába.

Belgrád első bevétele.

Belgrád, vagy magyarul Nándorfehérvár, melynek ormán ismét magyar lobogót lenget a szél, a múlt időkben is többször érezte már a magyar fegyverek diadalmas csapásait. Legelőször, amennyire tudomásunk van róla, körülbelül nyolcszáz évvel ezelőtt, 1071-ben, vették ostrom alá és foglalták

el a viszontagságos sorsu, sok vihart látott száva—duna-
közi várat a magyar seregek.

Belgrád és vidéke akkortájt a görögök birtokában volt. Lentebb dél felé, Nis körül és a mai Bulgária területén a harcias bessenyők laktak, akikkel már Etelközben is találkoztak a magyarok és nem a legkellemesebb emlékekkel váltak meg tőlük. Az izgága bessenyőknek most is fájt a foguk a dus magyar földre, melyet folytonos betöréseikkel dultak és nyugtalanítottak, noha egyszer-máskor ugyan-csak megjárták, mint például a híres »cserhalmi ütközet«-ben. Egyik ilyen betörésük alkalmával (1068 körül) a magyarok rájöttek, hogy az ingatag hűségű görög szomszéd biztatta fel őket s kalandos vállalkozásukat lényegesen elő is segítette azzal, hogy a saját területén átengedte vonulni a bessenyő hadakat, rutul megsértvén és megháborítván így a szomszédok között kíváncsatos jó barátságot és békességet.

Ez volt az oka, hogy Salamon királyunk megüzente a háborút az álnok görög szomszédnak s Géza és László hercegekkel együtt hadbaszállván, ostrom alá fogta Belgrád, vagy, mint a magyarok akkor nevezték, Bolgárfehérvár várát. (A Nándorfehérvár név csak később jött használatba.)

Az ostromló magyar hadak a Száva balpartján szállottak táborba s hajóhaduk a Száva vizét lepte el.

A görögök meg akarván akadályozni a magyar sereg átkelését, gyors vitorlás hajóikról — mint az egykoru krónikák mondják — »gépeikkel kénköves tüzet fújtak a magyarok hajóira s az olthatatlan tüzzel azok közül többet a víz közepén meggyújtottak.« A vitéz magyar hadak azonban fitytyet hánytak ennek a kis »görögtűz«-nek. Derekas harcz után átkeltek a Száván s a szárazföldön is ugy körülzárták Belgrádot, hogy »a pajzsok szinte egymást érték«.

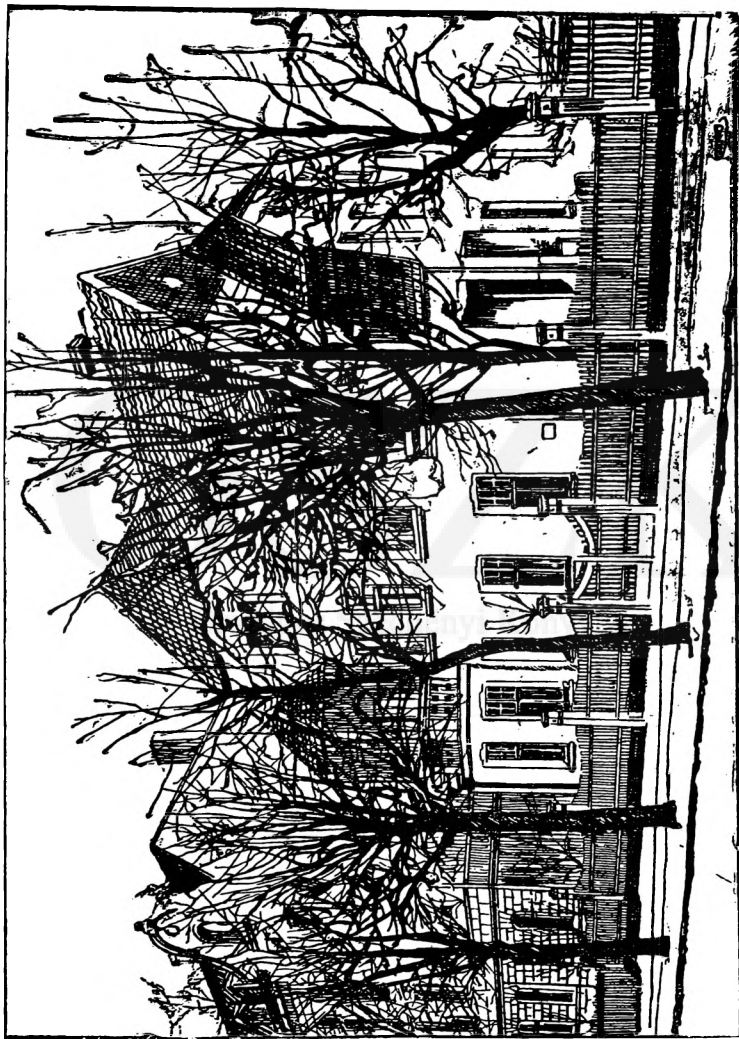
A görögök vezére s a vár parancsnoka Niketas volt, akinek hamarosan segítségére siettek a bessenyők is dél felől

és Kosár vezérük vezérletével megtámadták az ostromhoz készülődő magyar sereget. Ezt a sunyi támadást azonban Iván soproni ispán vitéz dandarával maga visszaverte, úgy, hogy mire a király és a hercegek, akik »egy szép kies halom tetején« éppen reggeli mellett ülének, felkészültek volna, Iván ispán vitézei már hozták a sok foglyot, rengeteg hadizsákmányt, lovakat, szőnyeget s miegymást, amiben a nagy uraknak bizony »nagy örömük tellett.«

A bessenyők baját imigy rövidesen ellátván, erősen hozzá fogtak a vár ostromához a magyarok. Persze nem 24-es és 30.5-es »nehéz ütegekkel«, hanem csak úgy régi módi szerint. Nyolcz nagy tornyot építettek fából s e tornyokból szórták a követ, röpitették a nyilat a vár falaira és a város bel-sejébe. A tornyok elé sövényellenzőket vertek, a falaknak »faltörő kosokat« zuditottak. A görögök, akik között zsoldos »szerecsenek« (szaraczenok) is harczoltak, keményen védekeztek. Két teljes hónapig folyt így az ádáz ostrom, míg végre egy fogoly magyar leány felgyújtotta a várost. A tűzvész okozta riadalomban a magyarok a réseken át berhantak a városba s az őrség nagy részét felkonczták. Niketas megmaradt katonáival a fellegvárba vonult vissza, de nem sokáig tarthatta ott magát s szabad elvonulás kikötése mellett feladta a várat.

Igy végződött Belgrád első diadalmas ostroma, amelynek dicsősége tehát jórészt egy hős magyar leány érdeme, akinek nevét — sajnos — nem örökitették meg számunkra az egykori krónikák.

A győzelmes magyar seregek egy kis pihenő után tovább vonultak délfelé a Morava völgyében s a következő évben (1072) Nis várát is elfoglalták az izgága bessenyőktől.

Montenegrói hegyek közötti van ez a kis falucska, amelyben a menekülő Péter király ideig-
óráig buvóhelyet talált az őt üldöző hős magyar katonák elől. Ez a kis ház volt az, amely
Montenegróban utoljára látta a menekülő szerb királyt.

A macsói bánság története.

Fegyvertényeink egyik legdiadalmasabb fázisa a macsói bánság meghódításával következett el. Az elfoglalt bánságra vonatkozó igényeinket gazdag történeti mult biztosítja s ezt dokumentumaink alapján ki is mutathatjuk. A macsói bánságot feltűnően gyakran említik okleveleink és már ez a körülmény is azt tanúsítja, hogy milyen élénk lehetett annak érintkezése a szorosabb értelemben vett Magyarországgal. Területének némely korszakban lehettek megállapított határai, de ezek a határok bizonyosan gyakran változtak, hisz változnak a magyar vármegyék határai is, holott itt az állami rend kétértelműsége kivül magasabb kifejlődést nyert. A XIII. század közepe táján a macsói bánság Szerbország nyugati és Ráma keleti része között feküdt és Boszniától csak a Drina választotta el. Boszniát tudvalevőleg akkor már maguk a szerb fejedelmek is elismerték magyar földnek. Nagy Lajos »regnum nostrumnak« nevezte és Ujlaki Miklóst küldte ki oda királynak, aki 1472—76-ig tényleges uralkodója volt Boszniának.

Ki volt a macsói bánság megalapítója, erre határozottsággal felelni nem lehet, de az bizonyos, hogy IV. Béla király korában már mint államtörténeti tényről találjuk. Korbuly, Pesthy és mások nyomán tehát feltehetjük, hogy ő volt a macsói bánság megalapítója, ámbár az sem lehetetlen, hogy Imre király rakta le szervezésének alapjait. Ő volt ugyanis az első magyar király, aki elismertetni igyekezett Boszniában és Szerbiában a magyar korona fölényét.

Az első támadást Macsó ellen II. Uroz szerb király intézte, IV. Béla őt ezért lázadónak tekinti és fiát Istvánt, az ifjabb magyar királyt küldte ellene, aki Urozt a harcztéren tökéletesen leverte és ez alkalommal két Csáky Uroz vejét és a tárnokmester fiát elfogta. A foglyokat teljes fegyverzetben vitte a győzelmes hadvezér atyja elé. E harcz idejét Pesthy Frigyes szerint 1268-ra tehetjük, mely évszámot ő arra

alapítja, hogy V. István 1269 évi április 5-én kelt levelében Csáky Mihályt és Domokost a háboruban szerzett érdeméért megjutalmazza. Az állami rend azonban még akkor nem gyökerezett meg annyira, hogy a macsói bánság birtoka minden megtámadtatástól mentes lehetett volna, hiszen IV. László uralma alatt a belviszonyok is meglehetősen rendezetlenek lehettek és ebből magyarázható, hogy III. Urož István Milutin fölhasználván az általános zavarokat, elfoglalja 1286-ban a macsói bánságot, kiterjesztvén később uralmát kelet Dalmáciára is. Ez a bitorlás Róbert Károlyig tartott, aki Boszniát visszafoglalván a szerbektől, Pál brebiri grófnak és horvát bánnak hűbéri joggal adományozza a macsói bánságot, azonban már 1312-ben magyar főurat találunk e méltóságban, Garai Pált, Valkó- és Bodrogmegye főispánját.

Ez időtől kezdve 1521-ig a macsói bánság diszes pozícióját állandóan magyar főurakkal töltik be királyaink, amely időtől kezdve a macsói bánság teendőit a nándorfehérvári bánokra ruházták át. Nagyobb vihar keletkezett, amikor Dusan István lépett a szerb trónra, amelyet apja megölésével foglalt el. Féktelen hatalmi gőgjében nem válogatta a hódítás jogczimére szolgáló eszközöket és úgy a macsói bánságban, mint a Szerémségben kegyetlenül pusztította a lakosságot, míg végre Ostfy Domokos macsói bánnak sikerült hatalmát megfékezni. Ez körülbelül 1340 táján történt.

Garay Miklós, mint macsói bán Nagy Lajos korában Horvát János vránai perjellel az oláhok elleni harcokban kitüntette magát, amelyről Albert király egyik 1438-ik évből kelt leveléből értesülünk. A XIV.—XV. században, mely időben tudvalevőleg a hatalmasan előrenyomuló török diadalainak tetőpontját érte el, a macsói bánság valószínűleg hatalmukba kerül és a tényleges utolsó macsói bán Ujlaky Lőrincz volt. Ez időtől kezdve czimeinkben nem fordult többé elő, sem a költségvetéseinkben és 1514-ben Verbőczy úgy emlékezik meg Macsóról, mint amelyet a törökök elpusztítottak.

A macsói bán hatásköre ez időben ráruházódik az ujlaki bánra, azonban ennek hatáskörét is 1521-ben a nandorfehérvári bánéval egyesítették. Nándorfehérvár elfoglalásával tényleges viszonyunk megszakadt Macsóval.

Harctéri tudosítás a gödörből.

Egy katonatiszt érdekesen beszélt el, hogy miképpen irta meg az Avala-hegy elfoglalását.

— Az Avala megvétele — ugymond — a legrettenetesebb harc volt, amit a háboru tizennyolcz hónapjában végigküzdöttem. Tizenhétszer rohamoztuk meg a szerbek állásait. Végre elfoglaltuk ezt a magaslatot, amely nélkül Belgrád uralma csak pünkösdi királyság lett volna. Amikor a négynapos küzdelemnek végeszakadt és parancsot kaptunk, hogy ássuk be magunkat, engem századommal előőrsi szolgálatra osztottak be. Rendkívül éberem kellett örködnünk, mert a szerbek iger. fufangos és vakmerő katonák voltak és tartanunk kellett attól, hogy meg akarnak lepni és számitanak arra, hogy a négynapos ádáz harcban kimerültünk és az éjjel sötétjének és az esőnek segítségével rajtunk ütnek. Természetes tehát, hogy pihenésről, alvásról szó sem lehetett. Én különben sem tudtam volna aludni. Folyton az járt az eszémben: hogyan irhatnám le az Avalát? Végre is sikerült egy gödröt ásatnom. Olyan rókalyukfélé, hogy az eső be ne essen. Azután világítószerszámról gondoskodtam. Alattunk egy falu volt: Vis. Oda leküldöttem egy bakát, hogy valahonnan kerítsen egy szál gyertyát. Munkástársamnak sikerült is az ezredsegélyhelyről egy szál gyertyát szereznie. Ez katonai műszó, annyit tesz magyarul: rekvirálni.

Mikor már minden együtt volt, behuzódtam a gödörbe, — a szerkesztőségbe — kitéptem egy jelentéslapot a kincstári jegyzőkönyvemből és elkezdtem írni — hasonfekve. Balkezemmel a gyertyát tartottam, jobbommal pedig irtam. Lá-

zasan, sietve, mert ilyenkor sohasem tudhatja az ember, hogy elég jókor íródik-e a cikk?

Irtam tehát. Dolgoztam vagy tíz perczig, a szerkesztőség járt az eszemben. Elfelejtettem, hogy háboru van, hogy a szerbek velünk szemben állanak és nem hallottam a puska-golyók süvítését sem, amikor csak egyszerre a szerbek ágyuzása fölvert és kiüzött a szerkesztőségből. Olyan ágyuzást kezdtek, mintha az összes ágyuikat ellenem állították volna fel. Kirohantam megnézni, mi ujság? Semmisem volt, csak úgy látszik, a szerbeknek tulsok volt a municziójuk és reánk pazarolták.

Ismét írni kezdtem. Természetesen nem irhattam valami nyugodtan, mert egy-egy őrségparancsnok bekukkantott a gödörbe és jelentette, hogy a szerbek a balszárnyon mozognak, vagy elfogtak egy szerb patrujt. A telefon is megszólalt minden perczben:

— Halló? X. Előörs? Mi ujság?

— Észlelnék-e mozgást?

— Nem. Végeztünk.

— Köszönöm. Végeztünk.

Ilyer. körülmények között nem a legkellemesebb, cikket írni. Azután meglátogatott egy őrnagy ur is, a zászlóaljparancsnokom.

— Hol van a főhadnagy ur? — hallom, kérdi valaki.

— A fedezékben van. Ir. — Feleli az őrt álló bakám.

— Szervusz! Mit csinálsz? Talán jelentést irsz?

— Nem, őrnagy ur! Egy cikket irok.

Ezt természetesen nem lehet szó nélkül hagyni. Az őrnagyom, aki különbe. igen jóra való, derék katona, élénken érdeklődött, mit irok? kinek irok? sokat irok? Irok-e róla is? Hát még kit említek meg a cikkben? Sajnos, nem mondhattam neki: ne tessék zavarni. Nem tudok írni, hanem a legnagyobb higgadtsággal feleltem e kérdéseire és közben azon járt az eszem: nem a Jóska küldte-e a nyakamra az

öreget, hogy ő nyugodtan dolgozhasson, én pedig dühösködjek az öregem.

Végre elment. A cikk is elkészült. Reggel lett. Én pedig azon törtem a fejemet, miképpen tudnám a cikket úgy elküldeni, hogy minél előbb Budapesten legyen. Nemsokára leváltottak bennünket. Én hátra kerültem. Szerencsém volt. Egy hadnagyot küldtek bevásárolni Zimonyba és én átadtam neki a cikket, hogy adja ott valakinek, — bizonyára talál a városban — aki Budapest felé utazik.

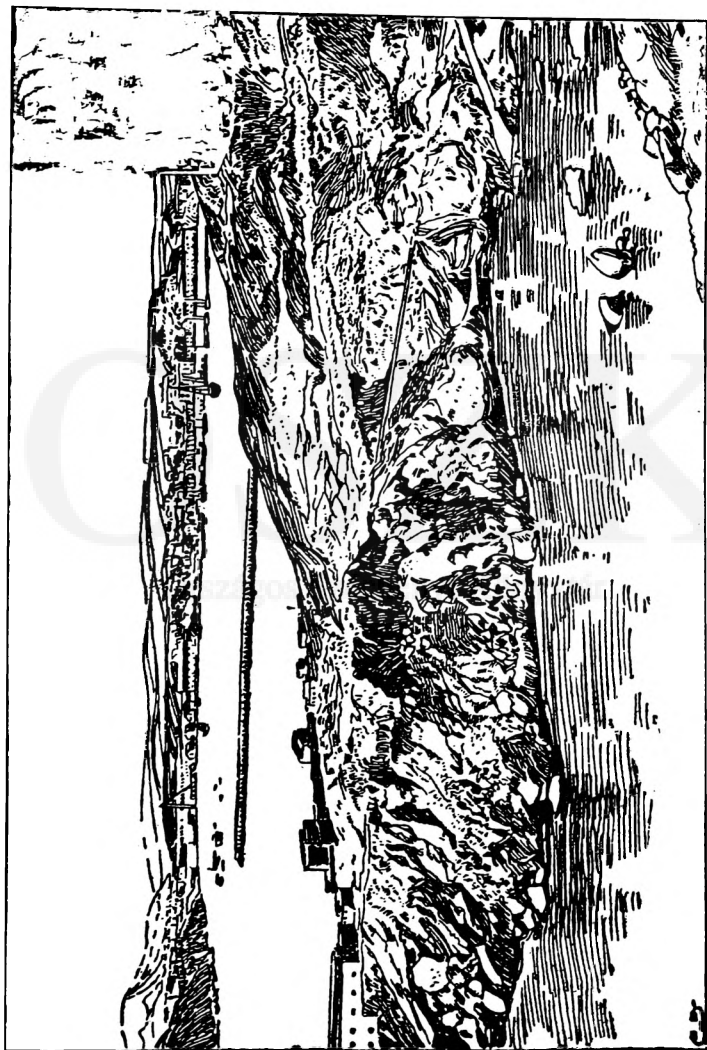
Mikor egy hónap multával sebesülten Zimonyba kerültem, a kórházban megismerkedtem egy önkéntes ápolónővel, aki a beszélgetés során elmondotta, hogy egyszer ő is tett szivességet egy újságírónak. Körülbelül egy hónapja, hogy elment Ujvidékre és még ott egy tiszt levelet adott át neki, hogy juttassa Budapestre. Újságcikk van benne. Ujvidéken találkozott azután egy német tiszttel, aki Bécsbe ment. Ennek adta a levelet.

Igy került a cikk Budapestre. Sőt! Én még szerencsés voltam. Négy nap alatt megjelent. És egy krajczár portót sem fizettem. Ez is fontos . . .

Egy Hindenburg baka viszontagságai.

Egy Hindenburg-baka, aki keserves hónapokat töltött szerb fogságban, onnan hazakerülve, a következőképpen beszélt el viszontagságait, amelyeket ellenséges országokban élt át:

Szép ünnepség volt, mikor bevaggoníroztak bennünket a székesfehérvári állomáson. Csak addig szorult el a szívem, amíg a feleségemtől elbucsuztam. Aztán már nótaszó volt. Így érkezünk meg Alipasa Mostarba, ahol két hétig maradunk. Innen Montenegróba mentünk, ahol alaposan kiporoltuk a hegyek lakóit. Egyhónapi küzdelem után Visegrádon termettünk, hogy a szerbek is megismerjék a Hindenburg-

Szerbia és Montenegró határán ilyen festői szépségű vidéken haladtak győzelmes katonáink a szerb ellenállás letörésére.

gyerekeket, illetve akkor még csak 69-eseket. Focsánál szörnyen porzottak a szerb bugyogók. Az alapos lecke után Drinacsánál szerb földre lépünk szeptember 16-án. Nem sokáig maradtunk ott. Mikor már alaposan hazavertük a királygyilkosokat, ismét visszamentünk Boszniába s ott ünnepeltük meg a király névnapját. Szép ünnepség volt, sohasem felejttem el. Ekkor kaptuk az első dicséretet. A brigadéros külön beszédben magasztalta a 69-eseket, akik oroszlánmódra verekedtek a szerbekkel.

Csakhamar jött megint a parancs. Ismét ráléptünk az orgyilkosok földjére. Gyorsan mentünk előre. A szerbek valóssággal szaladtak előttünk. Elfoglaltuk Jagodinát, Usiczére már katonabandával vonultunk be, mert a szerbek idejében kezeket oldottak.

A korán beállott hideg miatt sokat szenvedtünk. Nekem a lábam teljesen megfagyott, úgy, hogy Usiczén kórházba tettek. Bataillonunk továbbment, én pedig több társammal a kórházban maradtam.

Csendes egyformaságban teltek a napok a kórházban. Egyszer csak halljuk suttogni, hogy visszavonultunk. Deczember 11-én beállott egy szerb hadnagy a kórházba s kijelenti, hogy foglyok vagyunk, legyünk nyugodtak, jól bánnak velünk. Persze nem hittük el az ígéretet s szörnyen elkeseredtünk. Egy ideig Usiczében hagytak bennünket. Mikor már gyógyulófélben volt a lábam, Nisbe szállítottak, ahol egy istállóban szállásolták el az invalidus foglyokat. Csekély 1800-an voltunk abban az istállóban, amely azelőtt lovassági laktanya épületül szolgált. Rövid idő múlva Csucákra helyeztek ki, lábam már gyógyulófélben volt, de mivel nem volt cipőm, újból elfagyott s ismét visszakerültem a nisi istállóba.

A sok szenvedés nagyon meggyötört. A mi orvosaink kezeltek bennünket, de hasztalan írták elő a gyógyszert, mert nem volt; hiába rendeltek külön menüt, nem adtak. Szerb,

horvát és cseh foglyok voltak a szanitéczeink és ezek a magyar meg a német foglyokkal nem a legkedvesebben bántak.

Kukoriczagrizlevest kaptunk, meg kukoriczakenyeret. Később már csak bablisztból készítették. Az előírás szerint hus is járt volna, de azt ritkán láttuk, mert a szakácsok is csehekből kerültek ki, mint a szanitéczeink. A többit már tesszik tudni. Magyarszki és svába gyomrába nem igen került belőle. Helyette inkább »gyengéd« bánásmódban részesítettek. Különösen a botbüntetés végrehajtásánál mutatták ki a testvéri szeretetüket. A botbüntetést ugyanis parancs szerint ők hajtották végre.

Jött azután a járvány, a tifusz, a kolera. Borzasztó idő volt az. Hullottunk, mint a legyek. De talán még erről most ne is beszéljünk bővebben. Én sem kerülhettem ki. Fej- és hastifuszt kaptam egyszerre. Két hétig önkivületi állapotban feküdtem. A jó Isten megsegített. Négy és fél hónap után annyira, amennyire, rendbe jöttem.

Mire felépültem, keserű napokra virradtunk, elfogyott az élelem. Ekkor úgy határoztak, hogy Oroszországba visznek bennünket és felszólították a foglyokat, hogy ki akar menni. Mindenki jelentkezett. Én is. Ugy gondoltam, hogy majd a román határnál megszököm, mert már rengeteget szenvedtem. Persze nem lett belőle semmi. Továbbra is Nisben maradtunk.

Titokban hallottuk sugdosni, hogy jönnek a bolgárok. A hír még korai volt. Nem jöttek. Erre elhatároztam, hogy megszököm. Nem sikerült, elfogtak. Huszonöt botbüntetést kaptam és még súlyosabb koplalást. Azt mondta a parancsörhadnagy, hogyha még egyszer megszököm, kétévi elzárást kapok, amelyet akkor is ki kell töltenem, ha vége lesz a háborúnak.

Törődtem is én a fenyegetésével. Ujból megszöktem, ujból elfogtak. Ekkor, mire visszaértem Nisbe, 75 botbün-

tetést kaptam, amely teljesen megtört. Csehek mérték rám. Hosszu ideig nem birtam tagjaimat, még a ruhaérintés is pokoli gyötrelmeket okozott. Ráadásul még éhezniem is kellett.

Mikor felépültem, Gramadára vittek engem is vasutttöltést csinálni. Napi 50 fillér volt a zsold. A legtöbb azonban sohasem látta, amint a hazulról érkezett pénzt sem, ha nagyobb összeg volt, csak 10–20 koronákat szoktak kiadni. Csináltuk a töltést, silány ellátás mellett, ruhánk meg volt is, nem is. Hosszu ideig dolgoztunk ezen a vidéken és sokat kellett fáradozni, mert a legcsekélyebbért kijárt a botbüntetés meg a teljes koplalás. Teljesen a felügyelők önkényének voltunk kiszolgáltatva, akkor büntettek bennünket, amikor kedvük tartotta. Néha még cigarettarágyujtásért is kijárt az öt bot. Nem egyszer szinte keresték az okot, hogy elővehessék a rettenetes botot. Beletörődve sorsunkba, csak huzzuk az igát a silány táplálkozás mellett s vártuk a boldog szabadulás óráját. Végre ez is megjött.

Egyszer csak nagy kavarodás támad, abbahagyatják a munkát s mindnyájunkat terelni kezdenek Albánia felé. Akkor történt, amikor a bolgárok megkezdték az offenzívát.

A foglyok tehát, sok-sok ezer, mind megindultak Albánia felé. Siralmas hajszolás volt. Nekem az összes ruházatom egy vékony nadrág és kabát volt, sem cipő, sem köpeny. Térdig érő sárban vánszorogtunk üres gyomorral. Itt-ott döglött trénló husából vágtunk egy darabot és azt készítettük el nyárson. Főlséges pecsenye volt. Annál rosszabb volt hozzá a kenyér, ha ugyan volt egyáltalán kenyérünk. Nem egy kidőlt közülünk a rettenetes utban, lemaradt. Mi lett belőle, Isten tudja. Egypárnak a sorsát ugyan láttam, de most ne térjünk ki arra.

Az albán határnál megállítottak bennünket. Rossz utakat kellett helyreállítanunk. Nekiálltunk a munkának. A menekülő szerb urak egymásután érkeztek autókon, rohantak a

tengerpartra, vagy hová. Nem egy lekiáltott hozzánk az autóról, — tudok szerbül, tehát megértettem őket — hogy jól csináljátok az utat, mert ugyanis a svábaké lesz.

A menekülő szerb urak után csakhamar minket is továbbhajtottak, mert veszedelmesen közeledtek a bolgárok.

Vonszoltuk tovább a testünket. Én már alig birtam, a lábam harmadszor is elfagyott. A körmeim leestek. Térdig nyílt sebekkel tele a lábszáram. De azért mentem, mert én tudtam, hogy mi vár reám, ha elmaradok.

Albániába érve, már teljesen össze voltam törve. Hat társammal elhatároztuk, hogy megszökünk, akármi is történik. A hat között volt Czicze Imre móri fiu, szintén Hindenburgbaka. Elbujtunk a hegyek között s levetődtünk egy kis falucskába. Egy török házában kaptunk menedéket, aki az istállójában rejtett el bennünket.

Hat napig voltunk a vendégei. Mindennap bőségesen behozta az ennivalót, kenyeret és savanyu paprikát. Hetedik nap jött a megváltás órája. Beállít a török az istállóba s jelenti, hogy itt vannak a bolgárok, előjöhetünk már. Örömiük leirhatatlan volt. Agyonöleltük egymást, tüstént megvendégelték bennünket, ruhát is kaptunk, majd pedig jelentkeztünk a parancsnokságnál, amely Üszkübbe vezényelt bennünket.

Üszkübben ugyanis egy gyűjtőtábor-t állítottak fel, ahol a megmenekült foglyok jöttek össze s szállították tovább őket. Bitolyon keresztül Prilepbe mentünk, ahol vonatra ültünk s így utaztunk Üszkübbe. Két hétig voltam ott s azután száznyolcvanhatunkat utnak indítottak Belgrádba. Belgrádban fényes megvendéglésben részesültünk, még bort is adtak az ebédhez.

Egynapi tartózkodás után gyalog utnak indultunk Zimonyba. Amikor leléptünk a hidról, földre borultunk, csókoltuk az édes hazai földet, sirtunk örömiünkben. A város lakossága fogadott bennünket. Megöleltük egymást és ismét csak sirtunk, éljeneztük a mi édes hazánkat.

Zimonyban vonatra ültem s Budapestén át hazaérkeztem.
Pénteken reggel toppantam be a lakásomba, senkisémet várt.
Hiszen már rég elszorítottam. De most a mi örömünk határtalan.
Áldott legyen a jó Isten érte.

Szatmári bakanóták.

Levelet írt Ferencz Jóska minden magyar bakának,
Talpra fiuk, máskülönbén vége van a hazának.
Irja, irja, na csak hadd írja mi jó öreg királyunk,
Megmutatjuk, ha csak az kell, a világgal elbánunk.

Levelet írt Tisza Pista Bakkecskési Petárnak,
Döfje neki hegyes szarvát a sok gyilkos betyárnak.
Irja, irja, na csak hadd írja kálvinista levelét,
Megyünk, ha más nincs mit enni, komitácsi pecsenyét.

A hős hatvannyolcasok.

... A ködös éjszakában alaktalan foltként usztak a zászlóalj a gyülekező hely felé. A szöges bakancsok ütemes koppanása és a löszeres kocsik zörgése árulta csak el, hogy nem fantomok, emberek járnak a ködben, akik talán holnap már csak árnyak, kísértetek lesznek. Az álmos arcokon halálos bizonytalanság, mindenre elszántság, hősi elhatározások, rettegő félelem váltakoztak. Senkisémet tudott semmit. Legénység, tiszték kérdően néztek egymásra s a néma kérdésekre apatikus vállvonással feleltek...

Halk moraj hullámszik végig a sorokon. Tiszturak előre! Az ezredes ur hangja érdes és rekedt.

József főherczegék bent vannak Sabáczban, ezredünk a Czigányszigeten átkelést demonstrál... remélhetőleg sikerül ezáltal csapatokat elvonni Sabácz alól. A szigeten ki kell tartani, ha akár egy hadsereg is lesz ellenünk.

Az általunk meghódított Belgrádban a srappnelektől és gránátoktól felszakított villamos síneket iskolázott német katonák hozták helyre.

Halkan koppannak az összeütött sarkak, a tisztek csapata felbomlik, mindenki siet vissza az embereihez. Az ezred előtt megjelenik a lovon ülő páter. Szikár, aszkéta alakja egy pillanatra meggörnyed a nyeregben, majd kiegyenesedik, kitarja karjait s mint a fehér mént áldozó régi táltosok, megáldja a csatába induló sereget:

»Fiaim, testvéreim! Az Uristen kegyelme és ereje véletek. Legyetek bátrak, hősök, legyetek magyarok. Én, az ő szolgája, feloldozlak benneteket bűneitek alól.«

Kálvinista, katolikus és zsidó imádságok kavarogtak a légbeli s a Miatyánk összeolvadva a Jehova nevével szállott a mennybe.

A Laudon-sánczokon bömbölnek az ágyuk, felettünk orditva, csaholva száguldanak a halál stafétái, a Topcsider felett megjelennek a fehér-piros srappellfelhők . . . Kelet felől rózsaszínű, bágyadt derengés, izzó napsugarak széttépik a ködöt és hirtelen vérvörös színbe borul az egész világ.

Egy jó órai menetelés után végre megpillantjuk a Szá-vában a Czigányszigetet. Felénk néző partját virágzó bokrok fedik s csak beljebb zöldelnek a hatalmas fák. A vizmosott parthoz szeliden simulnak a vaspontonok s tizenként viszik katonáinkat a szigetre. Az evezők nesztelenül merülnek a vízbe s a pontonok egymás után röpitik a csapatokat.

Odaát vagyunk már valamennyien. A nap már merőlegesebben süt. Kezd ránk feküdni a nyári hőség. A fák között madarak ezrei hangos szóval köszöntik a reggelt, szivünk megtelik gyönyörűséggel, de ha itt-ott az ugráló, röpködő madarak alatt megreccsen vagy letörik egy ág, golyók koppanását, szisszenését véljük hallani.

Hát végre szemtől-szembe kerülünk. Ez a háború és nem a Dunapartról nézni Belgrád bombázását. Mert ütközet lesz, talán látni is fogom az ellenséget, amint rám fogja fegyverét, rohamozni fogunk, embert ölni . . . És szemünk előtt megjelennek régi háborus képek, krajczáros uj-

ságok hajmeresztő, otromba rajzai s most minden hihetetlen, rettenetesen hihetőnek látszik.

Az egész sziget hosszában elnyúló rajvonal megindul. Az első száz lépés után utunkat állják évszázados fák s a köztük áthatolhatatlan falat alkotó karvastagságú indák, kuszó növények. A zombékos talaj besüpped a lábak alatt, az eleven fal ráfonódik a katonákra, mint a kigyó. Szeker-czével, ásóval, késsel vágjuk magunkat előre az erdőben.

Dzz . . . fíjju . . . pak-pak. Mintha csak jégeső volna, kopog, hull a golyó. Mi törtetünk előre.

— A föld kicsuszott lábunk alól. Jaj . . . segítség . . . sülyedek . . . lehuz a sár . . . Fogd meg a puskám szíját . . . Eressz el . . . magaddal rántasz engem is . . . Ide lépj, itt megállhatsz . . . Meglőttek . . . elveszek . . . Még csak egy percig tartsd magad . . . Szantitécz . . . belefutok a sárba . . .

És folyik tovább a rettenetes küzdelem a sárral. Egy-másba akaszkodó, vergődő emberek, kiket megmarkolt, fogva tart a sár és huzza, huzza lefelé őket, már csak a karjuk látszik, már az se s fölöttük elsimul a sár . . .

A levegőt sebesültek jajgatása, srappellpukkanás, gránát-robbanás tölti be. A katonák körmükkel, fogukkal tépik, szagatják a folyondár-polipokat. A sebesültek hörögve bukdácsolnak s az élők, a harczképesek lázban égve törtetnek előre.

— Ott fenn a fákon vannak a szerbek! — kiáltja Török hadnagy s ebben a pillanatban golyó furja keresztül sapkáját, egy ujjnyival a homloka felett. A legényei nekirohanak a fáknak, rázzák, döntik s a komitácsik úgy pottyannak közéjük, mint a rothadt szilva. Nincs fogoly, nincs sebesült, itt csak halottak vannak.

Rottmann hadnagy nyakát keresztüllőtték. Kezét a sebre szorítja és az ujjai közül és a száján patakban ömlik a drága, a forró meleg vér . . . Tüzelj . . . irányzék háromszáz, czél . . . a bokor alján . . . s ahogy hörögve, szaggatottan,

ereje fogytán vezényel, újabb és újabb vérhullámok törnek elő. Már hátravitték, már rohanunk tovább, már elfelejtettük, már nem tudunk semmit, agyunkban csak az édesanyánk képe, egy-két imádság, egy szőke leányfej és előttünk a szerbek.

— Palát ... Palát ... takard magad, bujj a fa mögé... már késő ... Hadnagy ur, Palátot, az adjutánst, fejbeltették. Hátrahanyatlott, kezét szétvetette, egyet sóhajtott s már nem élt.

A két gépfegyver mellől egymásután lövik el az embereket. Ott fetrengenek jajgatva, nyögve, átkozódva s Hám főhadnagy kötözi, vigasztalja őket, majd egymaga felkapja a gépfegyvert, előrerohan, beállítja s már szórja a rettenetes halált, kaszálja az embersorokat, csinálja a nagy hekatombát.

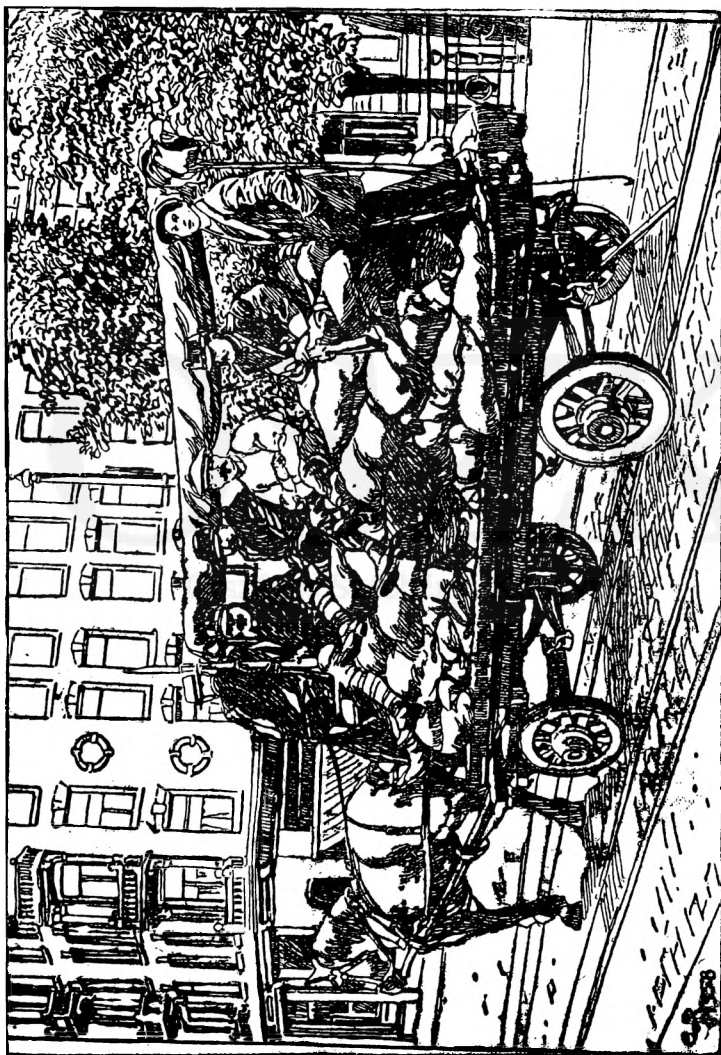
Ott rohannak rohamra a jász-kun legények. Hangtalanul, mint az átok.

Zugva csap le a puskatusa ... a koponyák recsegve törnek ... bozse moj ... szürke rongyba vág bele a fényes bajonet ... vérsugár szökik elő ... a rongycsomó összeesik ... nesze csujes ... gránát vág a tömegbe ... embereket tép szét, dob a magasba, holtak, testrészek röpködnek az örült forgatagban ... a jaj, a hörgés megszázsorozódik ... az élvmemaradottak tovább tépik, szakítják, harapják egymást ...

— Hadnagy ur, meglőtték! ... ne hagyjon itt ... meghalok ... Eressz el, fiam ... Ne, ne hagyjon itt ... Eressz ... lemaradok ... engedj ... levágom a kezed ... engedd el a lábam ... őrmester ... segítség, nem enged ... meghalt ... meghalt ... nem enged ...

Ájultan esett melléje. És felettünk tovább viharzott a csata.

Két napig voltunk a szigeten s két szerb divíziót tartottunk lekötve.

Belgrádban a mi ostromunk idején belső zavargások törték ki a városban a szerb katonaság éhezett és valóságos forrongásban tört ki. Ezt a forrongást azután a hűnek maradt szerb csapatok leverték. Képünk a forrongó szerb katonák egy csoportját mutatja be.

Este lett. A harcz elcsöndesedett. Az égre kiültek a csillagok. Becsánia felől feljött a hold s hideg sárga arcával unottan nézett végig a csatatéren.

Ez volt a hatvannyolczasok tűzpróbája.

A magyarság érdeme a háboru sikerében.

A hivatalos vezérkari jelentésekben Höfer altábornagy a háboru kezdetétől 1916 január 20-áig ötvenkét esetben emlékezik meg a magyar és horvát közös katonák és honvédcsoportok kivételes hősiességéről és mindössze huszonhat esetben találja érdemesnek külön ezredenként vagy származás helyével megkülönböztetve följegyezni, amit a világháboruban az osztrák csapattek érdeméül kell elismerni.

A magyar csapatok hősiességére vonatkozó hivatalos adatok egy pzemysli kirohanásnál kezdődnek 1914 december 16-án, mikor Höfer elbeszéli, hogy a vállalkozó szellemű magyar honvédség 700 fogolylyal és több géppuskával tért vissza a vár erődműveinek körzetébe.

A magyar közös ezredek közt a legtöbbet emlegettek egyike a páratlan 39. (debreczeni) ezred, főleg mióta a Doberdó kőasztalán Triesztet védi az olaszok ellen (1915 október 24-én és november 29-én), a kassai 34-esek, akik Pietrikovot vették be (1915 december 16-án) és Lysa-Gora megrohanásával (junius 22-én) Lemberg sorsát döntötték el, mint a német hivatalos jelentésből kétségtelenül megállapítható, a pécsi 52-esek, akik Bucsacsnál elsőként törtek át a Zlota-Lipán (1915 augusztus 29-én) és rohammal vették be Oslaviját (1916 január 16-án). A további Höfer-jelentések hősei a magyar közös ezredek közül: a komáromi 12-esek (Uzsok, április 22-én), a 19. (győri) és 26. (esztergomi) »vitéz magyar ezredek« (kárpáti fontos támaszpontok megrohamozása, 1915 április 14-én), a budapesti 32-esek (orosz rohamok visszaverésénél, 1915 szeptember 16-án, Novoalexinecznál), a gyulafehérvári

50-esek (Ivangorod bevételénél, 1915 augusztus 2-án), a nagy-szebeni 31-esek (Litvániában 1915 augusztus 23-án), a székes-
fehérvári 69-esek — Hindenburg ezrede — (az Ikva mentén,
1915 szeptember 20-án), a délmagyarországi 43-asok (Isonzo,
1915 október 23-án), a szabadkai 86-osok (Monte di San Mi-
chele, 1915 október 24-én), a máramarosi 85-ösök (Novoalexi-
necznél, 1915 szeptember 16-án), és a nagyváradi 37-esek,
akik a hivatalos jelentésben nem számuk, nem is kiegészítési
helyük, hanem ezredtulajdonosuk után említettnek fel (Isonzo,
1915 július 26-án).

A honvédsapátok közt a legsűrűbben emlegetett ezred
a brassói tiszta székely 24-es (Uzsoknál, 1915 április 22-én,
Bukovinában 1916 január 7-én és 8-án) és a budapesti 30.
ezred (Uzsoknál rohammal bevette a hegygerinczet, 1915 ja-
nuár 27-én; Pílanzer-Baltin frontján az orosz támadásokat visz-
szaverte 1916 január 12-én és január 20-án). A budapesti 1-es
honvédek 1915 november 30-án a Monte di San Michelén,
a debreczeni 3-asok a Krn-magaslaton (1915 június 21-én),
a nagyváradi 4-esek Monte di San Michelén (november
30-án), a szabadkai 6-osok a bukovinai fronton 1916 január
20-án, a miskolci 10-esek a gorliczei áttörésnél a porosz gárda
mellett (1915 május 2-án), a besztercebányai 16-osok Buko-
vinában 1916 január 7-én és 8-án, a marosvásárhelyi 22-esek
Uzsoknál 1915 április 22-én tüntették ki magukat.

Egy hős katona életéből.

1913 augusztus havában örömhír érkezett, hogy a tartalé-
kosok leszerelnek. Kimondhatatlan volt az öröm annyi szen-
vedés után, mert elértük, hogy újra rendben és tisztán él-
tünk, ahogy a békeidőben szokás a katonaságnál. Így él-
tünk békességesen 1913. év augusztusától 1914. évi június ha-
vában tartandó boszniai nagy gyakorlatunkig, melyen öfen-

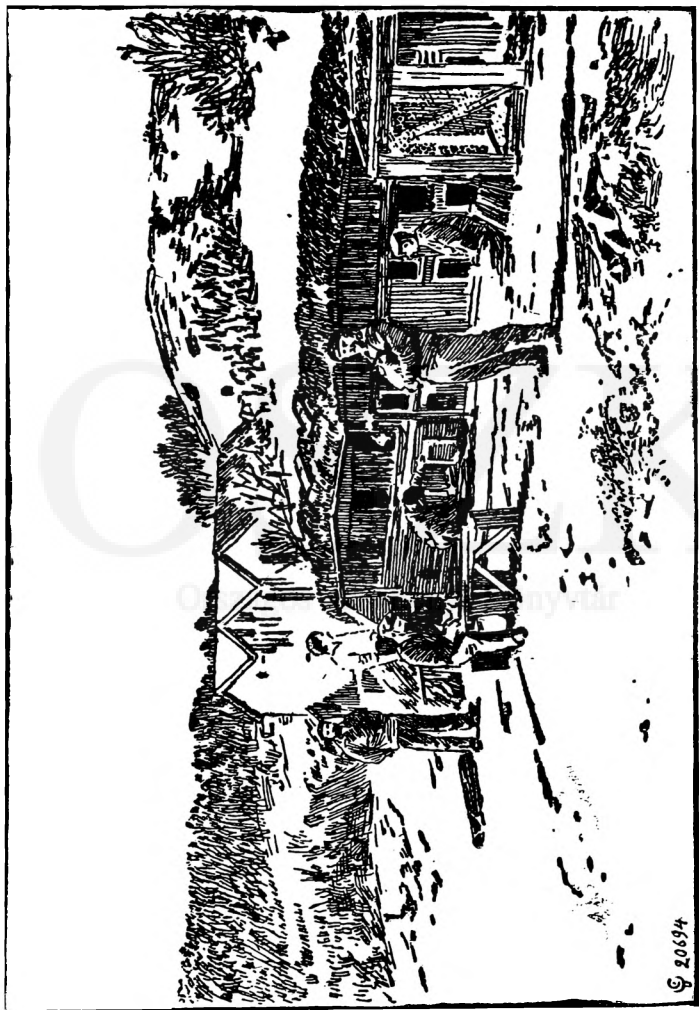
sége Ferencz Ferdinánd trónörökösünk 28-án a reggeli órákban tartott szemlét és le is fuvatta a gyakorlatot. A generális urakkal rövid megbeszélés után automobilra ült és kíséretével megindult Szarajevó felé . . .

A gyakorlat befejeződött, a fáradalmak után tiszuraink elvezényelték századaikat és elvonultunk egyelőre a kiszemelt helyre, ahol minden tekintetben jó hely mutatkozott a le-táborozáshoz. Letelepedtünk, sátrat vertünk, szóval elrendezkedtünk az éjjeli pihenésre. Délután három óra lehetett, amikor egy ulánus jött a táborunkba és jelentkezett a zászlóalj-parancsnokunknál. Eltávozása után nagy izgalmak mutatkoztak. Nyomban parancsot kaptunk a sátrak fölszedésére. Azt azonban senki sem tudta a tiszt urakon kívül, hogy miért? Csak annyit jelentettek ki, hogy a legnagyobb csendben le-masírozunk Szarajevóba. Elképzelhető, mennyire bántott ez a dolog bennünket. Gondolt ki erre, ki arra, mint ahogyan a katona szokott, csak éppen arra nem, ami valóban történt. Délután négyet mutatott az óra, amikor megindultunk erőltetett menetben Szarajevó felé, amely egy napi járásra volt tölünk, már estére járt az idő, amikor Hidzsére értünk, amely még Szarajevótól tizenkét kilométernyire van.

Ott aztán megtudtuk, hogy miért kell nekünk bemenni Szarajevóba. Nagy megdöbbenésünkre tudtunkra adták, hogy szerb orgyilkosok meggyilkolták a jövődöbéli királyi párt. Nekünk az ottani szerb lakosság ellen, lázadó mohamedán lakossággal szemben kell a rendet fenntartani.

Hidzsén vonatra ültünk és hamarosan bent voltunk Szarajevóban. Nagy zavargás volt. Mohamedán tüntető csoportok sorra járták az utcákat és a szerb üzleteket mindenütt megtámadták.

Én magam is szivesebben töltöttem volna rajtuk boszumat, minthogy a rendre ügyeljek, mert 1912. év decemberétől is ő értük, a vérengző szerbekért kellett szenvednem,

A meghódított Szerbiában otthonosan rendezkedtek be hős katonáink és a szövetségeseink egyes helyeken nyultenyésztéseket is folytattak, amely izspecsenyákkal látta el hős katonáinkat.

a mozgósítás nehéz napjait nyolc hónapon keresztül. De ez alkalommal még nagyobb volt a boszum ellenük, mert jól tudtam, hogy a huszonegynapi szabadságomat, mit már a gyakorlatra indulás előtt megadtak, megvonják tőlem. Később úgy is történt.

A trónörökös-pár földi maradványait másnap a Szarajevón keresztül vezető ut mindkét oldalán katonák diszorfala között, nagy pompával a vasuti állomásra szállították és onnan az édes szép hazába. Zászlóaljunk még két napig ott táborozott a szarajevói gyakorlótéren, azután elvonultunk állomásunkra Rogaticzára. Szabadságról többé szó sem lehetett, csak vártunk nagy izgalommal, hogy mi fog hát most történni. Azt éreztük, hogy ez a csufos szerb cselekedet nem maradhat el megtorlás nélkül. Így töltöttünk el egy hónapot tétlenül, mint akiknek semmi tennivalója nincs. Vártuk azt a nehéz pillanatot, amikor elhangzik a parancs, hogy fegyvert ragadjuk a gyilkos szerbek ellen. Végre is 1914 július hó 27-én reggel a hajnali órákban, komoly parancs érkezett zászlóaljunkhoz, amikor hős őrnagyunk azonnal laktanyánkba sietett és ő maga sorra felkeltette az egész zászlóaljat.

Parancsot adott ki: alármba felkészülni, mert elérkezett az idő, hogy megboszuljuk a szerb orgyilkosok gaztetteit.

Felöltözködtünk csukaszürke ruhába és minden katonai eszközökkel fel lettünk szerelve. Ez mind olyan gyorsan történt, hogy már 29-én reggel két órakor megváltunk laktanyánktól s váratlan meglepetés ellen biztosítva, töltött fegyverrel megindultunk Visegrád felé.

Estére járt már az idő, amikor akadály nélkül megérkezünk Visegrádra. De mivel csak békelétszámban voltunk, mert a zászlóaljhoz tartozó tartalékosok még nem vonultak be hozzánk, így Visegrádnál csak a Drina innenső részét, ami csak kevés épületből áll, vettük védelem alá, mert a Drinába vetettük nagyobb bizalmunkat, ha esetleg addig támadtak volna, amíg segítő csapatok nem érkeznek.

Mig a Drinán erről lövészárkokat készítettünk, őrzáratok küldettek ki tul Visegrádon, hogy a rajta fölül eső terepeket átvizsgálják, hogy nincs-e ott ellenség. Pár nap mulva már őrzárat-összeütközések történtek. Kevés időre megérkeztek hozzánk és még a rajtunk kívül ott levő zászlóaljhoz is a tartalékosok. Aztán tulmentük a Drinán és egész Visegrádot védelem alá vettük.

Augusztus második hetében egy hirszerző járőrünk jelentette, hogy a Suhagora magaslaton szerb csapatok vannak. Ekkor tüzeink is szemügyre vették és mikor már este az a vágyuk támadt a szerb uraknak a Suhagora magaslaton, hogy közelebb vonulnak hozzánk a Panos magaslatra, ágyunk tudtukra adta, hogy mi is ott vagyunk...!

Másnap reggel, hogy Isten segítségét kérjük az előrelátható küzdelmekre, a tartalék csapatokkal összegyülekeztünk tábori misére. Szép rendben négyszögben állítottak össze bennünket és amikor a tábori lelkész a mise kezdetét jelezte, talán a harangok hívó szava helyett, a szerb ágyuk rémitő szava dördült el és egy gránát hetven lépésnyire csapott le az Istentisztelethez összevont helyüinktől s ezt valóságos srappelleső követte, úgy, hogy az istentiszteletet félbeszakítva, menekülnünk kellett az összevont helyről.

Október 15-én, Nagyboldogasszony napján, a mi zászlóaljunk foglalta el az első állásokat, amikor is még a kora reggeli órákban megkezdte az ágyuzást a megvadult szerb, de nem az állásunkat lőtte, hanem a Drinán át Visegrádra vezető köhidat. És az bennünket nagyobb aggodalomra keltett, mintha az állásunkat lőtte volna. Mint még tapasztalatlan közember bajtársaimmal úgy vélekedtünk, hogy szétlővik a hidat és beleszorítanak a Drinába bennünket, mert az első gránát pontosan a hid közepét találta, persze kárt nem tett benne. Négy napig szórták szakadatlanul a hidra a gránátokat, amit mind a Drina vize nyelt el. A hidnak pedig legcsekélyebb baja sem történt. Sorsunkban megnyugodva, telje-

sen visszanyertük hidegvérünket és erősen védelmeztük Visegrádot . . .

Ez idő alatt erők érkeztek hozzánk, úgy, hogy augusztus 20-án a reggeli órákban mi támadtunk és már estére tiszta volt Visegrád környéke az ellenségtől. Négy napig üldöztük az ellenséget, amikor újra visszavontak bennünket Visegrádra. Alig telt el egy hét, már újra jelentkeztek szerb járőrök. Szeptember első hetében olyan tömegesen támadtak, hogy kénytelenek voltunk hátrább vonulni, de Visegrád még mindig védelmünk alatt állott.

Szeptember hó közepén a szerbek Staribrodnál átkeltek a Drinán és így nekünk is át kellett adni Visegrádot. Szeptember végéig bandaháborút folytattak Boszniában. A fegyveres csapatokat kerülték, csak tréneinkre lestek és ha szerit teheték, mindenféle szállítmányt elraboltak.

Ilyen eset nagyon sok fordult elő szeptember végéig. Azután egy jól tervezett offenzívával kitakarítottuk Boszniát az ellenségtől egy hét alatt.

Egy pár hétig a Drina vonalon álltunk, míg megtettek minden intézkedést a Drinán való átkeléshez, azután újra offenzívába léptünk. A nagy sár legnagyobb akadályunk volt Szerbiában, máskülönben jól haladtunk előre. Valjevónál semmi erőfeszítést sem fejtett ki az ellenség, sőt a lakosság bevonulásunkkor a legnagyobb örömet szinelve fogadott bennünket. Kétnapi pihenés után Valjevóból tovább nyomultunk előre. Végre egy égbenyuló hegyvonalhoz értünk, amely magaslatot mint erős védőállást négy napi elkeseredett harcban tartottak a szerbek, amikor is sikerült zászlóaljunknak egy magaslatot elfoglalni. Ettől a magaslattól szintén jól haladva nyomultunk előre az arangyelováci magaslatokig, ahol elkeseredett küzdelmet vívtunk. Itt újra sikerült zászlóaljunknak szuronyrohammal egy magaslatot elfoglalni. Ez az esti órákban történt és már éjfél tájban visszavontak bennünket alig egy pár órával azelőtt elfoglalt állásainkból. Meg-

indultunk a Valjevó felé vezető országuton visszafelé. Jöve-
telünk minden egyes katonának kérdőjelé változtatta a tekin-
tetét. Kétnapi nyugodt menetelés után feleltek kérdésünkre a
szerbek, amikor tömeges oszlopokban jöve, szemből és oldal-
ról támadtak meg bennünket, úgy, hogy el kellett hagyni az
utat és úgy menekülni, ahogy lehetett. Így azután meglehető-
s veszteséggel kerültünk ki Szerbiából Sabácznál a Száván át
Szlavoniába.

Itt nagy tifuszbajrány kezdett uralkodni, mely 1915 január
havában engem is levert lábamról.

Három hét után valamennyire jobban lettem. Elszállítottak
egy Vinkovci nevű városba, ahol a ragályos betegek szá-
mára nagyszámu kórházakat építettek. Ott azután, mikor vég-
leg felgyógyultam, a káderomhoz küldtek Rimaszombatra,
ahol a véletlen összehozott egyetlen édes öcsémrel, akivel
három évvel azelőtt odahaza hagytam egyetlen édes anyámat
s most úgy találkoztam vele, mint katonával . . .

Elképzelhetetlen volt az az érzés, ami akkor fogott el
bennünket. Engem azután rövidesen elvittek az orosz harc-
térre, ahova az öcsém is egy hónap mulva lejtött. Én a
harmadik századba, az öcsém pedig a tizedik századba lett
beosztva.

Az orosz harctéren is sok harcban volt részem, mi-
kor végül 1915. évi október havában megsebesültem. Debre-
czenben három hónapig gyógyítottak, most pedig Pesten va-
gyok a kórházban.

Röviden felsorolva ennyi történt meg velem, mióta katona
lettem, hogy ezután mi történik, azt nem tudom, türelemmel
várom, hogy mit hoz majd a jövő . . .

Stucz István őrvezető.

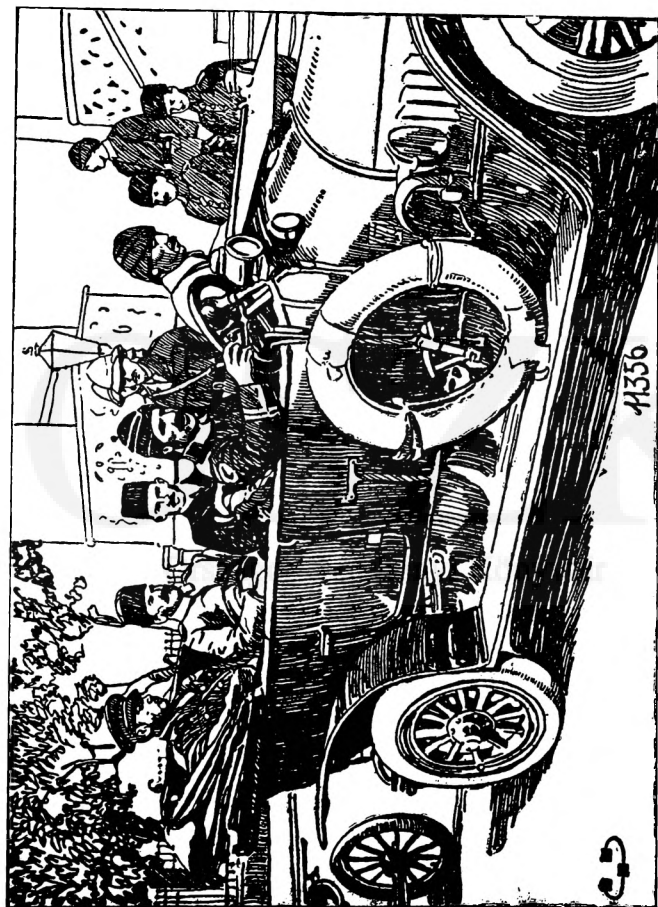
A Kohila Glava elfoglalása.

Ketten járkáltunk lassu, egyenlő léptekkel az üres várudvaron, — — lenn az óriás kapu öblös ivéből is bizonytalan sárga derengés párázott a sűrű vasrácon keresztül, mozdulatlan, sötét szobor meredt előtte: az őrtálló magyar baka! Elvesző puskaropogás a hegyek éjszakájában, — beteges, sápadt fénynyel villan fel a magasban az egyik védműből a reflektor, egyet bókol, eltűnik, — tompa, bus ágyudörgés, — — csend!

Karonfogva rójjuk az udvart, a főhadnagy beszél gyorsan, szüntelen, sokat, sokat, mint aki hosszú másfél esztendő óta beszélhet ismét valakivel, idegennel, nem, rokonnal, lelki rokonnal, aki onnan fentről jön: Pestről.

*

— Mult nyáron kerültem ide, — beszélte a főhadnagy — augusztus 15-én rukkoltam be pécsi bakákkal. Rettenetes mars volt az izzó, portól felhős országuton, az átfült sziklák között, hetvenöt kilométer egy gangba! A jó fiuk vörösek voltak, mint a rák, csurgott az izzadság, sárrá vált arcukon, nyakukon a vastag porréteg, morogtak, fohászkodtak, — de a jó Isten akárhová tegye ezt a kutya országot, beh megnőttek ezek a kövek! — Kint a védművek előtt a szerpentinén elénkbe küldték a várból a magyar tüzértisztek a katonabandát, hátha ettől jobban megy, izenték, hogy vár ám bennünket a generális meg százhusz tiszt! — Hej, legények, begombolkozní, fel a fejet, igazodj, — vágjátok ki a rezet, — magyar fiuk jönnek, hadd lássák a tiszt urak! — — A banda belevágott a Rákóczi-indulóba, az egész éjjel, egész nap menetelő, portól fehér, izzadt, kimerült legények csattogó parádémarsban vonultak be a várudvarra, — a trombiták harsogó akkordjaiba, a réztányér csengésébe, a nagydob puffogásába nehéz robbanások dőreje vegyült fentről, a Werkeket már lőtte az ellenség!

Jóban, rosszban velünk voltak hős testvéreink a törökök. Amikor Belg rádot hősi harcok után a magyarok elfoglalták, Konstantinápolyból egy tisztí küldöttség érkezett az osztrák-magyar katonai parancsnokséghez, hogy a török szultán üdvözlését tolmácsolják.

Azt az örömet, ahogy a tisztek a magyar fiukat fogadták! A generális különben is szereti a magyar katonát, — mikor egyizben egy ujonnan érkezett német Grenzüjäger-tiszt, ki, mellékesen mondvá, beczézte magyar, hős legénységét, panaszkodott, hogy bizony egyelőre nem igen tudja megértetni magát a magyar határavadászokkal, azt felelte a generális: — »Kapitány ur, tanuljon meg magyarul!«

Hanem aztán mindjárt másnap fel a Werk-összekötőhöz, — bögött tulról az ágyuzás, a csuesek ugyan veszettül dolgozták a keleti műveket. Én századommal egy védmű alatt álltam a sziklába robbantott, szakadékokban maszkírozott állásokban. Mi nem igen kaptunk ágyutüzet, de fenn a védmű egyetlen gomolygó füstfelhőbe volt burkolva! Gránát gránát után zugott el magasan a fejünk fölött, üvöltöttek, surrogtak borzasztó, agyfesztő hangon, az embereknek mindig az volt az érzése, hogy ide, egyenest a fejemre vágnak. Fenn csattantak, durrantak, a robbanások, a ficzkók kitűnően löttek, francia tüzértisztjeik vezették a tüzet hajszálpontossággal, mint később a Werk tüzérei mesélték, bomlott, zuhogott, dőlt fenn minden. A tüzéreink hősiesen állták és viszonozták a borzalmas tüzet, gyulafehérvári fiuk voltak, nyakas, kemény székelyek, az Istennek sem maradtak volna adósok a csueseknek. Mikor hallottuk lentről a fenn tomboló pokolbeli földrengést, robbanást robbanásra, szorongva gondoltunk az izmos, barnaképű, hetyke fiukra, no, ezek közül egy sem maradt! De minden gránátrobbanás után, abban a pillanatban harsány, kihívó csattanással dörrentek vissza a védmű ágyui, mennykőre mennykővel feleltek, daczos, gyönyörű erővel szegülve ellen a pokoli ellenséges tüznek. Izgatottan számolták mellettem a legények a mi sziszegő, sustorgó lövegeinket és az ellenség bugó gránátjait, — ez a miénk, ez csues, ez is csues, ez is csues, ez a miénk, huj, zugott a levegőben egyszerre a szalvé, szemben a magas hegyoldalon ropogó, csattogó zenebona, rö-

pülnek szét a sziklák, háznagyságu kötömbök gördülnek le földetrázó robajjal a szakadékokba, — aztán megint, ez csues, ez a miénk, ez a miénk, ez a miénk, ez is, ez is, — már csak a miénk szól, hurrah! Fentről a védműből holtakat, sebesülteket hoznak, viszik hátra, le a várba.

— Nagy verekedés volt aztán a Kobilá Glaván, tulról a Pongrácz-brigád rohanta meg a hegyet, mely dominálja az aftováczi és bileki vidéket, eminnen mi mentünk neki! Végig az egész vonalon támadtunk, — hej, örült, nagy veszettül dühös harcz 'volt! A századommal indultunk a hegynek, oldalt egy ütegünk kapaszkodott fel a sziklás hegyoldalra, dühös orditozás, ostorcsattogás, a kis mokány herczegőcz lovai sorai habzó szájjal, inukszakadtából huzzák a mogorva érczállatokat, a tüzérek a kerekek küllőit markolták, vállal, háttal nyomták, tolták, kötelekkel huzzák az ágyukat, sietni kell, fenn már ropog a puskatüz, dobbanva hajigálják a sziklafalak az ágyudörejét, fehér srappellfelhők ülik meg a szürke eget.

Rajvonalba bomlik a század, nehéz nagyon nehéz a rettentő terepen elhelyezkedni, emeletes sziklák össze-vissza hányt, egymásra ágaskodó tömege, csuszós, zsinóregyenes sziklafalak, szakadó, feneketlen mélyedések, álnok dolinák szegülnek ellen az előnyomulóknak, — mindegy, menni kell! Fenn, jobbról dühös puskaropogás, ott már verekszenek, üvöltő, vontatott kiáltások szállnak szikláról-sziklára, — előtűnik tiz, husz puskadurranás, láthatatlan buvóhelyükről szökkelő alakok suhannak tova, öles ugrásokkal, mint a zerge, hosszú, hórihorgas ficzkók, mire puskaínk szólnak, már ismét eltűntek valahol előttünk.

Lassan előre, — — feljebb jobbról-balról tűnedeznek elő a crnagorc harcosok, a sziklás gerinczen hosszú, ritka sorban rohannak elő, arról kettő négy, emerről öt-hat — eltűnnek, meg felbukkannak, harsány kiáltásukat ezerszer veri vissza a puskaropogástól pergő szikla, — mire észrevesszük, már jobb-

ról-balról dörög a puska, a sziklákon pattognak, szikráznak a golyók, mellettem felorditva zuhan hanyatt egyik legényem és gurul le a lejtőn, rettenetes groteszk lökődésekkel hányódva a sziklák közt; arrébb is kettő, három esik össze, gyors tüzet vezényelek, kábitó puskaropogás viharzik fel, fehér fátyolként huzódik a kénes füst! Ismét ugráló fürgé rajok, — — hideg verejték gyöngyöz arczomon, a pokolba ezekkel a szellábu gazemberekkel, még bekeritenek, jobbról a legények folyton tüzelve kezdenek visszahuzódni, véres halottak maradnak a kövek közt.

— Vissza, gazficzók, — orditok rájuk — aki menekülni akar, lelövöm!

A bakák ismét előrecsusznak, ropog a gyors tüz, — magam is látom, hogy baj lesz, körülöttünk jobbról-balról minden kő, minden hasadék tüzet szór, üvöltő, üvöltő, vad kacagás, bömbölő, rettenetes hangok:

— — »Hajte ovamo, — — svaba, lopov, hajte!« — Gyere ide, gaz svába! — — Fenn a gerinczen tülökbugas, hallom a vezényszót:

— Prva cseta, napred! — Első század, előre! — itt már reguláris csapatok is jönnek, no most aztán késhegyre!

A szakgatott gerinczen fölöttünk sűrű rajban tűnnek fel a czrnagorc-zatonák, — ördögbe is, majdnem mind a mi csukaszürke uniformisainkban, amit holtainkról huztak le! Rohanva szökellnek lefelé, ekkor mögöttünk kemény, mélyhangu dördülések vágnak bele a záporozó puskaropogásba, felérkeztek ágyuink, felettünk laposan bugnak el a lövegek, elől a sziklák közt erőszakos robbanások, két gránát, utána két srappell, repül szét a közápor, tántorgó, zuhanó alakok a füsttölcsérben, — felugrom:

— Rohamra, előre!

Felharsan jobbról a trombita, a megkönnyebbülés kitörő, vad hurráh-ordítása üvölt fel, ugrálnak fel a bősziált legények, fel a hegynek! Körüskörül megelevenedik a szürke

sziklahegy, mint a czrnagorcok rejtekeikből eszeveszett zürzavarban menekülve fel a hegynek, mely fekete a rohanó, ugráló, bukdácsoló ördögök seregétől . . .

Mi utánuk, — valahol szapora kelepelés — mi az, géppuska? Egy percze meghökölök, géppuskának nem viszem neki embereimet, — ismét egy és újból egy — zürzavaros kattogás, mögöttem egy öreg határvadász kiabál:

— Gyerünk, gyerünk, főhadnagy ur, ismerem már ezt, a csuesek az atrappal ijesztgetnek . . .

Csakugyan egyetlen golyó sem jön, ezek a ravasz ficzók valami furfangos faszerszámmal utánozzák élethüen a gépfegyverropogást, hogy bennünket zavarba hozzanak. De az öreg grenccjágereken nem lehet kifogni.

Hatolunk előre, folytonos tüzelés közt fel a hegynek, a kövek véresek, elhajigált rongyok, patronhüvelyek, de egyetlen halott vagy sebesült sem, mind magukkal viszik a csuesek. Oldalt látjuk a hegyoldalon kapaszkodni felfelé határvadászaink egy másik századát, mögöttük újabb sorok, fenn a gerinczen megjelennek első katonáink . . . szemben tizhusz czrnagorc, utánuk újabb alakok rohannak, lobogó haju asszonyok repülő rongyokban, zilált ősz szakállu, 'görnyedt vén ördögök, torzpopájú óriás férfiak rettenetes, véres rémhorda, első embereink villogó handzsárok, puffogó puskatus, véres fejsze csapásai alatt hullanak el, de újabb és újabb sorok érnek fel, a tébolyodott dulakodás általános lesz, gurulnak, buknak le az összefonódott, egymást harapó, marcangoló küzdők, eszeveszett zürzavarban forrong a hegy tetjén az összegabanczolódott fekete tömeg.

Lihegve, reszketve az izgalomtól bukdácsolunk, kapaszkodunk fölfelé, hogy beleavatkozzunk a verekedésbe, sohasem éreztem azt az észbontó vérdüht magamban, mint akkor, mikor szemem előtt folyt az a rémes dulakodás. Csattanva robbannak szét kézigránátok repülő rajai, ordítva bőg az egész hegy, elszórt puskaropogások . . . mire ökölrefogott puska-

tussal, harci dühvel felértünk, már az ellenség futva menekült, a tépett, véres határvadászok holt és sebesült társaik közt állva és térdelve lőttek, lőttek a sziklák, szakadékok közt elterülő vad alakok után.

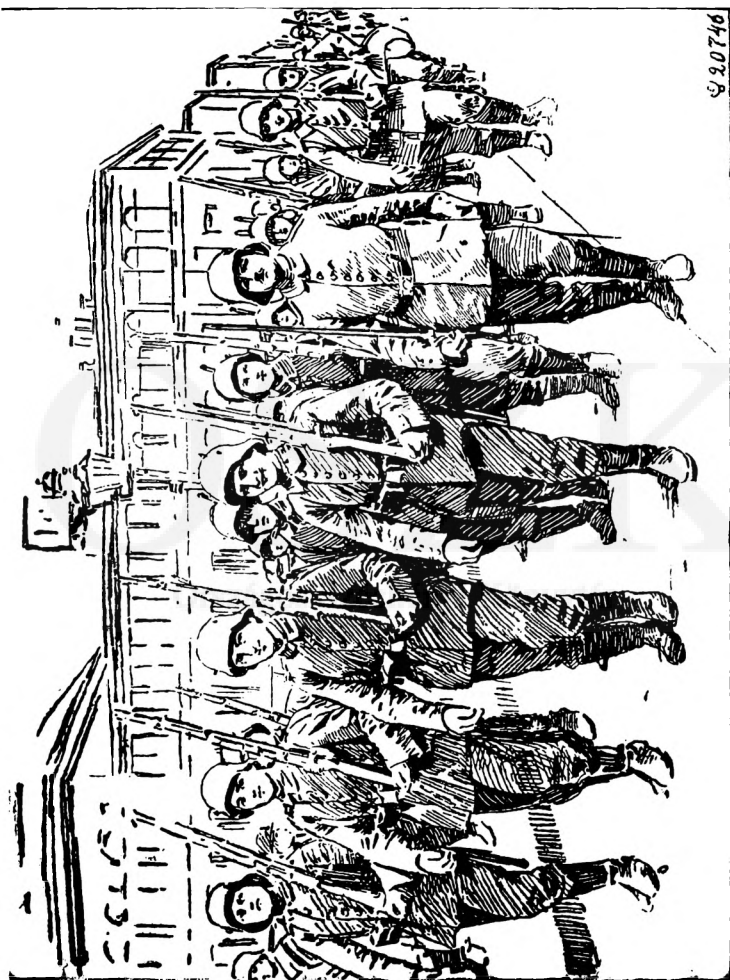
Igy történt a Kohila Glava elfoglalása.

Hős magyar tisztek.

A sziklás pricinoviczi hegyeket, melyeket a szerbek lélegzetük fogytáig védtek, egy magyar dandárnak kellett megostromolnia. A támadást a 10. tábori ágyusezred egyik ütegének kellett előkészítenie, melynek Barabás Bernát százados volt a parancsnoka. Hogy a százados, hogyan oldotta meg nehéz feladatát, arról az itt következő tudósítás számol be:

Gyalogságunk már támadásra indult. Az üteg a szakadékos terepben úgy el volt fedve, hogy a tábornok sürgős utasításokat nem is küldhetett az üteghez. A talajviszonyok és a homály különben is nagyon megnehezítették a dandártörzs és az egyes alsóbb parancsnokságok közötti összeköttetést. Barabás százados is hasztalan igyekezett a dandárparancsnokkal érintkezésbe jutni és így önálló elhatározásra és cselekvésre határozta el magát. A dandárparancsnok és az egész dandár feszült figyelemmel követi a tüzéségnek már megkezdett beavatkozását. A hegy meredek, az ellenség gyilkosan tüzel és rajvonalunk csak lassan nyer teret.

Most dördül Barabás százados ütegének első sortüze. A szerbek sorait jól megritkította. Gyalogosaik is látják, hogy mily pusztító hatása van ágyuink tüzésének és éktelen hurráhiálásokba törnek ki: Ilyen harsogó hurráhiálásokkal üdvözik katonáink az üteg bámulatos gyorsasággal egymást követő sortüzét, mely annyira elhallgattatta az ellenség lövöldözését, hogy az ellenségnek szuronyal való elkergetése került nemsokára sorra, — ami sikerült is! A pricinoviczi

A hős német szövetségeseink Szerbiában és Montenegróban ilyen egyenruhában harcolva aratták győzelmeiket.

hegyeket elfoglaltuk, amiben nagy része volt az önálló cselekvésre utalt Barabás századosnak, amiért magas kitüntetésben részesült.

Szerbia ellen indított legutóbbi támadásunk megkezdésekor történt, hogy a Pedretti őrnagy parancsnoksága alatt álló különítmény azt a parancsot kapta, hogy Zimony alól az ellenségtől valószínűleg megszállva tartott Czigányszigetre keljen át ladikokon, azután a sziget déli partjára előnyomulva, pusztítsa el a Száva szerb partján állítólag összegyűjtött tutajokat. Ugyanazon éjjelen szerette volna az őrnagy a parancsot végrehajtani, de nem lehetett, mert az ellenség fényszórói a ladikok előkészítését fölfedezhették volna. Éjfél után egy órakor adta tudtára az őrnagy tisztjeinek, hogy a terv kivitelét a fenti okokból más éjszakára kellett halasztani. Az őrnagy közlése után előlép Vági Imre 68. gyalogezredbeli hadnagy és engedelmet kér a Száva átuszására. A hadnagy megkapta az engedélyt és egy önként jelentkező közlegénnyel nekivágott a folyónak. A közlegény a sötétségben csakhamar szem elől tévesztette a hadnagyot és visszauszott. A hadnagy egymaga uszott tovább és felderítette azt a körülményt, hogy a szigeten nincsen ellenség, meg a víz egészen elborította a szigetet. Ennélfogva nagyon bajos volna a szigeten előrenyomulni. Meggyőződött arról is, hogy a szerb parton tutajok nincsenek. Koromsötét éjjel, teljesen ismeretlen ellenséges területen vitte véghez Vági hadnagy ezt a tettet, részben uszva, részben a szigeten mély vízben gázolva és egy fára mászva, hogy mentül többet láthasson. Nagyon merész tett volt, de katonai szempontból nagy eredménnyel is járt. Jutalma a hadidiszitmányos III. osztályu katonai érdemkereszt volt.

Virányi Ferencz 9. honvédhuszárezredbeli alezredes és Tóth-várady-Asbóth István ugyanazon ezredbeli százados huszáraik élén rohamot intéztek az ellenséges tüzérség ellen és egy ellenséges üteg valamennyi emberét lekaszabták. Vi-

rányi alezredest, aki ez alkalommal megsebesült, a hadidiszitményes III. osztályu vaskoronarenddel, Tóthvárady-Asbóth századost pedig a hadidiszitményes III. osztályu katonai érdemkereszttel tüntették ki.

Véreink sorsa a szerb fogságban.

Szerb fogságba jutott katonáink megrázó sorsáról a következőket beszélte el egy haditudósító:

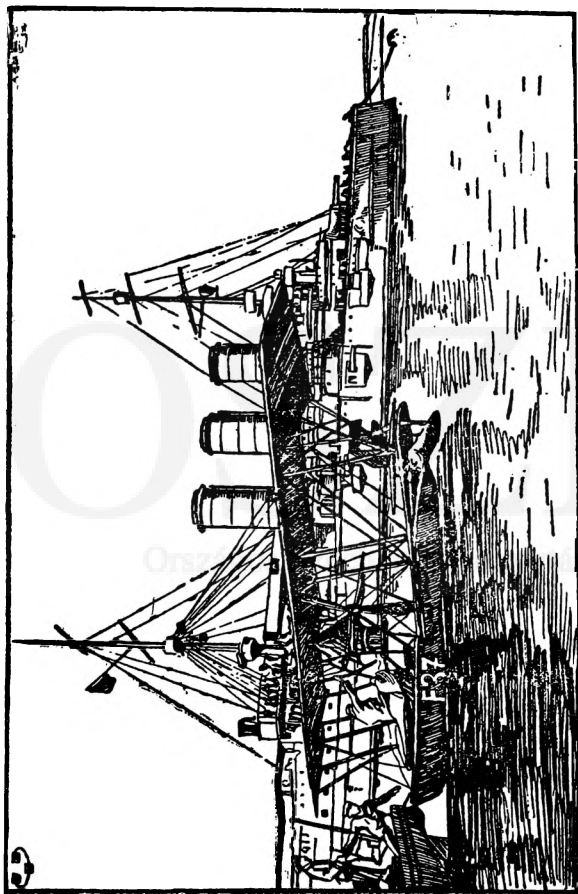
1915 október 19-én hajnalban Nisben a foglyokat az örök azzal a hírrel verték fel, hogy rögtön indulniok kell és hogy csak annyi utravalót vigyenek magukkal, amennyit zsebeikben el tudnak helyezni. A kofferüket ott kellett hagyniok, csak azt az ígéretet kapták, hogy majd utánuk küldik. A szomorú menet aránylag szép őszi időben, erőltetett menetekben haladt nyugati irányban. A sietség okát csakhamar megtudták. A bolgárok gyorsan nyomultak előre Nis felé. Ezek elől kellett menekülni. Ezért hajszolták az örök a fáradtakat és kimerülteket kegyetlen kiméletlenséggel a továbbmenetelre.

Kétheti fárasztó mars után a foglyok Prizrendbe érkeztek. Ugy hallották, hogy ott többnap pihenőt kapnak, azután Szkutariba viszik őket. Ám alig, hogy egy kicsit megpihenetek, jött a parancs, hogy menni kell. Az elgyöngülteket és betegeket visszahagyták a hiányosan berendezett prizrendi kórházakban, melyek már telve voltak szerb sebesültekkel. Eből következtek a foglyok arra, hogy a szerbek valahol nagy vereséget szenvedhettek. Arról, hogy Kragujevác, Nis és Üszküb elesett, sejtelmük sem volt. A szkutarii utból természetesen nem lett semmi. Ehelyett a szakadékos, jóformán uttalan folyóvölgyekben egyenesen az albániai hegyekbe hajtották őket. Itt kezdődött rájuk a szenvedések útja. November közepe táján beállott egész szigorúságában a kegyetlen albániai tél. Uttalan havasokon, hol szüntelen hóviharak söpörtek végig, hol fedelet alig lehetett találni, könnyű ruhá-

ban, lerongyolódott cipőben kellett gyalogolni; főtt ételhez nem jutottak, kinszenvedés volt minden lépésük. Az örök, akik velük szenvedtek, elégedetlenkedtek, a fegyelem meglazult, a tisztek parancsának nem engedelmeskedtek. A foglyok megszökhettek volna, de a vadonban a biztos halálba mentek volna.

November végén Szerbia sorsa már a befejezéshez közeledett. A bolgárok már Monasztir előtt állottak. Ide tehát nem vihették a foglyokat. Ezért ismét nyugatnak fordultak, Elbasszán irányában, a rettentő télben, a hólepte hegységekbe! Az utnak ez a része már vad menekülés volt. A szerb hadsereg roncsai, polgári menekültek együtt haladtak foglyainkkal, akikkel már öreig is alig törődtek valamit. Minden faluban valóságos küzdelem folyt a fedélért, tüzért és élelmiszerekért. A rettenetes szenvedés és koplalás sok áldozatokat szedett, különösen az asszonyok és gyermekek köréből. Az utat két oldalt állati hullák, ágyuk, szekerek, fegyverek borították. Így jutottak el Elbasszánig, ahol a szerbek több olasz raktárt kifosztottak. Innen tovább Durazzó felé. A szenvedések végsőig szaporodtak. Már minden katonai rend teljesen felbomlott. A szerbek már nem tudták eltitkolni a valóságot. Deczember 8-án végre-valahára megpillantották a tengert, de Durazzóba nem jutottak el, mert Durazzó felől ágyulövések hallatszottak. Valona felé kellett fordulniok, ahol deczember 15-én érkeztek meg. Rettenetes napok voltak. Néha órákon át térdig gázoltak a mocsarakban. E hét nap alatt egyetlenegyszer sem háltak fedél alatt és sem a foglyok, sem a szerbek nem láttak kenyeret.

Valonában az olaszok a foglyokat egyszerűen átvették a szerbektől; szállást, meleg ételt és ruhát adtak nekik, míg a szerbekkel tüntetően nem törődtek. Másnap a foglyokat két gőzösön Asinara szigetére szállították, hová a következő napokon a többiek is érkeztek. A szigeten barakkokba szállásolták el őket, a betegeket elkülönítették az egészségesektől.

A montenegrói Lovcsen heggy előtt a montenegrói hadállásokat tengeri repülő
 rajaink bombázták. Képünk az anyahajó felüljára be, amint a tengeri repülőgép
 feléje repül.

Tizennégy napi vesztegzár után a tisztek és a legénység egy részét hajón és vasuton Cittaducalebe, abruzzi tartományba, a fogolytáborba szállították, 4 órányira Rómától. A többi foglyokat elosztották szanaszét az országban. Legnagyobb részük kiheverte a szerb fogság borzalmait, melyre egész életükben iszonyattal fognak visszaemlékezni.

Montenegróban.

Elhagyjuk Mostárt és kimegyünk a Kobilaglavára, amely az Aftovácz és Bilek közti uton van. A hegy most tulajdonképpen egyikünké sem. Mi állunk az innenső oldalon, a montenegróiak pedig a tulsón. Egy idő óta álló harcok folynak, meglehetősen nyugalommal. Az örök átjárnak, beszélgetnek, a montenegróiak kedélyesen átkiáltanak a mieinkhez: »Svábák, ne lőjjetek ránk, mi se lövünk, hiszen nem bántottuk mi egymást.« Mert a montenegróiakban, akik inkább mint amatőrök mint katonák viselnek háborút, meg van a gyermeki kedély. Néha ilyet hallani az árkaik felől: »Svábák, mit csináltok a mi szerb testvéreinkkel? Csak nem akarjátok egészen kiirtani őket?«

Jobbra egy völgy, balra magaslatok emelkednek, ez még a montenegróiaké. Szemben erődítés, a neve Kljuc (Kulcs), az ég fölötté világoskék, de a hegyek, amerre a szem ellát, sötétén feketéllenek. Most tudja csak az ember, miért hívják ezt az országot Monte-Negronak, a fekete hegyek országának. Estére visszaértünk Bilekbe, ahol a tiszti kaszinóban szomszédom, egy főhadnagy elbeszélte tizennégy hónapi háborus tapasztalatait. Az egész ország egy temető. Itt, ahol a mi kaszárnyáink állanak, a törököknek 1877-ben nagy táboruk volt. Rettenetes harcok folytak itten. Csak egy helyen kétszáz halott asszonyt találtak. Odább valamivel a hegynél újabb hegyek emelkednek elesettekből és senki se volt, aki eltemesse őket. Egyszerre jött egy borzasztó zivatar,

a felhőszakadással ölepörte őket a völgybe és betemette a tetemeiket kövekkel, iszappal. Ezek a bogumil-sirok, amiket bizonyára látott. A bogumiloknak tudvalevőleg nincs vallásuk, csak etikájuk. Ennek a hatása érezhető ma a montenegróiakon is. Nekik nem kell pap, nekik nem kell templom, az ő vallásuk csak az, tisztának, jónak és erényesnek lenni. Az emberek nagyon tiszták és egyszerűek és ha ön más véleményt hallott róluk, az pusztá rémlátás. Én ismerem ezeket az embereket, köztük élek, szeretnem kell őket, bár nagyon sokan átmentek a határon és odaát küzdenek ellenünk. Nagyon sokan vannak, akik megvetik ezeket az embereket, mintha nem is emberi lények, hanem állatok volnának »csues«-eknek nevezik őket (hallod?), amivel minden paraszt a mondatát kezdi, így nevezi a montenegrói a szamarát és persze nagyon haragszik érte, ha a svábák viszont őt nevezik így. Aftováczból és Bilekből, a mieink az országot irányában előrehaladtak és az ellenséget visszavetették jó messzire montenegrói földre, a fekete hegyek közé.

Megérkezőnk Trebinjébe. Polgári lakosságot itt is alig látni, de akik itt vannak, azok rendet tartanak a városban és ha beköszönt az este, a régi török városban az összes kávéházak tele vannak katonákkal. Az utcákat nem szabad kivilágítani, a kávéházakban is csak félhomály mellett ülnek az emberek. A háboru kitörése előtt itt is befészkelte magát a nagyszerb agitáció, nyilvános helyeken, magánházakban mindenütt Petár király arczképét lehetett látni. Czirill-betűs jelvényeket viseltek az emberek, ezzel a felírással: Sama sloga Srbina spasava. (Csak egyetértés és Szerbia ment meg bennünket.) Amikor a háboru kitört, sokan átszöktek az ellenséghez és beállottak annak a hadseregébe. De sokan maradtak itt is, hogy megnehezítsék katonáink munkáját és a polgárságot ellenünk tüzeljék. A tábornok erő kézzel nyult a rendcsináláshoz és egyre-másra akasztatta az embereket. A falu rosszát választották ki hóhérnak és eleinte

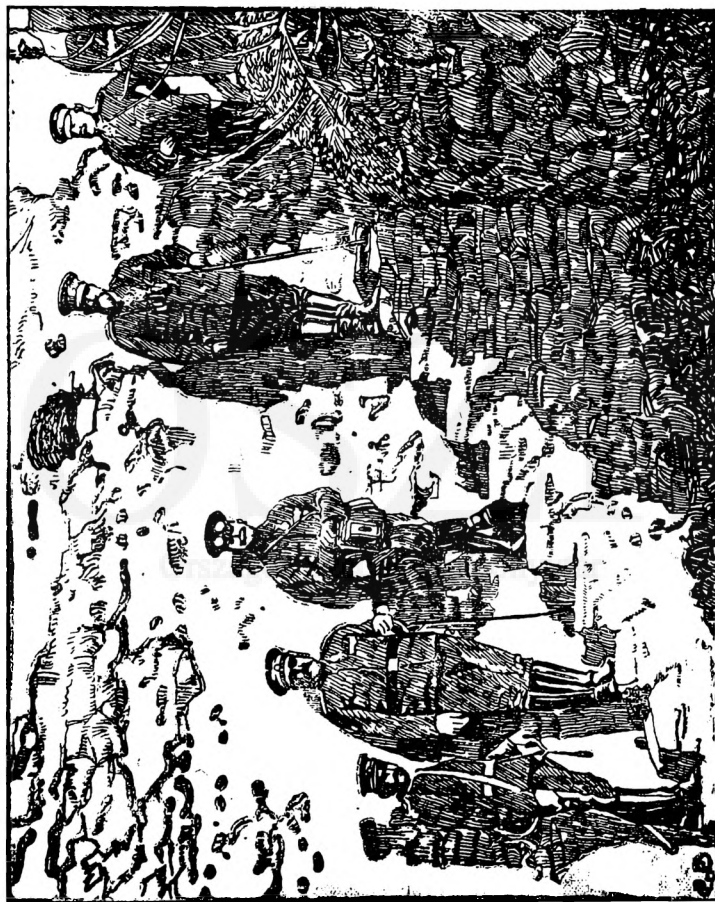
huszonöt koronát kapott minden akasztásért. Később, amikor egyre gyakrabban vették igénybe, fölemelték a tiszteletdíját negyven koronára. Azután már nem is volt elég egy akasztófa, még ötöt állítottak föl, két-két személyre, úgy, hogy egyszerre tizenegy hazaárulót érhetett utól a végzet. De el lehet-e ezt kegyetlenségnek nevezni ezen a földön, ahol szerb hősök és szerb királyok magasztalásáról volt hangos minden. Férfiak kellene ide, katonák, akiknek van szivük, de ha kell, könyörtelenek is tudnak lenni. A nép pedig hálás lehet nekik, mert rettenetes eltévelyedésből gyógyították ki. Már mutatkoznak is jelei a kiábrándító munkának. Az akasztófákkal szemben pedig kis kávéház-épület, amely büszkén irta föl táblájára: »A hat akasztófához!«

Magyar nóta.

Szerbiában már megszólalt az ágyu,
De sok legényt elsöpört már a golyó,
Engemet is maj el talá söpörnyi,
Nincs jó szülém, ki me tunna siratnyi,
Jányok, jányom, szép karancssághi jányok,
A marsba is sokat gondolok rátok;
Hát ti nektek nem fájt-e a szivetek,
Mikor sok legény bócsózott töletek?
Én magam is átkot mondok rejátok,
Szermusz jányok, nem járok ma hozzátok.

Ez a leginy katona se lett vóna,
Ha az apja irni nem tanult vóna,
Háromszor irt a királyi táblára,
Hogy vigyék el a fiát Szerbiába.

El két mennyi katonának,
Mé pegyik lovas huszárnak messzire,

A bolgár király és kísérete

Széles nagy Oroszország pözeppibe,
 Itt kék hannyi a rózsámat, nincs kire.
 Terád bizom, legkedvesebb pajtásom,
 Éljed vele világodat, nem bánom.
 Hazagyüttem kitőtöttem időmet,
 Add vissza a régen várt szeretőmet,
 Visszaadnám, kedves pajtás, nem bánom,
 Genge az én rózsám szive, hagy fájjon.

Édes szülém, mé szültél a világra
 Hatvan fontos ágyugolyó számára?
 Hatvan fontos ágyugolyó eltalál,
 Azt se mondom: vótá-e, éldes anyám?

A Szávától Montenegróig.

Azokról a harczokról, melyekben vitéz csapataink nehéz küzdelmek árán utat törtek maguknak Montenegróig, egy habitudósító a következőket beszélte el:

A zabresi átkelés.

Október 7-én készen állott a dandár első feladatának, a zabresi Száva-átkelésnek végrehajtására. A felvonulás útját az ellenség megfigyelhette, tehát folytonos ágyutüzben, külön e célra markirozott nehéz erdei utakon történt meg a gyülekezés, szakadó zivataros esőben. Már ezt az első próbát, a megerőltetett menetelést igen jól birta az öreg népfelkelő legénység.

Poljevci községnél, a Száva innenső partján, Zabreszel szemben öt csoportra felosztva várta a brigád az áthajózást s készenlétben állott a hat híd építéséhez szükséges egész hajóanyag is. Az átkelés jobb előkészítésére egy nehéz mozsárüteget és egy taraczküteget kaptak a csapatok.

Az ellenséges partot jól kiépített lövészárkokban elhelyezkedett szerb gyalogság védte és a Száva-kanyarulat déli részén. Zabres község északi szélén ezek a lövészárkok erős tábori erődítmények gyanánt voltak megcsinálva.

A brigád parancsa az volt, hogy október 7-én pontban hajnali három órakor kell az ellenséges parton kikötni az első csapatoknak. Éjfélkor kezdődött a mi részünkről a tüzérségi előkészítés. Előbb szakadozott, rövid tüzhullámokkal borították el az összes rendelkezésre álló ágyuk a szerb lövészárkokat és a mögöttük elterülő térséget. Félháromtól kezdve az ágyuzás szakadatlanúvá vált. Két óra negyven perczkor kiadta a brigadéros a parancsot, hogy az első legénységgel megrakott pontonokat öt percz múlva el kell indítani. Parancs szerint kezdődött és folyt le a nehéz munka. Ahogyan elő volt írva: lövés nélkül vetette magát a kihajózott legénység az ellenségre és elfoglalta a lövészárkokat. A szerb gyalogság és tüzérség, mely kevéssel éjfél után vette észre, hogy komoly támadás készül, az áthajózó pontonokat ettől kezdve folytonosan lötte. A műveletet azonban sem meghiusítani, sem késleltetni nem tudta s öt órakor hajnalban az egész legénység a szerb parton volt beásva.

Sok halott és nagyon sok fogoly maradt ekkor a lövészárkokban a szerb gyalogságból, mely Zabres északi szélén lévő, már említett erődítményeibe vonult vissza. Ezeket az erődítményeket a brigád előbb négy-ötszáz lépésre, majd két-háromszáz lépésre közelítette meg, folyton beásva magát. Nehéz és véres ostrom kezdődött itt, mely teljes hetven órán át tartott. A szerb erődítések oly kitünően voltak maszkirozva, hogy tüzérségünk alig tudott bennük kárt tenni. Hetvenhat óras harcz után egy népfölkelő hegyi brigád váltotta fel a Reinöhl-dandárt ezen a helyen és csakhamar végrehajtotta a zabresi erődítmények már jól előkészített bevételét.

A Morava felé.

Október 20-án kezdte meg a Reinöhl-dandár a szerbiai előrenyomulást déli irányban, körülbelül egy vonalban és kapcsolatban egy német tartalékhadosztállyal, mely tőle keletre harczolt. Stepojeváczon és Arapováczon haladt keresztül a brigád főereje. Az időjárás az elképzelhető legrosszabb volt, különösen október 20-án, 21-én és 22-én. Az utak annyira elborítva vízzel és sárral, hogy a tüzérség is leggyakrabban elhagyta az utakat és toronyirányban ment a gyalogság után. Október 24-én a brigád elérte Rudovát és a Krusevicza megerősített magaslat bevételeére készülődött. Az első jelentések úgy hangzottak, hogy a magaslat csak gyengén van megszállva; csakhamar kiderült, hogy ez téves: jelentékeny szerb erővel kellett megküzdeni. A támadás tehát alaposabb előkészítésre szorult. A keleti rész ellen egy ezred vonult fel egy ágyudivízióval, a nyugati részt egy másik ezred támadta, hegyi ágyúkkal és hegyi tarackokkal. A támadás 25-én reggel 9 órakor kezdődött és a nyugati szárnyon már 10 órakor délelőtt sikerrel járt; a keleti csoportnak erősebb küzdelme volt és déli 12 óráig harczolt, míg birtokba vette a szerb állásokat. Az egész operáció mintája volt annak, hogyan kell a tüzérségnek és a gyalogságnak harmonikusan összeműködnie. A folytonos és tökéletes kontaktus eredménye volt, hogy igen kevés veszteséggel lehetett a rohamokat végrehajtani. Maguk a katonák észlelték, mily kitűnően segíti őket a tüzérség precíz munkája. Mikor közvetlenül a szerb állások elfoglalása után a tábornok megjelent az árkokban a legénység között, a népfelkelők ezzel a kiáltással fogadták:

— Tábornok ur, a tüérek nagyszerűen löttek!

A terület megtisztítása után a dandár tüzérsége a Vagan-magaslatok ellen kezdett dolgozni. Itt német hadosztály támadt s a feladatot még nem oldotta meg. Ekkor a dandár

gyalogságát is rendelkezésre bocsájtották mint tartalékot s a támadást a németekkel együtt parancsszerűen, éjjel, további veszteségek nélkül sikerült végrehajtani.

A dandár szerbiai előnyomulásának első fejezete ezzel be volt fejezve, ismét némi idő jutott volna a retablizációra, mert a dandár, mint az egyik hadtest tartalékja szerepelt, de a folyton tartó rettenetes időjárásban, a mo-

Putnik vajda
a szerb haderő főparancsnoka.

csárrá vált terepen, menetelés közben, pihenésről alig lehetett szó. Október végén és november első napjaiban elérte a brigád a Pozsegától délre és nyugatra eső területet. A Kövess-hadsereg szélső jobb szárnya volt most a dandár és e jobb szárnyon biztosította a kelet felé operáló csapatokat. Közben megérkeztek kiegészítő csapatok is és november 13-án a már nagyobb csoporttá bővült dandár főoszlopa Ozicetől déli irányban kezdte meg az előnyomulást.

A montenegróikkal szemben.

A csoport egy keleti oszlopa Pozsega-Sirogojenon irányában haladt dél felé. Még eddig csak szerb csapatokkal küzdöttek, most már a montenegrói katonák állottak a csoporttal szemben. November 14-én a csoport lovassága bevette a Csajekinától délre levő magaslatokat. Az innen keletre előnyomuló főoszlop és a keleti szárny különösen sokat szenvedett a terep elképzelhetetlen nehézségei miatt. A sár feneketlen, az utak szerpentinái a térképbe berajzolva nincsenek, a megdagadt vizeken alig lehet átjutni, málhás állatokat gyakran emberi erővel kell felsegíteni a magaslatokra. E napokban, november közepén, többnyire nagyobb harcz nélkül, kisebb csatározásokkal kitértek a montenegrói utóvédek, de maga a pusztá előnyomulás nem jelentett kevesebb fáradságot, mint jobb terepen esetleg súlyosabb harcz. Mind e nehézségek ellenére tervszerűen érték el a csapatok az előirt szakaszokat és egymás után nyomultak át a legnehezebb hegyhátvonalakon.

November 15-ike után az időjárás megváltozott, az esőt erős havazás, azután kemény fagy váltotta fel, mely magára a menetelésre kedvező volt, de az utánpótlás számára talán még rosszabb és a szabadban éjjelező legénységnek rendkívüli nélkülözést jelentett. A csoport főereje Nova Varos felé haladt és november 18-án az Uvác völgyében a Karaula Kokinbrodnál elérte az átkelés helyét. Az itteni hidat s a Karaula Kokinbrod néven ismert kis házcsoportot is felgyújtották a montenegróiak. A gyalogság maga készített magának egy kis átjárót, melyen átkelt, a trén azonban nem tudott utána jönni, mert pionir-anyag még nem volt kéznél. A folyó tulsó oldalán, a régi Szandzsák határánál már Nova Varos török lakosságának deputációja üdvözölte katonáinkat.

A Szandzsákon át.

Másnap, november 19-én, az egyik brigád bevonult Nova Varosba; utána jött a lovassapat, mely nem a szintén rendkívül rossz állapotban levő főúton, hanem nehéz hegyi ösvényeken nyomult előre.

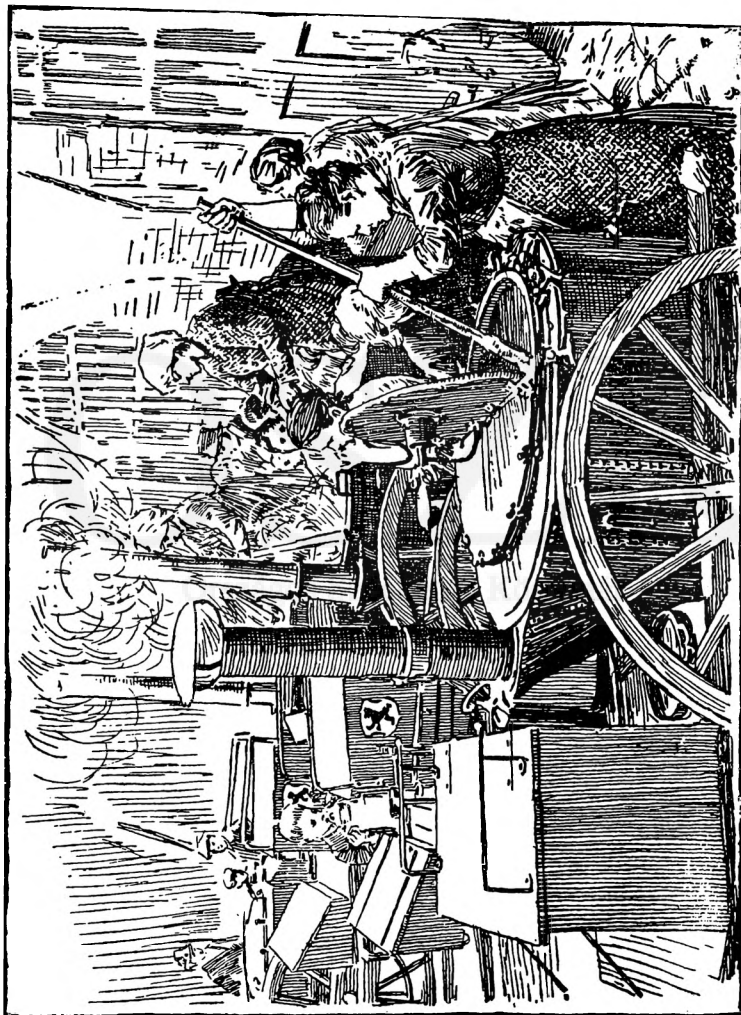
Egy napig pihenhettek Nova Varosban a csapatok. Már november 21-én csapataink a Zlatar planina másfélezer magas hegységén keresztül nyomulva, elérték Priepoljet; szemben a montenegróiakkal, a magaslaton éjjeleztek és november 22-én bevonultak a városba. A Limen át visszavonuló ellenség felrobbantotta és felégette a fahidat és a magaslatokról tűz alatt tartotta magát a várost és a folyót is, melyen aztán a hadi hid elkészült. Az átkelést csak november legvégén lehetett egészen végrehajtani.

Hogy általában az egész nehéz előrenyomulásnál a zsákmány és a tőglyok száma aránylag nem volt nagy, annak oka a következő: Ez a nyugati szakasz az egész szerb harctérnek legnehezebb terepe, hol, ha utak egyáltalában vannak, emelkedéseik és szerpentinjeik következtében háromszor-négyszer olyan hosszúak, mint az a térképen lemérhető volna. A szerbek a terepet ismerve, trénjüket, nehéz tűzérségüket, féltetteb hadiszereiket az innen keletre eső részen, a jobb utakon mozgatták visszafelé; itt aztán egy jelentékeny részük a mi csapataink kezébe került. Itt a jobb szárnyon azonban ugyszólván alig maradt más, mint a gyalogság és a hegyi tűzérség, mely, ha elkerülhette az összeütközést, az általa jól ismert hegyi ösvényeken idejekorán elmenekült.

A Lovcsen.

A Lovcsen-hegy immár a miénk és a miénknek kell maradnia. Ennek az ezerhatszázhatvan méter magas hegynek a jelentőségét akarjuk itt megvilágítani.

Két hadikikötőnk van. Egyik tengerpartunk északi szegletében: Póla. Pompás, bevehetetlen, egyik legmodernebb és legnagyobb hadikikötője a világnak. Ám sem a tengerpart védelme, sem az Adrián való biztos uralkodás szempontjából nem valami kedvező a fekvése. Még kevésbé az a mozgó flotta részére, ha a Jóni- vagy a Földközi-tengeren akar operálni. Már békében tudtuk, hogy flottánknak szerepe lesz a Földközi-tengeren. Ugy is lett, ha nem is az olasz flotta társaságában, mint az a jámbor hívők gondolták. Póla a legtöbb számbajövő tengeri hadászati céltól messzire fekszik. Egy második, erre alkalmasabb flottabázisunknak is kell lenni s az Isten is ennek teremtetten Cattarót. Ha Póla tengerpartunk északi szakaszát védi, Cattaró védi a délit. Egy lépésre az albán partoktól, egy ugrásra az otrantói tengerszorostól s odébb a Földközitengertől, szóval mindannak szomszédjában, a hova flottánkat érdekeink vezérelhetik. Mindnyájan, akik Cattaróban jártunk, élveztük a gyönyörű percekét, míg hajónk a cattarói öbölbe, a Bocchéba bemanővereződött. Gyönyörködünk sziklákba cikkekzakosan bevágott fjordszerű szépségeiben ez öbölnek, mely a világ legnagyobb hajóhadát is kényelmesen be tudja fogadni s amelynek a tenger felé néző partjait játszi könnyűséggel teheték bevehetetlenné beléjük vágott parti ütegekkel, láthatatlan erősségekkel. Ám amilyen erőssé tette már a természet is tengeri frontját, épp annyira gyöngé, alig védhető szárazföldi frontja. Szinte azt mondhatni, hogy nincs is ilyen frontja. Közvetlenül a város és a nagy vizkatlan közepe fölött sötétben emelkedik a magasba a montenegróiak Lovcsene, az igazi Crna Gora, amelynek permanens erődeit évek óta szerelték föl főként olasz szövetségesünkötől eredő ajándékgyukkal, hogy bármikor össze lehessen lömni a várost és kezióképtelenné tenni a kikötőjében meghúzódó flottánkat. S a két utolsó évtized hadtörténelme azt bizonyítja, hogy a hadikikötők sokkal könnyebben támadhatók és ve-

A győzelmes magyar katonák Szerbiában a nemes szivüket is kimutatták. Az éhező belgrádi népet jó magyaros gulyással vendégelték meg.

hetők meg a szárazföld, mint a tenger felől. Hiszen a Spanyol-amerikai háborúban Port-Arthurt is szárazföldről vezették támadással vették meg.

A Lovcsen határzáró erői kizáróan és tudatosan azzal a célzattal épültek, azért szerelődtek föl idegen tűzérési anyaggal, hogy állandóan fenyegezzék és adott esetben megbénítsák Cattaró aktivitását. A világhistóriában páratlan eset volt ez, hogy két szomszédos ország erőinek lövegei egymás akciórádiusába essenek, páratlan eset volt, hogy egy gyűszűnyi országocska permanens battériákkal állandóan fenyegezzék Európa egyik nagyhatalmasságát. És ha a világháború másfélesztendeje múlt el anélkül, hogy a montenegróiak összelőtték volna Cattarót, ez nem azért történt, mert fizikailag nem tehették meg, hanem egészen más okokból.

Cattarónak hadikikötőnek kell lennie. Ezt követeli a stratégiai kényszerűség. Ehhez pedig szükségünk volt és szükségünk van a Lovcsenre! Békés időkben ismételten volt rá kedvező alkalom, hogy megszerezzük, sőt katonai érdekek parancsolták, hogy megszerezzük.

Ma mienk a Lovcsen. Elvettük gőzölgő drága vérről. És a hatalmas hegy ma őrt áll a mi Adriai-tengerünk bejáratánál.

A Lovcsen történetéből.

A Lovcsennek hadászati jelentőségén kívül Montenegró egész közgazdasági életére is nagy fontossága van. A mészköves vidéken lakó hegyi pásztorok számára is életfenntartó, ámbár minden oldalról kopasz és csak itt-ott van rajta füves hely; az ott keletkezett szegényes civilizációnak is fenntartója. Mert 365 forrás fakad belőle, ez valóságos áldása az ott lakó hegyi törzseknek, amelyek épp a forrásgazdaság mellett Montenegró legtöbb nyárait tarthatják és táplálhatják itt. Ennek a paraszti civilizációnak közép-

pontja az 1861-iki esztendőig a czetinjei kolostor volt, melynek a monda szerint Crnajevis fejedelem ajándékozta volt a Lovcsent. Mikor a törökök elől menekülve elhagyta az országot, — így mondja el egy, a guzsla hangjai mellett énekelt régi rapszódia — megjelent a Lovcsen hegyi tündére egy ott nyáját legeltető pásztor előtt és így szólt: »Légy nyugodt, csak az fog a Crngorában örökké uralkodni, aki a Lovcsenre építi fel biztos trónját.« A velenczések a tizenötödik század elején, a szerb birodalom megbukása után jutottak Cattaró birtokába, de a Lovcsent és az ott letelepedett korkokat — a törökké lett területekről kivándorolt lovagokat — nem tudták meghódítani. A Nyegus-családból származó püspökök akadályozták meg a tizennyolczadik században a törzsfőknek Mária Terézia királynőhöz való csatlakozását. Azután jöttek a francziák és Marmont tábornok, Raguzza hercege, arra törekedett, hogy Montenegrót a Napoleon által alapított illyr királysághoz csatolja. »Ha nem akarjátok — mondotta Marmont I. Péter püspöknek, aki néhány száz főnyi testőrséggel Cattaróba ment hozzá — elismerni Napoleon fennhatóságát, akkor a fekete hegyből vörös hegyet csinállok.« — »Ám próbáld meg, — válaszolta a püspök — a Lovcsenre nem teszi francia a lábát; a hegy vörös lesz, de az önök véréből!»

A Lovcsenért 1851-ben volt az első harcz az osztrákok és montenegróiak közt. A dolog egyezséggel végződött. A Lovcsen körül lakó törzsek félmillió forintért megvásárolták a tenger felőli oldalon a Lovcsen-hegyen való legeltetési jogot. A Lovcsen akkor szerződésileg 640 méternyi tengerföldről magasságig Ausztria birtokába ment át. II. Péter püspök, Petrovics, akinek kormányzása alatt ez történt, állítólag nem nyugodott ebbe bele. Mikor a cs. kir. kormány több év után azt az ajánlatot tette neki, hogy a maga költségén kiépítteti a Cattarótól a Lovcsenig vezető utat, a püspök büszkén azt mondta: »Sohasem adom beleegyezése-

met ahhoz, hogy ut építtessék Montenegró szívéhez, amely ut csak az ellenségnek válhatnék hasznára.« — De a gazdasági viszonyok rákényszerítették az utódját, az első világi fejedelmet, I. Danilót arra, hogy mégis kiépíttesse az utat Czetinjéig. Nélkülözhetetlenné lett, mert a montenegróiak a törökökkel való háboruban csak Cattaró felől élelmezhatték magukat. II. Péter püspök is belátta ezt. Végrendeletében tehát meghagyta, hogy őt a Lovcsen tetején temessék el, amint szokásos a czetinjei kolostorban. A Lovcsenen akar pihenni, hogy a Petrovics-nemzetség örökké uralkodjék ott úgy, amint azt a hegy tündére megjósolta.

Ettől fogva mindenki, aki a balkáni szerbek pszichológiáját ismeri, tudta, hogy a Lovcsent csak fegyverrel lehet elfoglalni.

Nikita király uralkodása alatt a Lovcsen esztendőről-esztendőre nagyobb és nagyobb jelentőséget nyert az Adria-tenger uralma szempontjából. Olaszország, Oroszország és Franciaország ágyukat küldöttek, hogy megerősítsék és a montenegróiaknak megkönnyítsék a megvédelmezését. Mindez azonban hiábavaló volt, seregeink mégis elfoglalták a Lovcsent.

Lovcsen.

— Egy újsághirből. —

E nagybus évben, januárban,
 Egy hivatalos körútjában,
 Egy falusi kis iskolában
 A tanfelügyelő ur kérdez;
 S a fiuk, lányok mindahányan
 — Már ki félősen, ki meg bátran —
 Szépen felelnek általában,
 Méltón a mester érdeméhez.

Szapann is kellett Szerbiában harcoló katonáknak. De annak készítését sem bízták a mindenhez értő katonák másokra, hanem ők maguk gyártották a szappant.

Ám mind közül is, minden tárgyban
 A kis Gyolcs Pista csak kiválik:
 Fejében sok szép tudomány van,
 Szavából értelem világlik.
 Kedvesen csengő, lágy a hangja,
 Mint falujának kis harangja,
 Sok nehéz kérdést játszva fejt meg,
 A szöveget mind fején találja, —
 Magyar fájának, noha gyermek,
 Így kicsiben is szép példánya:
 Lélek sugárzik szép szemében,
 Szerény és bátor és komoly, —
 És benn e lélek rejtekében
 Valami bánat bujdokol . . .

»Jól van, Gyolcs Pista, nagyon jól van!
 Örömmel hallgatlak valóban, —
 Hát még egy kérdést, kis fiam:
 A Lovcsen nevét mi mindnyájan
 Sokat említjük mostanában, —
 Tudod-e, mi az s merre van?«

Gyolcs Pista ezt a kérdést hallván,
 Nem tud felelni. Arcza halvány.
 Csak néz és ott áll hallgatag;
 A szive fájdul, feje szédül
 És nagypilláju két szeméből
 Nagy néma könnyek omlanak;
 S egyszerre, mindent elfelejtve.
 A bu, a már-már megszokott,
 Most uj erővel tör reája:
 És kis szívének nagy keserve,
 Szorongó torkán rést találva,
 Hangosan s fájón fölzokog.

És hangzik nyomban a vigasz:
 »Ne sirj, fiacskám! Ej no, semmi!
 Sok kérdést tudtál, — nem baj az,
 Ha erre nem is tudsz felelni,
 A Lovcsent, hogyha nem tudod,
 Azért csöppet se keseregj,
 A világ azért nem veszett el...«
 — Tudom én, — szól a bus gyerek
 S tört hangon újra fölzokog —
 Az édesapám ott esett el...

E szó, mint gyász harangja zeng:
 Az iskolában néma csend...
 Vigaszt a sziv ily bánatára,
 Keresné bár a szót erősen.
 Nem lel a tanfelügyelő sem;
 A fiu mellett szótlan állva,
 Maga is elmerül a gyászbán
 S egy közös buba olvad át, —
 S csak simogatja hosszan, lágyan
 Szegény kis gyermek szöghaját...

Sajó Sándor.

Nikita szökése.

Az entente montenegrói képviselői a fegyverletétel idejében belátták, hogy Montenegro nem védekezhetik tovább. Az élelmiszereket szállító hajókat magyar és osztrák torpedóhajók mind elsüllyesztették a Bojana torkolatában. Az egész montenegrói hadsereg és a nép éhhalálnak nézett elébe, hogyha csak napokig várnak a fegyverletétellel. Mikor a király közölte az entente képviselőivel megmásíthatatlan szándékát, ezt mondta nekik:

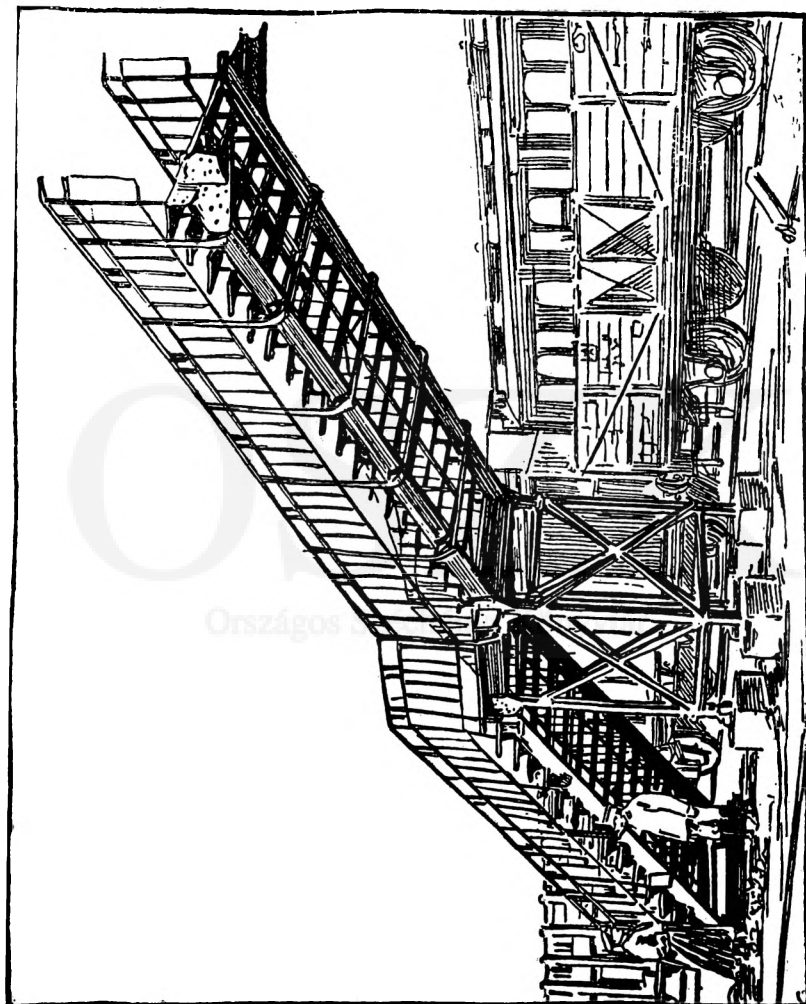
— Nincs mit ennünk, le kell tennünk a fegyvert. Ha az urak tudnak valami segítséget, adjanak tanácsot . . .

Az entente diplomatáknak nem volt mit felelniük erre. Belementek tehát a fegyverletételbe, arra szerették volna azonban rábirni a királyt, hogy tábornokainak adjon kézírást, hogy a fegyverletétel ellenére is folytathatják saját szakállukra a háborút. Nikita azonban ezt felelte:

— Írást nem adok. De az én hatalmam ugyanis megszűnt már ebben az országban, nem vagyok én már király, nem parancsolhatok én már senkinek, a tábornokaim ugyanis azt csinálják, amit akarnak.

Nikita király az utóbbi időkben egészen megtört. Régi szellemi fölénye, okossága, éles esze megroppant; fáradt, öreg ember lett belőle. A háború folyamán teljesen Xénia hercegnő, pártában maradt lánya befolyása alatt állott. Xénia hercegnőt a királynéval együtt már előbb eltávolították az entente diplomatái és a királyt Péter herczeggel Szkutariba vitték, azt remélve, hogy ottan a fegyverletétel ellenére is tarthatja magát egy ideig olasz segítséggel az ott levő szerb és montenegrói katonaság. Mikor aztán az entente képviselői látták, hogy az albániai olasz csapatok nem érkezhetnek idejében Szkutari felmentésére és az a pár ezer éhes, rongyos szerb és montenegrói nem képes a magyar és osztrák csapatok Szkutariba való benyomulását feltartóztatni, elszöktek a városból. Csupán a francia követ maradt ottan. A francia követ minden áron hatalmába akarta keríteni Nikita királyt és családját és Franciaországba vinni. Kezében volt már Szkutariban maga a király és Péter herceg. Daniló, a trónörökös Svájcban tartózkodott. Mirkó herceg Podgoriczában, a Szkutari-tó tulsó partján időzött villájában. És minthogy a király kereken megtagadta, hogy Mirkó herceget Szkutariba hívja, a francia követ levelet hamisított Nikita aláírásával, amelylyel a fiut atyja közelébe hívta.

Azon az éjszakán nagy vihar volt és a Szkutari-tavon

Felrobbantott összekötő vasúti híd a szerb harctéren.

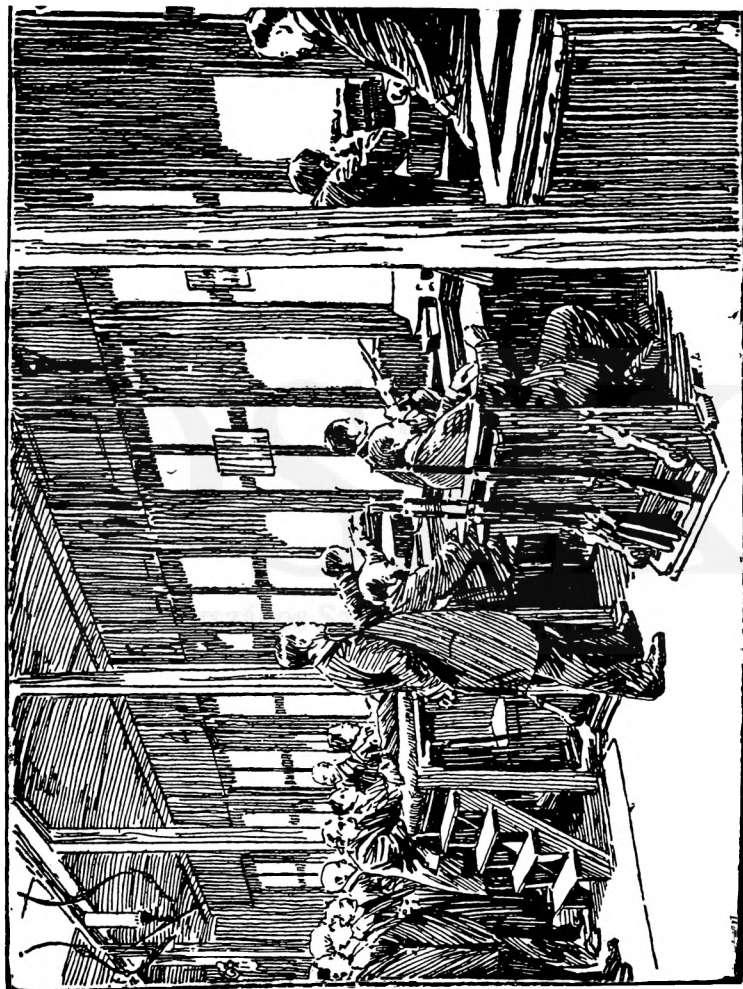
hatalmas hullámokat vetett a szélvész. A levelet vivő montenegrói befordult a vízbe és a levél nem érkezett meg Mirkó herceghez. Így történt, hogy a francia követ Mirkó herceget kénytelen volt Montenegróban hagyni.

Elérkezett ugyanis az utolsó pillanat: a francia követ nem várhatott tovább, ha nem akart a magyar és osztrák csapatok kezébe kerülni. Félig rábeszéléssel, félig erőszakkal magával czipelte a tehetetlen öreg királyt és Péter herceget, — San Giovanni di Meduába ért s onnan átkeltek Brindisibe. Másnap magyar katonaság volt Szkutariban.

A parancsnokságnak utasítása volt, hogy a kapitulált Nikita királyt keresse fel és mint olyan uralkodóval, akivel békét akarunk kötni, a legnagyobb tisztelettel bánjanak vele. Átkutatták az egész várost, minden házat végigjártak, mert nem akarták elhinni, hogy a király nincs Szkutariban. Maga a lakosság is úgy tudta, hogy a király még Szkutariban tartózkodik. Csak napok múlva, amikor minden zugot átkerestek már, akkor nyugodtak bele, hogy Nikita eltávozott az albán városból.

Legérdekesebb részlete azonban Nikita király kapitulációjának egy levél. A kapitulációt a király január 13-án Ceztinjében határozta el. Még fővárosában, másnap, január 14-én levelet írt Ferencz József magyar királynak és császárnak, amelyben valóságos fiúi bizalommal és odaadással mondja el, hogy a háboruba, akarata ellenére, szerb befolyás rántotta bele, soha meg nem szűnt azonban királyunk iránt legnagyobb tisztelettel viseltetni. Mostan teljes bizalommal a király kegyelmébe és jóakaratába teszi le maga és családja sorsát.

Ez a levél legjobb bizonyítéka annak, hogy Nikita király szellemi ereje mennyire megrokkant. Alig, hogy ezt a levelet elküldte, az entent képviselőinek befolyása érvényesült és elhagyta magát czipelni Szkutariba.

Szerb céllövő-iskola Belgrádban.

A lovcseni hajnal.

A Tenger kéken intett még felénk,
Fehér vitorlák szelid arcza sápadt . . .
Valami meleg, ölelő, becéző
Simogatása volt a ragyogásnak.

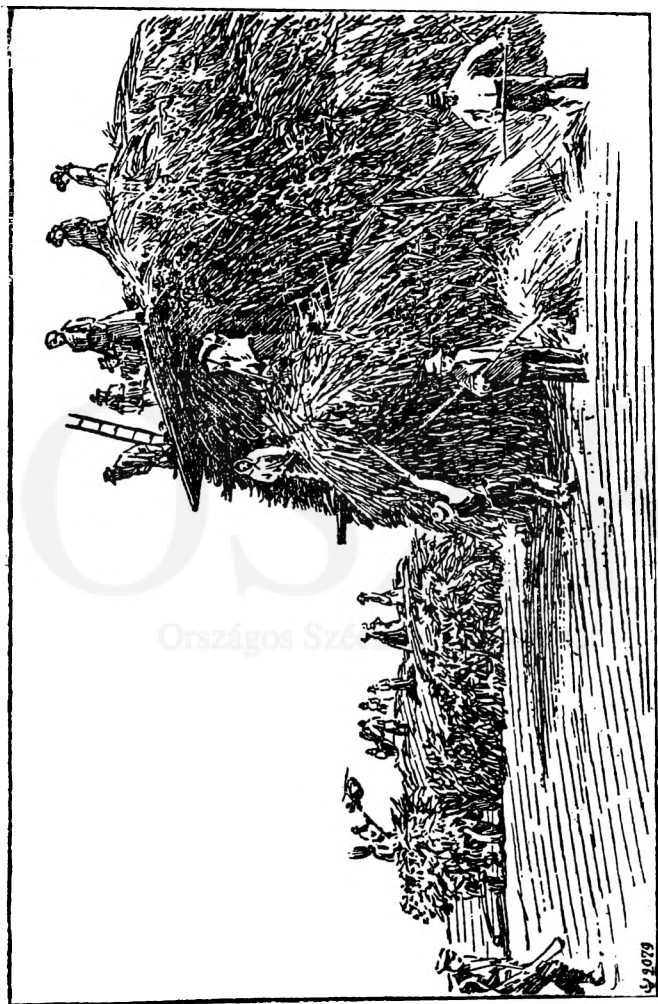
Narancsfák sárga, aranyos gyümölcse
Himbált a szellők ringató ölén
S a hullámok fölött a könnyű pára
Olyan volt, mint egy csipkés lánykötény.
— Az életöröm kaczagó szemekkel
Pajkosan, vigan reánk nevetett.

A Tavaszból, az áldott napsugárból
Indultunk el mi szürke ezredek!
És mentünk, mentünk . . .

Elmaradt mögöttünk

A Tenger, Nap, az Élet, fák, virág.

. . . Hatalmas sziklák! Kő és kő, amerre
Az ember fáradt, fátylas szeme lát.
Tüdőnk tágult a szörnyű meredektől.
Az izzadság mindenkiről szakadt.
És mennél följebb mentünk, annál inkább
Nőttek eléink a magas szirtfalak.
Lenn már a földet nem lehetett látni.
Felhők takarták el, nagy-messze volt.
Az éghez álltunk közelebb! De itten
Nem volt se Nap, se csillag, sem a Hold.
Csak sötétség és este, meg hidegség.
Jeges sziklákon csuszkált szét a láb.
— Föl a Lovcsenra, a halál elébe
Kusztak az éjben, föl, föl a — bakák.

4979

Takarták az Isten áldását Szerbiában is a mi hős katonáink.

Éjfél táján az ágyuk megdördültek,
 A ködökben tüzes villám szakadt.
 Fejünk felett halál örvénybe nyilott,
 Rengett a föld a lábaink alatt.
 Kövek közé bus halottak feküdtek,
 Kő és halott az éjben összefolyt . . .

A fülekre nagy tompa süketség ült.
 Nem hallottunk sem szitkot, sem sikolyt.
 Valami kábult, belső szó kergette
 A fáradtat és kuszott mind tovább.
 Verejtékezve, véresen, de mentek
 Előre! fel! a szürke katonák.

Srapnell jajgatva tördelte a sziklát.
 Gránátok bugva döntötték a sort.
 Dörögve gördült mélybe egy-egy szirttömb
 S ki utban volt, mindenkit elsodort.
 Sirt a golyó, a géppuskák kattogtak . . .
 Vér erezte a hideg köveket.
 A Halál sötét, villámló szemekkel
 Trónolt a fehér vén Lovcsen felett.
 . . . A harmadik nap estéje is eljött!
 Mikor volt nappal? éj? — azt nem tudom.
 De mentünk, egyre mentünk, akik éltünk
 Az átkozott, az uttalan uton,
 S hogy elértük a gerinczet az éjjel,
 Itt mint a hullák roskadtak a földre
 Nem törődve a czernagócz ágyukkal,
 Mely sorainkat át és átsöpörte.
 Pusztuljunk itt! De vissza nem megyünk már!
 Előre menni nem birja a láb.
 Fáradt fejük a puszkatusra hajtva
 Lóttek és haltak meg a katonák.

Ezzel az új találmányu hordágygyal vitték Szerbiában a sebesült katonákat ki a csatatérről.

És ekkor messze ordítás viharzott.
 Mintha a pokol jönne harczra most.
 Fehér, lobogó, hóserényü ménen
 A Bóra, a Bóra fölöttünk tapos.
 Szórta a havat szembe, szájba, arczba,
 Vérünk meghült, testünk megdermedett.
 Fehér lepelt borított szét a szikiák,
 Az esettek s a harczolók felett.

Ágyu elnémult itt és ott.

Nagyobb ur

Vette a szót át. Ordított a Rém.
 Egy sötét árnyék kuszik ekkor hozzám
 És odafekszik fáradtan elém.

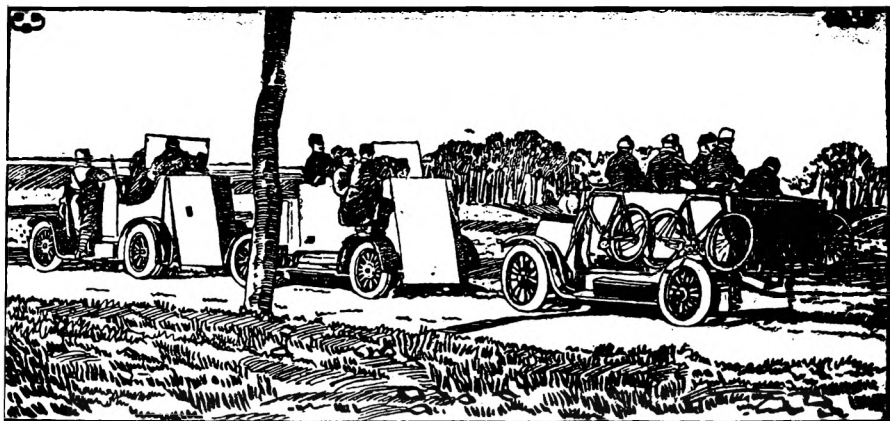
— »Bajtárs, a golyó átütötte mellem.
 Engedd, hogy nálad meghuzódjam addig,
 Mig ebből a vad, szörnyü éjszakából
 Valaha talán mégis meghajnallik.
 Nagy Isten tudja, nem jön többet hajnal?
 S majd feketében jár egy asszony értem . . .«

A sátorlapom teritettem rája,
 Mig hozzá halkan, biztatón beszéltem.
 — Örülj, pajtás. Reggel elvisznek innen.
 És haza mégy, hol vár majd puha ágy.
 Sebed begyógyul s újra csókolod
 Az asszonyodnak meleg ajakát.

»Az . . . asszonyom . . .«

— Bus szeme lecsukódott.

— Aludj, aludj! te elfáradt gyerek!
 Süvöltött, sirt, jajgatva szállt a Bóra

A szerb harc téren páncélozott automobillal is folyt a harc. Ezeket mutatja be képünk.

A boldog álmot álmadók felett.
S a hó fehérre beszította mindet.

De messze már pirosuló folt fakadt.
A Hajnal jön! A hajnal költöget.
— Ki nem kel fel, — örökre ott marad.

— Hujrá! ordítás zendül a kövek közt.
Hujrá! a Hajnal. Lángban áll a hegy.
Ágyuk dörögnek és a szürke tenger
Mindent feledve, vad rohamra megy.
Hujrá! a Lovcsen döbbenve eszmél fel
S mire a Nap kibontja sugarát,
Véren és átkon át a szent kövekre
Rohannak fel — a magyar katonák!

Hangay Sándor.

A szerbek kegyetlenkedései hadifoglyainkkal.

Szerb hadifogságba esett hadifoglyaink szomorú sorsáról a »Münchener Neuesten Nachrichten« hivatalos jelentésben alapuló részleteket közöl. Megrendítő olvasmány ez, amiből kitűnik az is, hogy a szerbek albániai visszavonulásuknál lebunkózták fogoly katonáinkat, ha betegségük miatt nem tudtak már tovább vánszorogni. Dr. Czakulics Iván osztrák-magyar ezredorvos a debari állapotokról ezeket jelentette:

A szerbek 250 osztrák és magyar hadifoglyot hagytak itt vissza az elképzelhető legnyomoroságosabb állapotban. A katonák csontváz módjára lesóványodtak és kezdetben naponta átlag husz ember halt meg közülök. Nem volt se ruhájuk, se fehérneműjük, cipők nélkül maradtak és a környék parasztgunyhoiban hihetetlen szenvedések között várták a fölszabadító bolgár sereg érkezését. Günther Károly egyéves önkéntes írásos jelentésében ezeket említi: A szerb hadifogságba jutott osztrák-magyar katonákkal a szerb lakosság és katonaság is durván és emberhez méltatlanul bánt. Minden felszerelési tárgyukat, még köpenyüket, nadrágjukat és cipőjüket is, továbbá értéktárgyaikat elvették tőlük a szerbek. Aki nem adta át önként, azt lelövélssel fenyegették. Még szerb tiszték is hallattak ilyen fenyegetéseket és ha panasza mentek katonáink, akkor a szemükbe nevettek. Egyes szerb tiszték kedvtelésből megtették, hogy sorba állították a hadifoglyokat és végigpofozták őket. Nisben 2500 embert préseltek be egy olyan istállóba, amelyben kilenczven ló számára volt csak hely. Deczemberben a legnagyobb hidegben sok száz hadifogoly hetekig élt födél nélkül a havas utakon. Az ezrekre menő foglyok félesztendeig sem jutottak hozzá, hogy tisztálkodhassanak, még friss alomszalmát sem kaptak. Az emberek valósággal nem látszottak ki a piszokból, a falak, a padozat, hemzsegték a tetvektől. A szerb vörös kereszt, sőt az idegen missziók is érzéketlenül nézték, hogy mit művelnek

Német katonák lövészárkokat ásnak a montenegrói fronton

hadifoglyainkkal a szerbek s csak amidőn kiütéses tifusz kezdett pusztítani közöttük és a ragály a polgári lakosságra is átragadt, kezdtek hozzá a mentéshez és hoztak késői rendszabályokat. A hadijog ellenére a foglyokat közvetlenül a fronton használták föl sánczépítésekre. Az élelmezés elképzelhetetlenül rossz volt; a bánásmód pedig olyan volt, mintha a szerencsétlen emberek nem is hadifoglyok, hanem rabszolgák lettek volna. Szerb tisztok és közemberek fonott ökörhajtó korbácsot hordtak maguknál és amikor kedvük támadt, végigvágtak a hadifoglyokon. Az amerikaiak határtalanul tiltakoztak az eféle kegyetlenkedések ellen. Külön korbácsoló zsandárok voltak és ezek az egész szerb legénység előtt végezték el a kínzásokat. Albánia felé czipő nélkül, nyári rongyokban hajszolták maguk előtt katonáinkat a szerbek. Aki nem tudott a lábán állani, azt puskatuással és löcscsel addig verték, amig kiszenvedett. Amikor Elbasszánba értek, az albánoknak megesett rajtuk a szívük és kenyeret s levest adtak a szenvedő embereknek. A szerbek ekkor arra biztatták őket, hogy vétessék föl magukat a kórházakban, amidőn azonban jelentkeztek, kötés és gyógykezelés helyett 15—30 korbácsütést mértek a hadifoglyok félig lefagyott, sebes talpára.

Katona nóta.

Százados ur, aggyon Isten jó napot,
 Aggyon Isten, édes fiam, mi bajod?
 Kapitány ur, szívem nyomja bubánat,
 Tennen éjjel megöltem a babámat.

Ejnye, fiam, nem-e fáj a szived,
 Mikor azt a szép barnya jányt megölted?
 Deho' nem fáj, fájdalmában dobogott,
 Mikor mondta: jaj, Istenem, me'halok.

Szerbijában nem érdemes harcolni
 Felsőgéczi regrutának, piros vérit ontani,
 Hol ennek a regrutának piros vére kifolyik,
 Kis Szerbia négy oldala beomlik.

Sárga csikó, sárga nyereg rajta,
 Szerbiába masirozok rajta.
 Most akartam, babám, veled kurizányi,
 Itt van az idő, el kék masirozni.

Mikor besoroztak engemet huszárnak,
 Fájt a szive sok bágyonyi jánnak,
 Fájt a szive sok éldes anyának,
 Hogy a fiát viszik Szerbiának.

Esik eső, jaj de nagyon zuhog,
 Vadas Piros riva mos a kuton,
 Forgattya a sujkot a kezébe.
 Bodzsár Gábris most megy a harcztérre.

Eriggy, Gábris, ha utnak indottá,
 Ha engemet me'szomorítottá,
 Ird fel nevem csákód tetejére,
 A harcztéren én jussak eszedbe.

Eriggy, Piros, ha utnak indottá,
 Ha engemet el akarsz hannyi má,
 Ird fel nevem keszkenőd csücskébe,
 Ha férhő mégy, én jussak eszedbe.

Szerb négy órai fegyverszünet.

Fél kettőkor a szerb fedezékben hirtelen elhallgatott a puská. A földhányás mögül egy hosszú pózna nyult fel a levegőbe, a végén fehér zsebkendő. A szerb trombitás szünet nélkül trombitált.

Parlamentair akar átjönni.

Rögtön jelentést tettek a parancsnoknak, a következő perczben nálunk is elhallgatott a fegyver. A szerb földbuczkák fölött megjelent egy elegánsan öltözött szerb tiszt felső teste, mellette egy ember a fehér lobogóval, mögötte a trombitás, aki egy pillanatra sem hagyta abba. Jöttek felénk, senki nem lőtt rájuk.

Egy hadnagy fogadta őket a mi dombjaink előtt. A szerb tiszt németül beszélt:

— Négy órai fegyverszünetet kérünk, mert a halottainkat akarjuk eltakarítani.

Rövid beszélgetés a telefonon, a dolog rendben van. A mi hadnagyunk korrekt, de nem barátságos. Mikor a megállapodás megtörtént, katonásan szól:

— Die Uhren richten. (Igazítsuk egymáshoz az órákat.)

És mind a kettő felkapja a balkarját, amelyen a karperczóra van. Perczre összeigazitják. Mereven szalutálnak egymásnak, mind a kettő visszamegy az övéihez.

Nekünk is van halottunk, most arra is rákerül a sor. A többi leteszi a fegyvert, beburkolózik a köpenyébe és már alszik is. Egyszerre megint megjelenik a fehér kendő a szerb oldalon. A kendő jön felénk, egy másik tiszt hozza. A tiszttel még két tiszt jön. A mi hadnagyunk egy zászlóssal kimászik a fedezékből és elébük megy. Körülbelül a közép uton találkoznak. A szerb tiszt megint szalutál, de már mosolyog.

— Az urak, — mondja — nem fogják megtagadni a lovasias ellenség bajtársai kérését. Irják alá ezeket az anzixkártyákat . . .

Ausztráliaiak a szerbek között.

Ellenségeink az egész világot sorompóba állították ellenünk. Angliának még Ausztráliából is küldöttek félvad katonákat a szerbekhez, hogy ellenünk a szerbekkel egyetemben sikra szálljanak. De bizony ezek az ausztráliak sem tudták a sors kerekét megállítani.

És kihuz a zsebéből valami harmincz tájképes levelezőlapot, amely már mind meg is van czimezve, el van látva néhány üdvözlő szóval, ezzel a szöveggel:

»Üdvözlét a táborból egy négyórás fegyverszünet alkalmából.«

Ez a szöveg (és a czimzés is) nem szerbül van írva, hanem francziául, hogy a mi tisztünk tudhassa, mit ír alá. Nagyon barátságosan mosolyognak, nagyon szépen kérik, a czimzés csupa asszonynev, leánynév, az egyik pláne egyetemi magántanárné, mert a szerb tiszt, aki a kártyákat hozta, egyetemi magántanár... A mi hadnagyunk egy kicsit komoly, nem nagyon szereti az egészet, de elfogadja a feléje nyújtott czeruzát és ráírja a lapra a nevét. A zászlós is. Később a hadnagy azt mondta, hogy rosszul érezte magát, amikor írt, úgy érezte, mintha váltót írt volna alá. De meg kellett tenni.

— Kamerád, — mondja váratlanul a másik szerb tiszt, miközben egy csomag papirost huz elő a zsebéből — itt vannak a legujabb háromhetes ujságok. Az Istenért, adjatok valami német lapot, hogy az ellenvéleményt is olvashassuk.

A zászlós visszamegy a fedezékbe, hogy elhozzon egy marékkal a hivatalos német katonaujságból, amely pontosan közli a mi hireinket. Ezalatt a két-három percz alatt, amíg a zászlós oda volt, preczizen leírva a következő történt:

A tiszték hallgattak. A mi hadnagyunk hátrafelé nézegett zavarában, arra, amerre a zászlós távozott. Kis szünet után a szerb kapitány elővette ezüst cigarettatárczáját és megkínálta vele a magyar hadnagyot. A hadnagy azt mondja, hogy élete legnehezebb kérdése előtt állott. Mondja, hogy nem dohányos? Hazudni nem akart. Utasítsa vissza? Nem akarta megsérteni az ellenséget. Fogadja el? Azt nem bírta a gyomra. Már tartotta vagy husz másodperczig a szerb kapitány előtte a tárczát, amikor megtalálta a megoldást. Elővette ő is a tárczáját és ő is odanyújtotta a szerb tiszt felé. A két tárcza

Az apjuktól megfosztott kis szerb árvákat Belgrádban magyar nők ápoló gond-
jára bízta, akik ott ápolták a szerb kisdedeket.

farkasszemet nézett egymással a levegőben. A szerb kapitány elnevette magát és ezt mondta:

— Hát jó, akkor cseréljünk cigarettát. Egy kis változosság nem árt.

Kivett a hadnagy tárczájából néhány magyar cigarettát és beletett helyette néhány szerbet. Ujra hallgattak. Az egyetemi magántanár megszólalt:

— Mi ne írjunk alá nektek kártyákat?

— Danke, nein, — mondta a hadnagy.

A zászlós visszajött a hadiujssággal és szétosztotta a szerb tiszték közt. Hálálkodtak. Az egyetemi magántanár akkor egy nagy, odvas fára mutatott, amely a közelükben állt, körülbelül a középén a szerb és a magyar állás közt.

— Kamerád, — mondta — nekem van egy eszmém. Mi még sokáig fogunk így állni egymással szemben. Ebben a fában van egy odu. Az legyen a posta. Ha mi kapunk friss ujságokat, egy emberünk odaviszi és beleteszi. Ne lőjjetek rá. Aztán jöjjön egy ember tőletek a ti lapjaitokkal, vigye el az oduból a miénket és tegye bele a tiéteket. Arra meg majd mink nem fogunk lőni. Jó?

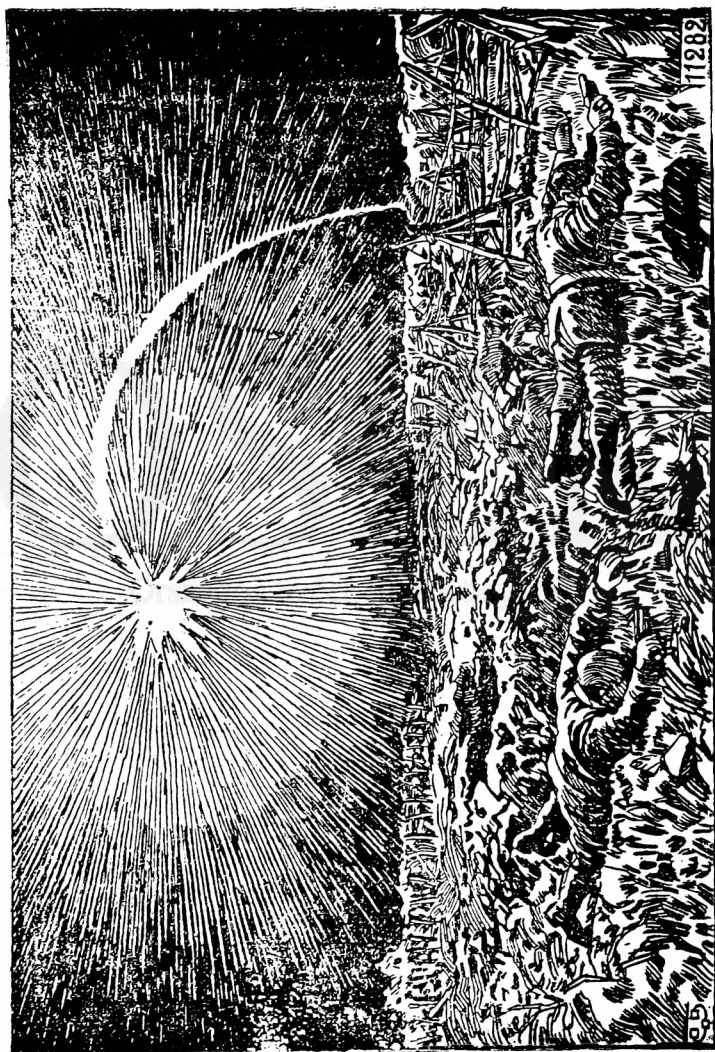
Elővett egy előre elkészített czédulát, amire ez volt írva magyarul: POSTA. A postát szerbül is postának hívják.

— Ezt rászögezzük a fára.

És már oda is erősítette az odu fölé. A választ be se várták, a zászlóssal közben cigarettát cseréltek, szalutáltak és elmentek. Aztán semmisem történt egészen addig, amíg a négy óra le nem telt. Az utolsó öt perczet már a mi tisztjeink úgy töltötték, hogy a karpereczórán a másodperczeket számolták. Pontosan kivárták az utolsó percz hatvanadik másodperczét is. Akkor intettek a fejükkel és végig az árkon megszólalt a puská.

Odaát egy-két másodperczcel késtek.

Másnap délelőtt, úgy tizenegy óra tájban fehér kendő nélkül, de fegyver nélkül is, elindult a szerb árokból egy katona,

Szerb holttestek állásaink előtt.

a hóna alatt ujságpapirossal és lassu, czammogó lépéssel ment az odvas fa felé. Belerakta a »postába« a lapokat, aztán szép lassan visszabandukolt. Nem lőtt rá senki.

Semmi nem olyan megindító ebben a háboruban, mint az a mélyről jövő, emberséges törekvés, az a becsületes, könyes vágy: az ágyu, a puska, a szurony közt egy-egy órára, vagy csak egy perczre is visszaállítani azt az állapotot, amikor még nem volt úgy, ahogy most van. Lapozni a régi levelek közt, aztán becsapni a fiókot és — rohanni tovább. A hadnagy azt mondja: ő úgy beleizzadt ebbe a kis ügybe, hogy inkább két szuronyrohamot, mint még egy beszélgetést az ellenséggel czigarettáról, lapokról, anzixkártyáról. Ő nem tehet róla, a szerbek kezdték. Soha nem teszi többé.

Háborus képek.

Máról holnapra változik az idő. Tegnap még térdig érő hóban, átláthatatlan ködben botorkáltunk, kerestük az utat, ma napsugaras, meleg a világ. Tegnap még békekorbeli bakánótát dünyögtünk, míg lábainkat összeverve próbáltuk melengetni: »Rövid az én bakkancsomnak a szára, — Esik a hó, fázik a lábam szára,« ma kifekszünk a hervadt levelekkel borított hegyoldalra s madarak röptét, felhők szállását kísérvük vágyó szemmel. Északra mennek, északra szállnak! Hejh, ha mi is velük mehetnénk, ha velük szállhatnánk! De vágyódásunkra nem következik a teljesedés. A lomha röptü varju meg, mintha nekünk felelne, minket gunyolva, káragva szálldos:

— Kár! Kár! Kár! Ilyen gondolatokkal foglalkozni! Kár hazagondolni! A lelketek szomorúsággal telik meg, a szívetek meg keserőséggel. Örüljete a mának, a holnapra gondolni kár, kár, kár!

Bizony igaza van. Mint az időjárás, lelkünk hangulata is folyton változik. Kaczagó jókedv minden ok nélkül szórtalan merengésbe fullad. És, ha megkérdezzük magunkat: »Miért?«

Immelmann főhadnagy egy lelőtt repülőgép mellett.

Immelmann és Bölke a német repülőraj két mesés hírű hőse. Az első 13 ellenséges repülőgépet lőtt le, a második tizenkettőt. Amely ellenséges repülőgépet ennek a két német repülőnek a sasszeme megpillantott, annak a sorsa meg van pecsételve. Utána iramodnak és felkeresik őket még a fellegek felett is 4–5000 méternyire a földtől, ahol még a sasok sem járnak, folyik le a küzdelem. A német császár fényes kitüntetésekkel jutalmazta a levegőnek ezt a két igazi hőst.

felelni se tudunk. Hát csak úgy! Most ugyan egészen méltán jár lelogó orral a bakatársaság, mert hát nagy veszély fenyeget bennünket. A menázi elmaradt, eltévedt s a jó Isten a megmondhatója, mikor látjuk meg! Van is sóhajtozás. Infanterist Juhos kiül a sátor elé — mivel ma két heti csatározás után egy kis rast adódott — maga elé veszi az üres »bródsákot«, kétszer is kifordítja. De a legszorgosabb kutatás is eredménytelen. Elkeseredve taszítja odább, pipára gyújt, úgy sóhajtozik: »Isten, Isten! Hát látod ezt a nyomoruságot!«

Hess te csuf varju arról a fáról! Éppen közvitéz Juhos felé kell szállnod, onnét kell kiabálnod:

— Kár, kár, kár!

Lehetetlen vidámság nélkül szemlélni e nagyon is megokolt szomorúságot. Még a pipa se izlik, az se akar szelelni, a dohány nedves. Bütykös ujjával nyomkodja, tömködi.

— Azt a Felséges Ur...

De nem folytatja, mert hát nagyon is közel ülnek hozzá a földi hatalmasságok (a főhadnagy meg én). Elkeseredve áll föl, igaza is van. Az embernek üres a »bródsák«-ja, nem ég a pipája, oszt még káromkodnia sem lehet. Furcsa világ is a háború. Amodébb éppen arról értekezik Freiter ur Baczakó. Ő úgy hallotta gyerekkorában, téli estéken az öreg apjától, aki ott vitézkedett 66-ban a burkusok ellen Königsraetznél, hogy ami egy ellenségé, az a mienk. És lám, hogy tegnap ájtottunk egy nyomorult »csujes« falun, még aszaltszilvát is pénzen kellett venni. Bele is böffent fentnevezett Infanterist Juhos mogorván:

— Hát e mán nem igazság! Bezzeg azok a szerbók nem kimélték minálunk semmit!

Ilyetén diskurálásokkal telik az idő. A nap vigan szántja a kék égboltozatot, a bükkfákról egy-egy elkésett levél hullik alá, míg a távoli, a hátunk mögött levő hegyek ködbehóba burkolóznak. Csodálatos szép vidék! Elszórtan fekvő kis házacsákák, itt-ott legelésző juh- és kecskenyájak szakítják meg

A világháború legnagyobb bűnösei az angolok, még a messze Indiából is hoztak harcosokat Szerbiába, hogy a mi hőseink ellen sorompóba állítsák őket. Képeük egy ilyen indus harci táborát mutat be.

1453

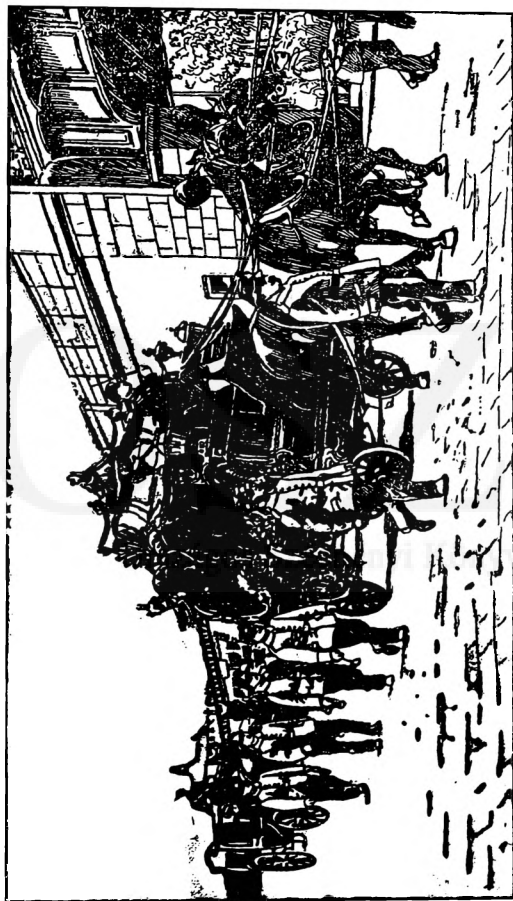
a halott ország képét! Mert olyan ez, mint a mese elvarázsolt világa. Rajtunk kívül élő lelket nem lehet találni. Nagyon rossz hírünket kelthette a kir. szerb hadsereg. Ha egy-egy falut váratlanul lepünk meg, a lakosság sikoltva szalad, mint a tyuksereg, ha héjja kering felette. Tegnap is így volt. De mikor látták, hogy semmit se bántunk, lassan bátorodtak, sőt végül egészen szivesek is voltak. Az egyik házba — minden tilalom ellenére — bement egy pár baka. A gazda engedte, hogy ami kis gyümölcse volt, összeszedjék. Véletlenül éppen arra mentem. Rögtön visszaadattam mindent s tolmácscsal megmondattam, hogy ha pénzért el akarja adni, megvesszük. A földre borulva akarta a kezemet csókolni s így mondta:

— Óh uram! Ti jobbak vagytok, mint a híretek! Téged pedig áldjon meg a jó Isten!

És most ő maga osztogatta, amije volt, a pénzt meg csak erőltetve vette el. A koronánkra megjegyezte:

— Olyan ez, mint a mi dinárunk!

De hát ez tegnap volt. A mai szomorú tényen nem változtat. Éhesek vagyunk és várjuk, várjuk a trén feltünését. Én magam is elindulok kémszemlére s az eredmény, hogy három szem számóczát találtam az erdőben, egy fa tövében. Ott mosolygott, ott piroslott felém. Szinte sajnáltam leszakítani. Végletek országában járunk! Ime, a hegytetőt hó borítja s itt a hegyoldalon három szem számócza rejtőzik. Olyan mint a mi lelkünk hangulata. Ha felé borul is a mélázó busongás szürke felhője, itt-ott áttör rajta a reménység színes sugara s úgy biztat, lesz ez még másképp is, jobban is. Egyszer majd békét kötünk s megvalósul gyermekkorunk szép meséje: »Lesz egy ország, melynek neve Eldorádó! Abban az országban a hegyek kenyérből lesznek, rajtuk hó helyett fehér cukor fehérlik! A források bort adnak kifogyhatatlanul. Az arany, ezüst szinte értékeken léssen, olyan sok lesz! S erről az országról az iskolákban azt fogják tanítani, hogy az Magyarország!«

A hős repülő temetése.

Drezdában helyezték örök nyugalomra a leghősebb német repülőt: Immelmann főhadnagyot. A temetésen ott volt Vilmos császár és a szász király képviselője is.

Oh, de szép álom ez, csak az a kár, hogy álom csupán s az is marad. A győzelem, hiszem, hogy elkövetkezik. Mi itt nap-nap után győzünk s előre megyünk. Miénk a hegytető, mely uralja az egész vidéket. A szerb csapatok már messze visszahúzódtak. De hát vajjon a győzelem jelenti-e majd a jó módot is Infanterist Nagy II., Tóth VI. és Juhosnak, kiknek czivilben nem volt egyebük a két kezüknél? Nem gondolnám. Talán majd egy másik nemzedék, mely a nyomunkba lép, boldogabb lészen s birtokába lép mindannak a jónak, amiről mi most itt, véres ütközetek után, győztes csatatereken, üres gyomorral és üres »bródsack«-kal álmodunk. A szenvedés gyerekjáték, a seb nem ég, a golyóütés nem fáj, a halál nem rémit, mert lelkesedünk, mert érezzük, tudjuk, hogy egy nagy korszak névtelen hősei vagyunk, de . . . de a gyomorkorgást nem hallgattathatjuk el filozofálással, az éhséget letagadni nem lehet. Hogyan is mondja a szentírás:

»Uram, hallgasd meg a mi könyörgésünket, hozzád kiáltunk az inség völgyéből, vedd füledbe a mi hiáltásunkat!«

De mi ez? Csábos hangok a mélységből! Hát vannak még nálunk is mélységben járók?

— Halló! Halló!-ó-ó! Tizenkettő—hatvankilencz!

Ez nekünk szól! Ezek a mieink! Ime ott bontakozik ki a bokrok közül a trén! A Bethlen mezején nem lehetett nagyobb az öröm a megváltást hirdető szózatra. Az Ur meghallgatta könyörgésünket s a manna im itt van, jó gulyás képében! Ki látott már borongós őszi napot, mikor szétterül egy pillanat alatt az égen a mosolygós napsugár? Ki látott már síró gyereket, kinek arcza egy pillanat alatt nevetőssé változott? Az képzelje el a mi bakáinkat. Lám, Infanterist Juhos pipája is vigan szelel s szent meggyőződéssel, kenet teljesen mondja:

— Van Isten!

Freiter ur Baczakó is azt magyarázta a szájtató bakák nak, akik egynemely következtleniséget nem tartanak számon

— Ellenséges földön rabolni nem szabad. Mert úgy van az, hogy a hátunk megett levő »csujes«-ek jóakarására rászorulunk. Ha, teszem föl, kend — azt a regruta Istenit magának, hogy mer itt pipázni, mikor egy feljebbvaló beszél — megsebesül s viszik vissza a »szanitécz«-ek, erre kell menni, úgy-e, jól esik, ha nem bántják? Azért hát senki rabolni nem merjen. Öregapám is, mikor a burkusok ellen harczolt, így tanulta! Meg vagyok értve?

Persze, hogy megértették, de még jobban, mikor végigszállt a kiáltás:

— Minden szakaszból négy ember az ebédért!

Adjon Isten nektek is, nekünk is jó étvágyat!

Végletekben jár minden, de legkivált az emberi lélek. Mint a telt pohárnak elég egy csepp, hogy kicsorduljon, úgy az emberi léleknek se kell több, mint a szerencse egy mosolya, vagy a szerencsétlenség egy kézlegyintése, hogy öröm vagy keserűség áradjon el rajta.

Ti, meg én, bakáim, készüljeteK ujra lábat összeverni, ujjunkba fujni, mert hát beborult az ég s lassan megint benn vagyunk a télben.

Rövid az én bakkancsomnak a szára,

Esik a hó, fázik a lábam szára!

Aki szuronnyal őrzi a csordát.

Ahogy megyek a rettenetes szerb országuton, halott faluba be, halott faluból ki, — sehol egy árva lélek — egyszerre csak nagy mezőség jön és az előttem zörgő szekéren hátrafordul a kapitány. Az ujjával a mezőre mutat. Alacsony domb mögül épp akkor kerül arra egy csorda. Néhány száz rendes, se nem kövér, se nem sovány marha. A hadsereg messze előttünk jár. Az ételmezési vonal nem errefelé vezet. A csorda tehát hadijogon zsákmányolt élelmiszer, a halott falvak eleven marhája. Nagyon siethetett a szerb falu, ha ezt itthagytá.

Megállnak, legelik a sovány novemberi füvet. Keresztben előttünk elhagyott, mély lövészárók huzódik, a házacsók között megy, udvarokon át kikanyarodik a faluból, végig vágja a mezőt, előttünk a domb mögött. Egy pár tehén arrafelé tapol, akkor hangot hallok, magyarul hangzik, pedig csak ezt mondja:

— Hé! Hó! Hó!

Kergeti vissza a marhát az ároktól. Az árok mellett keresztetek vannak a földben. Katonák alusznak ottan kis szerb virágok alatt. És a keresztetek közt áll, most veszem csak észre, egy szép magyar gyerek: a szuronyos pásztor.

Ami ebben szép és szívet rikasztó, azt ugye tudom leírni. Alkonyodik. A sereg már elment innen, Valjevó alatt jár. Ember a faluban nincs. Kitaposott, mély árok, a harczok minden nyomával, előtte szeszélyes temető, nagy csönd, végtelen égbolt a mező fölött; a keresztetek közt áll egy katonaszilhuett, a puskájára támaszkodva, mint a pásztor a pásztorbotra. Szuronyos katona őrizi a csordát. Messze, valahol a Kolubara körül az ágyu zeng és rohannak előre az enyéim sárban, vérben — itt, mögöttük, szelid alkonyi csönd és egy magyar katona, akinek a kezében pásztorbottá szelidül a szuronyos puska, akinek a sötét alakja úgy válik el a pirosuló égtől, ahogy a pásztorokat festik: busan, méltóságosan, mozdulatlanul, két marokra fogja a puskacső végét, ránehezedik. Lehet, azért áll ilyen jó pásztorosan, mert otthon is ez volt a mestersége. De én keresem itt mindenütt és mindig csak a régi, békés emberi életet keresem, hogy hogyan törí át magát a háborun, hogy hogyan keresi a jogait, mint a bus füvecske a kövek közt, hogy hogyan ütközik ki minden véren, ágyun, ordításon, halálon, egyenruhán, fegyelmen keresztül. Ime: ez a fiu külföldön, az ellenség földjén áll, katonaköpenye van, sapkája, ezredszáma, szuronya, puskája, patrontáskája — mégis úgy áll, ahogy a magyar pásztor áll már ezer éve. Külsején a háboru fegyveres maszkja, néma állásán a magyar pásztor

Szerbiában francia gyarmati katonák is harcoltak ellenünk.

ősi attitűdje. Odamehetnék hozzá, megszólíthatnám, de nem bírom. Olyan csudálatosan szomorú valami az, ahogy ebben az alkonyatban letörlődnek róla az egyenruha körvonalai, ahogy a leszálló este pásztorbotot csinál a puskájából, csak mert ő úgy tartja, ahogy a pásztorok, — még a vállára vetett bő katonaköpenyeg is subának hat rajta — olyan csendes mélán, elgondolkozva áll ott, hogy nem szabad felriasztani. Messze-messze Magyarország szíve hallgatózik most ebben a bakagyerekben. Mondom, nem tudom leírni, milyen szép és szomorú volt a szuronyos pásztor.

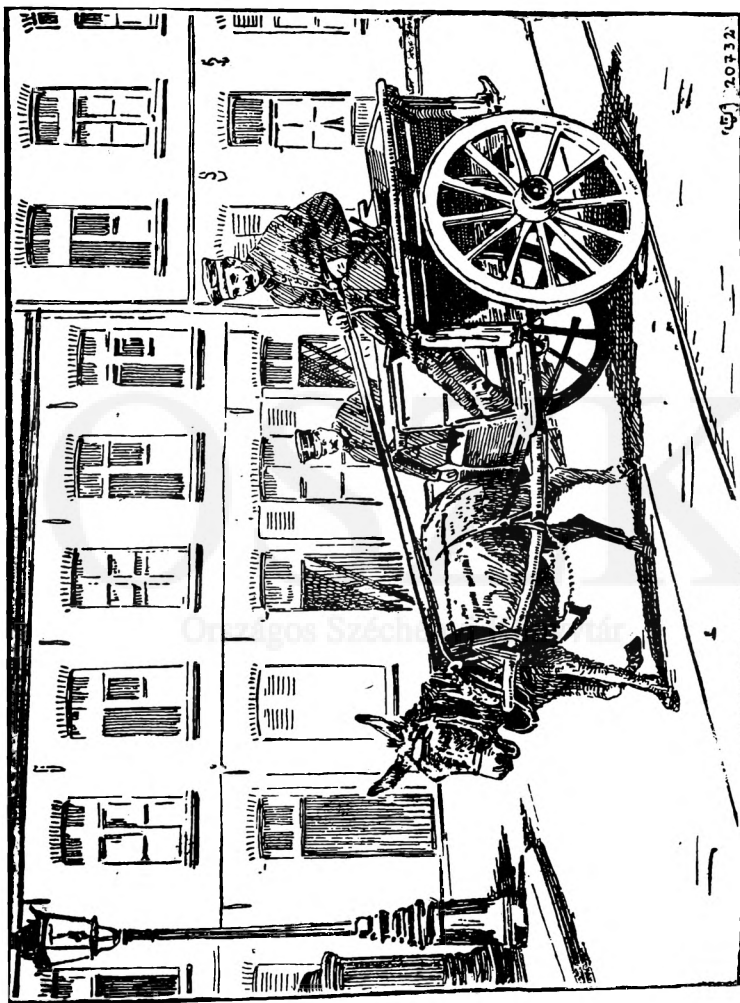
Mikor később visszafelé zörög velem a szekér ugyanezen a falun, épp megy hazafelé a csorda. Hányszor értem utól odahaza automobilon ilyen hazatérő csordát nyári alkonyaton! Hátborzongató látvány: a faluban egy lélek sem lakik, az ökör, a tehén mégis befordul mind a szokott portára. A bögésükben van csak valami idegenszerű. Nem merem marháról azt mondani, hogy vonit, pedig itt, a kipusztult faluban úgy hallottam, mintha abban a kis bögésben, amivel az állat belépdelt a kapun, lett volna valami a rémült vonításból.

Leghátul jön lassan a katona, aki őrizte őket. A köpenyegét már felvette rendesen, a derekán szíjj megy körül. Vállán a szuronyos puska. Most már egészen infanterista. Meglátja a katonasapkámat, tiszteleg, a fegyverszíjjon leszalad a keze a puska agyához. De a következő pillanatban megint pásztor. Ahogy a kocsi elhalad mellette, rám néz és lassan, komolyan, a csendes estébe beleillően mondja:

— Adjon Isten jó estét.

Kalandos szabadulás szerb fogságból.

Kiss István népfölkelő, akit a bolgárok szabadítottak ki Szerbiában hadifogságából, a napokban érkezett haza Nagyváradra és élményeiről többek között a következőket mondotta:

Ha nincsen ló, akkor a szamár is jó, mondotta ez a Belgrádban harcoló német katona,
 aki a szamár fogaton vitte a katonaság által szükségelt cikkeket.

— Arangyelovácznál kerültem fogságba a mult év deczemberében. Négy napi gyaloglás után Kragujeváczba értünk, ahonnan Nisbe kísérték. Egy ideig ittmaradtunk, majd a knjazseváczi vasutvonal építéséhez vittek többedmagammal. A munkáért napidíjat is kaptunk; a közönséges munkás negyven fillért, a felügyelő egy koronát. Egy szerb mérnök vezette a munkálatokat, aki nagyon emberségesen viselkedett velünk szemben. A sietős munkálatokat tavasszal megakadályozta a tifusz-járvány. Magam is nyolcz hétig feküdtem benne. A harcz-téri eseményekről mindig tájékozva voltunk. Azt is tudtuk, hogy a bolgárok támadásra készülnek. Október elején félbehagyták velünk a vasutépítést és Prisztinába küldtek. Ekkor már támadtak a bolgárok. Én utközben észrevétlenül elmaradtam a csapattól és egy nagy erdőbe vettem be magamat. Itt éltem nyolcz-tíz napig répán, kukoriczán. Bolyongásom tizenkettedik napján egy szerb tréncsapat elfogott. Azt mondtam nekik, hogy azért maradtam el a fogolyszállítmánytól, mert fájós lábammal nem tudtam gyalogolni. Szerencsére elhitték és magyarul tudó kapitányuk még fel is ruházott. Mikor azonban a bolgár ágyuk dörögni kezdtek, a tréntábor elmenekült, engem pedig sorsomra hagytak. Sok hányódás után bementem egy szerb faluba, ahol szerencsémre egy öreg albán malisszorra akadtam, aki elbujtatott. A bolgárok megérkezésekor Prisztinánál jelentkeztem a bolgár csapatoknál.

Menekülés Cetinje felé.

Szerbiából menekülve, Petkovics szerb ujságíró Luganóba érkezett s ott beszélte el a következőket:

Mikor már az egy éjszakán át szerb székesfővárossá előlépett Mitroviczát az ellenség által még meg nem szállott minden vidékről feléje tóduló menekülők katasztrófa is arányban kezdték előzőlni: ülésre hívták egybe a népképviseletet.

Érdekes ülés volt, amelyet templomban tartottak, mert semmi-féle egyéb alkalmas helyiség nem akadt a városban. A szkupstina tagjainak több mint a fele hiányzott. De sokan távoztak az ülésteremből azalatt is, amikor súlyos vádak emelkedtek a kormány ellen. Határozathozatalra sem került sor, pedig hat órán keresztül folyt a szenvedélyes vita. A gyűlésezet végezetlenül oszlott el, hogy késő este próbáljon újból megegyezésre jutni. Akkor is sokkal inkább azon civődtek a legnagyobb elkeseredéssel, hogy miként lehetne békát kötni, semmint azon, hogy mivel lehetne enyhíteni a menekülők nyomorúságán és szenvedésein. Csaknem úgy festett a dolog, hogy a békeajánlatot kínálók többségben vannak. Erre azonban a királyi család barátai azt vetették ellen és a veszedelmet igyekeztek előtérbe tolni, hogy a szerb trónörökös nyomban leköszönne, ha a kamara határozata a béke lehetőségét próbálná egyengetni. Az erre való utalás és céllozgatás: következményeként a szkupstina megint csak szavazás nélkül oszlott szét, anélkül, hogy a menekültek sorsáról, az efőlött való részvéte nyilvánításán kívül, egyébként iparkodott volna gondoskodni. A templomban lefolyt tanácskozások ideje alatt a kormány a városba egy birkanyáját hajtatott be, amely pedig a hadseregnek volt szánva. A templom szolgált egyébként a képviselők éjjeli szállásául, amennyiben egyes helyiségeit nem töltötték meg szinig a sebesült katonák, akiknek jajgatása és nyöszörgése gyakorta tört a vita közébe. A birkákat nyomban levágták és szétosztották az inségesek között. A panasz és jajongás azonban utóbb csak növekedett, amikor köztudomásra jutott, hogy a levágot birkanyájra hasztalan várakozott Prijepeknél két ezred katonaság, amelynek éhgyomorral kellett az ellenség ellen vonulnia.

Hogy elejét vegyék a menekülők odatódulásának, hirtordókat küldöttek a környékes országrészbe, akiknek azt adták feladatul, hogy maradásra bírják a lakosságot. Montenegróból is az a hír érkezett, hogy már ott is fogytán vannak

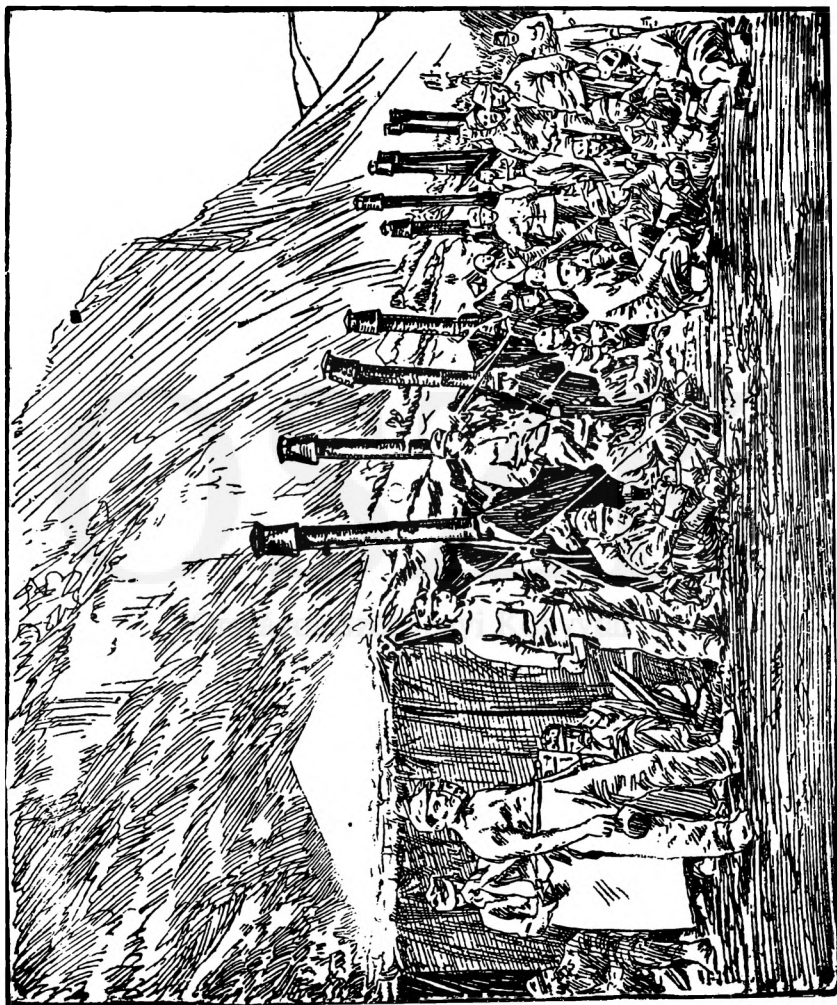
az élelmiszerek. Hamaros elhatározásra volt tehát szükség. A kormány autókön néhány tisztviselőt és polgárt, köztük engem is, Cetinijébe küldött, hogy tanácskozzunk a menekültek elszállásolásának kérdésében. Az éjszakát Ipekben töltöttük. Ez a montenegrói helység is teli volt már az odavalósiakkal, meg a szerb menekültekkel. A gépkocsinkban kellett aludnunk. Minél beljebb jutottunk Montenegroba, annál inkább meg kellett győződnünk arról, hogy a montenegróiak nem a legjobb indulattal vannak irányunkban. Ennek az oka könnyen érthető. Hiszen mi és menekültjeink zuditották nyomorba az országot. Mindenütt takt kellett hallanunk, hogy Szerbia miatt kell Montenegrónak háborút viselnie. Magyarország és Ausztria más körülmények között már békét kötött volna Montenegroval. Ez persze teljesen hamis megítélése a való helyzetnek (!!), de szegény ördögök, akik mitsem konyitanak a politikához és akik már torkig vannak a háborúval, így vélekednek.

Fájdalom, Cetinijében is ugyanilyen hangulatra leltünk, egész föl az udvari körökig.

— Az ég szerelmére is — hallottam nem egyszer — hagyjatok bennünket békén a menekültjeitekkel; hiszen magunknak sincsen mit ennünk. Hát mivel élmezszük a katonáinkat?

Be kell ismernem, hogy kinosan lepödtünk meg. Még csak meg sem mertük táviratozni Pasicnak a visszautasító végzést, amelylyel Cetinijében megtagadták a szerb menekültek vendégül látását és elszállásolását.

Odaérkeztünk előtt rövid idővel Olaszországban járt a király. Találkozott Daniló trónörökössel és beszélt vejével, Viktor Emánuel olasz királylyal. Egyikük sem tudta megnyugtatni. Ezenfelül más helyről is rossz hírek érkeztek; a magyar és osztrák csapatok példátlanul erős nyomással hatoltak előre. Bizony, ha bennünket nem tartanak Szerbiában hónapokig homályban, ha más jelentés is került volna a szemünk elé, mint az orosz, a francia és a szerb: úgy megtagkarithattuk volna

ezt az irtózatot tragédiát. De halavány sejtelmünk sem volt arról, hogy tulajdonképpen mi is történik körülöttünk. És erősen hiszem, hogy Cettinjében sem tudtak semmi igazat. Ottlétem alatt számos olasz, francia és angol tisztet láttam. Valami kevés élelmiszer és municzió érkezett Olaszországból. De azért tisztán hallhattam, hogy a király nyílt utca során bosszusan szólt ki C. olasz tábornokhoz:

— Ha nem teljesítik követeléseimet, ha nem kapom meg az ágyukat azonnal: akkor a Lovcsenről tudtára adom az ellenségnek, hogy készen állok a béketárgyalásokra!

A Lovcsent t. i. Montenegro minduntalan kijátssza Olaszország ellen, ha a római kormány nyakaskodik. Nikita ezután is csak azt tette és valószínű, hogy azóta már meg is kapta a követelt ágyukat.

A hangulat egyébként nagyon ideges volt Cettinjében és ott tartózkodásunk egyéb okok mián is igen kellemetlenre alakult.

Ha hazajönnek a fiuk...

Az lesz a boldog érkezés,

Ha hazajönnek a fiuk!

Napfény, dal, köny, nevetkezés, —

Ha hazajönnek a fiuk!

A véres, rut mesének vége,

Sok gyilkolásra, hitszegésre

Fátyolt von a dicsőség fénye, —

Ha hazajönnek a fiuk!

A nap is fényesebb lesz nekünk,

Ha hazajönnek a fiuk!

Hevesebben dobban kebelünk,

Ha hazajönnek a fiuk!

Hü nő s ara karjába zárja
 Az ő hősét s hő könyek árja
 Megnyitja ajkukat imára, —
 Ha hazajönnek a fiuk!

A közlegény lesz legkevélyebb,
 Ha hazajönnek a fiuk!
 Az éljenzésben legserényebb, —
 Ha hazajönnek a fiuk!
 Parancsra többet nem figyelnek,
 Nincs tisztessége a fegyvernek,
 A zászlók a sutban hevernek, —
 Ha hazajönnek a fiuk!

Hadd rozsdásodjon a szurony,
 Ha hazajönnek a fiuk!
 Porréteg, sár a monduron,
 Ha hazajönnek a fiuk!
 A háboru nyomokat vája
 A gyermekek selyem-arczára,
 Mit eltorzít tüskés szakálla, —
 Ha hazajönnek a fiuk!

Szeretetünk köszönti majd,
 Ha hazajönnek a fiuk!
 A visszatérő gyöngé rajt,
 Ha hazajönnek a fiuk!
 Hirük-nevük örökre éljen,
 Évszázadok multán is épen
 A hálás nemzet hü szívében, —
 Ha hazajönnek a fiuk!

Kacziány Géza.

Imádságok a hadbaszálltakért

Ezek az égbe röppenő gyönyörű imák minden hívő lelket áhitattal és bizodalommal töltenek el. A sok szép képpel diszitett, csinos bekötésű, kemény táblájú könyvnek az ára egy korona. Megrendelhető a pénz előre való beküldése mellett a Szabad Szó címén. Pénzküldésnél az utalvány szelvényén megírandó pontosan a megrendelő neve és lakáscíme és az is, hogy a pénzért mit kíván. Minden megrendelés csak erre a címre küldendő:

Szabad Szó Szerkesztősége Budapest VIII., Baross-tér 4.

Megjelent!

Megjelent!

A VILÁGHÁBORU TÖRTÉNETE ÉS A HŐSÖK KÖNYVE

Minden gondolkodó magyar asszonyt és férfit egyaránt érdekel a világháboru rémsége. A Szabad Szó kiadóhivatala, amelynek főszerkesztője Mezőfi Vilmos, aki mint országgyűlési képviselő a magyar népnek bátor harcosa és szószólója volt, — kitűnő írókkal megíratta a világháboru történetét folytatásos könyvekben. Ezekben a könyvekben nemcsak a világháboru eseményei vannak érdekesen megírva, hanem ama hősök nevei és rövid életrajzai is, a kiknek névsorát a Szabad Szó előfizetői mint hozzátartozóikat beküldötték. Korszakalkotó mű ez, melyet minden magyar családnak meg kell szerezni, mert szégyen lenne, ha e világra szóló nagy események hiteles története nem maradna meg az utókorra a ma élőkről: A világháboru történetének, illetve a „Hősök Könyvének“ megjelent már az első, második, harmadik, negyedik és ötödik könyve. Ez az 5. könyv, amely együttvéve több mint 600 nyomtatott oldalon, több mint kétszáz gyönyörű képpel diszítve, mondja el a világháboru eseményeit, kemény fedelű táblával ellátva szerezhető meg. Egy könyvnek az ára **egy korona hetvenhat fillér**. Az öt könyvnek együtt az ára tehát 8 korona és 80 fillér. A pénzt a könyvekért postautalványon kell beküldeni. A postautalvány szelvényére azonban pontosan megírandó, hogy mind az öt könyvet óhajtják-e meghozatni, vagy csak az elsőt, vagy csak a másodikat, vagy csak a negyediket, avagy az ötödiket. Megírandó az utalvány szelvényén a megrendelő neve és lakása pontosan és olvashatóan. Minden pénzküldemény és rendelés így címzendő:

Szabad Szó szerkesztősége Budapest VIII., Baross-tér 4.

